

162268

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI'NIN
TÜRKİYE'YE ETKİLERİ**

Tuğcan DURMUŞLAR

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Nilüfer GÖKSEL

2005

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "**Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye'ye Etkileri**" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

02.10.2005

Tuğcan DURMUŞLAR

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü' nün 3.1.8.2005 tarih ve 16. sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisanüstü Öğretim Yönetmeliği'ninmaddesine göre Avrupa Birliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Tuğcan DURMUŞLAR'ın, "**Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye'ye Etkileri**" konulu tezi incelenmiş ve aday 17.1.08.2005 tarihinde, saat 16:00 da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin başarı olduğuna oy birliği ile karar verildi.

BAŞKAN

Canan Balı

ÜYE

Abdullah

ÜYE

Milij Gökse

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ/PROJE VERİ FORMU

Tez/Proje No: Konu Kodu: Üniv. Kodu

- Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tez Yazarının
Soyadı: DURMUŞLAR Adı: Tuğcan

Tezin Türkçe Adı: **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye'ye Etkileri**

Tezin Yabancı Dildeki Adı: **European Security and Defence Policy and Its Effects on Turkey**

Tezin/Projenin Yapıldığı
Üniversitesi: Dokuz Eylül Enstitü: Sosyal Bilimler Yıl: 2005

Diğer Kuruluşlar:

Tezin/Projenin Türü:

Yüksek Lisans:

Dili: Türkçe

Doktora:

Sayfa Sayısı: XIII+105

Tıpta Uzmanlık:

Referans Sayısı: 127

Sanatta Yeterlilik:

Tez Danışmanlarının

Ünvanı: Yrd. Doç. Dr. Adı: Nilüfer Soyadı GÖKSEL

Türkçe Anahtar Kelimeler:

- 1- ODGP
- 2- AGSP
- 3- Avrupa Güvenliği
- 4- Transatlantik İlişkiler
- 5- Türkiye

İngilizce Anahtar Kelimeler:

- 1- CFSP
- 2- ESDP
- 3- European Security
- 4- Transatlantic Relations
- 5- Turkey

Tarih: 02.08.2005

İmza:

Tezimin Erişim Sayfasında Yayınlanmasını İstiyorum

Evet

Hayır

ÖZET

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası gelişmekte olan bir süreçtir. Avrupa Birliği üyesi ülkeler, Maastricht Antlaşması'nın hayata geçirildiği 1993 yılından beri, AB'nin ikinci sütunu olan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası çerçevesinde bir ortak savunma ve güvenlik politikası oluşturmaya çalışmaktadırlar. Kuzey Atlantik İttifakı içerisinde oluşturulmaya başlanan çalışmalar son yıllarda otonom bir askeri güce sahip bağımsız bir AGSP oluşumu yönünde değişikliğe uğramıştır. Bu değişim Atlantik'in iki yakasındaki önemli görüş ayrılıklarına neden olmuş ve Türkiye gibi AB üyesi olmayan ancak NATO üyesi olan Avrupalı devletler açısından da çeşitli endişelerin oluşmasına neden olmuştur.

Bir dönüm noktası olarak kabul edilen 1998 yılındaki Fransız-İngiliz St. Malo Deklarasyonu Avrupa güvenliği konusundaki tartışmaları önemli ölçüde değiştirmiştir. Son dönemdeki gelişmelerin Türkiye'nin Avrupa güvenlik sistemindeki konumuna ve ulusal güvenlik politikalarına etkisi de kayda değerdir. Türkiye, AB bütünleşmesinin dışında kalmamak ve ulusal güvenliği açısından bir kayba uğramamak için AGSP ile bazı kurumsal bağlar kurmak istemektedir. Bu çalışmada, AB'nin güvenlik ve savunma alanlarındaki çalışmalarının Türkiye'ye etkileri açıklanmaya çalışılacaktır.

ABSTRACT

The European Security and Defence Policy is an evolving process. Since from the 1993 Maastricht Treaty, the members of the European Union have been trying to form a common security and defence policy within the framework of Common Foreign and Security Policy, which is the second pillar of the EU. The efforts to create European forces within the North Atlantic Alliance have changed direction towards an autonomous military capability. This change in the direction of ESDP, caused some divergence between the two sides of the Atlantic Alliance. And also caused some concerns on the non-EU European NATO members including Turkey.

The French-British St. Malo Declaration 1998, has deeply changed the discussions about the European security. The impact of the latest developments on Turkey's position in the European security system and on Turkey's security policies is significant. Turkey wants to have some institutional links to ESDP in order to take part in the decisions on the matters that could affect Turkey's vital national security interests. This study aims to explain the effects of the EU's developments in security and defence fields on Turkey.

AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI'NIN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

YEMİN METNİ.....	II
TUTANAK.....	III
Y.Ö.K. DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	XI

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI DÖNEMDE AVRUPA'DA SİYASİ İŞBİRLİĞİ VE GÜVENLİK ARAYIŞLARI'NIN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİ'NİN TEORİK TEMELLERİ.....	1
1.1.1. İşlevselci Teori.....	1
1.1.2. Yeni İşlevselci Teori.....	4
1.2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI SİYASİ İŞBİRLİĞİ VE GÜVENLİK ÇALIŞMALARI.....	8
1.2.1. Dunkirk Antlaşması.....	10
1.2.2. Brüksel Antlaşması ve Batı Avrupa Birliği.....	10
1.2.3. Pleven Planı.....	13
1.2.4. Fouchet Planları.....	15
1.2.5. Davignon Raporu.....	19
1.2.6. Tindemans Raporu.....	20
1.2.7. Genscher-Colombo Raporu.....	21
1.2.8. Stuttgart, Fontainebleau ve Milano Zirveleri.....	22
1.2.9. Avrupa Tek Senedi.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA YAPISININ ANALİZİ

2.1.	ORTAK DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKASI OLUŞTURMA ÇABALARI.....	25
2.2.	ORTAK DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKASI.....	26
2.2.1.	Maastricht Antlaşması.....	27
2.2.2.	Amsterdam Antlaşması.....	29
2.2.3.	ODGP'nin Amaçları.....	31
2.2.4.	ODGP'yi Belirleyen Organlar.....	32
2.2.4.1.	AB Konseyi.....	32
2.2.4.2.	AB Bakanlar Konseyi.....	32
2.2.4.3.	AB (Konseyi) Başkanlığı.....	33
2.2.4.4.	Komisyon.....	33
2.2.4.5.	Yüksek Temsilci.....	33
2.2.4.6.	Siyasi ve Güvenlik Komitesi.....	33
2.2.4.7.	Avrupa Parlamentosu.....	33
2.2.4.8.	Üye Devletler.....	34
2.2.5.	ODGP'nin Araçları.....	34
2.2.5.1.	Ortak Stratejiler.....	34
2.2.5.2.	Ortak Eylemler.....	35
2.2.5.3.	Ortak Tutumlar.....	36
2.3.	AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA KİMLİĞİ.....	37
2.3.1.	Kuzey Atlantik İttifakı Berlin Toplantısı 1996.....	37
2.3.2.	Birleşik Müşterek Görev Gücü.....	39
2.4.	AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI	39
2.4.1.	St. Malo Zirvesi.....	40
2.4.2.	NATO Washington Zirvesi.....	44

2.4.3. Köln Zirvesi.....	45
2.4.4. Helsinki Zirvesi.....	46
2.4.5. Feira Zirvesi.....	48
2.4.6. Nice Zirvesi.....	48
2.4.7. Laeken Zirvesi.....	51
2.4.8. Kopenhag Zirvesi.....	52
2.4.9. Brüksel Zirvesi.....	52
2.4.9.1. Avrupa Güvenlik Stratejisi.....	53
2.4.10. Brüksel Zirvesi.....	57
2.4.11. AGSP'nin Temel Özellikleri.....	57
2.4.12. ABD ve NATO Perspektifinden AGSP.....	60
2.4.13. AB Taslak Anayasası ve AGSP.....	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA YAPILANMASI'NDA

TÜRKİYE'NİN YERİ

3.1. GÜVENLİK VE SAVUNMA PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE AB İLİŞKİLERİ.....	69
3.2. AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI'NIN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ.....	70
3.2.1. Türkiye'nin BAB ve AGSP'deki Konumlarının Karşılaştırması.....	73
3.2.2. Türkiye'nin AGSP'ye Yönelik Endişeleri.....	75
3.2.2.1. NATO'nun Görevleri'nin Yinelenmesi ve Dışlanma.....	75
3.2.2.2. BAB'da Elde Edilen Hakların Korunması.....	76
3.2.2.3. Yunanistan ile İlişkiler.....	77
3.2.2.4. NATO Üyeliği'nin Zayıflatılması.....	79
3.2.2.5. Kolektif Savunma Güvencesi.....	80
3.2.3. Ankara Mutabakatı.....	81
3.3. TÜRKİYE'NİN AGSP'YE OLASI KATKILARI.....	83
SONUÇ.....	91
KAYNAKLAR.....	97

KISALTMALAR

AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSK	Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AGSP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
ASİ	Avrupa Siyasi İşbirliği
AST	Avrupa Savunma Topluluğu
AT	Avrupa Topluluğu
ATS	Avrupa Tek Senedi
BAB	Batı Avrupa Birliği
bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BMGG	Birleşik Müşterek Görev Güçleri
CFSP	Common Foreign Security and Defence Policy
CJTFs	Common Joint Task Forces
der.	Derleyen
ed.	Derleyen
eds.	Derleyenler
ESDI	European Security and Defence Identity
ESDP	European Security and Defence Policy
FIR	Flight Information Region
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
İKV	İktisadi Kalkınma Vakfı
NATO	North Atlantic Treaty Organization
OAGSP	Ortak Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
ODGP	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
s.	Sayfa No
SACEUR	Supreme Allied Commander of Europe

GİRİŞ

Bu çalışmanın başlıca amacı, Avrupa güvenlik mimarisinin gelişimini ve özelliklerini, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemden günümüze kadar olan süreç bağlamında incelemek ve Türkiye'ye olası etkileri ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışma boyunca cevabı aranacak olan soru, Soğuk Savaş dönemi boyunca NATO şemsiyesi altında Sovyet tehlikesinden korunan Avrupa'nın, Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen koşulların ardından ne tür bir güvenlik ve savunma politikası oluşturduğu ve sadık bir NATO müttefiki olan Türkiye'nin söz konusu politikadan nasıl etkilendiğidir. Bu amaç doğrultusunda, işlevsel ve yeni işlevsel teorilerden faydalanarak çalışmanın teorik altyapısı oluşturulacaktır. Ayrıca Avrupa'nın güvenlik ve savunma alanındaki çalışmaları tarihsel süreç çerçevesinde kronolojik bir anlatımla ortaya konulacaktır. Son olarak da, Türkiye'nin Avrupa güvenlik yapısındaki konumu, geçmişten günümüze incelenecek ve son dönem gelişmeler açısından tartışılmaya çalışılacaktır.

Avrupa'da, güvenlik alanındaki gelişmeler bütünleşme çalışmaları ile birlikte başlamıştır. Bu bağlamda güvenlik ortamının oluşturulması gerekliliği, AKÇT ile başlamış ve günümüze kadar süregelmiştir. Ancak Soğuk Savaş döneminde Avrupalı devletlerin öncelikli çıkarlarının ekonomik alanda olması ve bütünleşme sürecinin ilk aşamaları itibarıyla ulusal yetkilerini kısıtlamaya yönelik gelişmelerden uzak durmaları, siyasi birleşme çalışmalarının başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur. Avrupalı devletler arasındaki, siyasi işbirliği oluşturma girişimleri ancak 1987 tarihli Avrupa Tek Senedi sonrası süreçte ivme kazanmıştır. Bu bağlamda, 1993 Maastricht Antlaşması ile birlikte, AB'nin üzerine inşa edildiği üç sütundan ikincisi ortak dış ve güvenlik politikası olmuştur. Süreç içinde ortak bir güvenlik ve savunma politikası oluşturma hedefi de oluşmuş ve bu çerçevede AB'nin ortak bir güvenlik ve savunma yapısı yaratma yönündeki girişimleri de hız kazanmıştır. Bu girişimler, 1990'ların sonuna kadar, NATO'nun Avrupa ayağının güçlendirilmesi yönünde gelişmiş ancak 1998 St. Malo Deklarasyonu sonrasında Avrupa'nın güvenlik yapısını ciddi biçimde değiştiren süreç de başlamıştır.

Şüphesiz ki bu sürecin başlamasındaki en büyük etken İngiltere'nin öteden beri Atlantik İttifakı yanlısı tutumundaki değişiklik olmuştur. AB'nin güvenlik ve savunma alanında otonomi kazanmaya yönelik girişimleri, ABD ve NATO olan ilişkilerini ciddi biçimde etkilemiştir. ABD ve dolayısıyla NATO İttifakı, AB'nin güvenlik ve savunma alanındaki girişimlerini geçmişten beri desteklemişlerdir. Ancak AB'nin bu alanlardaki gelişimini otonomi prensibi çerçevesinde sürdürmek istemesi transatlantik ilişkiler bağlamında hoş karşılanmamıştır.

AB'nin, Soğuk Savaş dönemi sonrasında otonom bir güvenlik ve savunma politikası girişimleri gerek Atlantik İttifakı, gerekse AB üyesi olmayan Avrupalı NATO üyesi devletler açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu bağlamda Türkiye, gerek coğrafi konumu gerekse Avrupa ve ABD ile süregelen stratejik ilişkileri bağlamında, Avrupa'nın güvenlik ve savunma alanındaki girişimlerinden en çok etkilenen devletlerin başında gelmiştir. Türkiye, bir NATO müttefiki ve BAB ortak üyesi olarak, oluşmakta olan AGSP sonrasında kendisinin Avrupa bütünleşmesinin dışına itildiği düşüncesine kapılmıştır. Diğer yandan, içinde bulunduğu tehlikeli coğrafya ve Soğuk Savaş dönemine göre şekillenmiş olan güvenlik anlayışı nedeniyle ulusal güvenliğini olumsuz etkileyecek gelişmelerden çekinmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye, Avrupa güvenliği açısından önemini yitirmiş gibi görünse de aslında AB'nin yeni güvenlik stratejileri bağlamında önemli bir role sahip olmaya devam etmiştir. Bu anlamda Türkiye, Balkanlar, Akdeniz, Kafkaslar ve Orta Doğu bölgelerinde refah ve barış ortamının oluşturulması açısından kilit bir konumda yer almaktadır. Ancak AB'nin yeni oluşumu içindeki hedefleri ve çıkarları açısından önemli olan bu bölgeler aynı zamanda Türkiye'nin hayati çıkarlarının da olduğu bölgelerdir. Bu nedenle söz konusu coğrafya da, AB ve Türkiye arasında karşılıklı işbirliğinin geliştirilmesi her iki taraf açısından da önemlidir.

Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde teorik ve tarihsel çerçeve içerisinde Avrupalı ülkelerin, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde oluşturmaya çalıştıkları siyasi işbirliğine ve güvenlik kavramının bu çalışmalar içindeki konumuna

değınilecektir. 1947 Dunkirk Antlaşması ile başlayan süreçte, Avrupa'nın siyasi alandaki bütünleşme çabalarına ve bunların sonuçlarına neden sonuç ilişkisi çerçevesinde açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

İkinci bölümde ise, Avrupa'nın ekonomik alanda ulaştığı bütünleşme seviyesinin, siyasi alandaki sonuçları hakkında bilgi verilecek ve bu bağlamda önce ODGP oluşumu açıklanacaktır. Sonrasında ise sırasıyla AGSK ve AGSP süreçleri ve bunları hazırlayan koşullar hakkında detaylı bilgi verilecektir. AB'nin 1990 sonrası dönemde güvenlik alanında yaşadığı krizler ortaya konacak ve sonrasında AGSP noktasındaki girişimleri açıklanacaktır. Bu girişimler açıklanırken Atlantik ötesi ilişkilere etkileri de tartışılmaya çalışılacaktır.

Son olarak üçüncü bölümde ise, AGSP'nin Türkiye'ye etkileri üzerinde durulacaktır. Bu amaçla, Türkiye'nin Avrupa güvenliğindeki konumu açıklandıktan sonra gelişmekte olan ASGP sürecinde bu konunun ne ölçüde değiştiği ve yönde etkilendiği açıklanacaktır. Türkiye'nin stratejik konumu vurgulanacak ve AB'nin güvenlik stratejileri çerçevesinde, Türkiye'nin AGSP'ye olası katkıları ortaya konacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI DÖNEMDE AVRUPA'DA SİYASİ İŞBİRLİĞİ VE GÜVENLİK ARAYIŞLARI'NIN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. Avrupa Bütünleşmesi'nin Teorik Temelleri

Avrupa bütünleşmesi adeta canlı bir organizma gibi daimi olarak değişmekte ve gelişmektedir. Bütünleşme hareketinin teorik anlamda incelenmesi için, çeşitli uluslararası ilişkiler yaklaşımlarına yer vermek gerekmektedir. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde, Avrupa'daki bütünleşme hareketine, sırasıyla işlevsel ve yeni işlevsel teorilerin bakış açısı ortaya konacak ve sonrasında da süreç boyunca siyasi bütünleşme ve güvenlik alanında meydana gelişmeler tarihsel perspektif çerçevesinde açıklanacaktır. Ancak burada önemle belirtmek gerekir ki, çalışmanın amacı itibarıyla, aktarılmaya çalışılacak olan bütünleşme teorileri ile hedeflenen, Avrupa bütünleşmesinin açıklanması değildir. Bu anlamda işlevsel ve yeni işlevsel teoriler kısaca açıklanacak ve Avrupa'daki siyasi bütünleşme süreci ve dolayısıyla güvenlik alanındaki gelişmelerin teorik çerçevesi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.1.1. İşlevselci Teori

İşlevselcilik,¹ (fonksiyonalizm) Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasındaki zaman diliminde, Avrupa'da milliyetçilik akımlarının en yüksek düzeyde olduğu dönemde ortaya çıkmıştır. İşlevselci teorinin dayanak noktası, insanların refah düzeyinin artırılması için uluslararası örgütlerin oluşturulması gerektiği, bu sayede ulus devletlere olan desteğin azalacağı ve milliyetçilik nedeniyle oluşan savaşların ortadan kalkacağıdır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nda önce ortaya çıkmasına rağmen işlevselci teori savaş öncesi dönemde hiçbir şekilde uygulamaya geçirilememiş ve

¹ Teorinin orijinal ismi Functionalism'dir. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Ben Rosamond, Theories of European Integration, Palgrave, New York, 2000, s. 31-33.

dolayısıyla da, savaşın yaşanmasına neden olan milliyetçilik akımlarının önlenmesine katkıda bulunamamıştır.²

İşlevselci teorinin yazarlarının esin kaynağı David Mitrany'dir. İşlevselcilik 1943'de David Mitrany tarafından yazılan 'A Working Peace System' (İşleyen Bir Barış Sistemi) isimli eser ile doğmuştur. Mitrany adı geçen eserinde, ulusal otoritenin hâkimiyeti altında olan bir takım teknik görev ve yeteneklerin uluslarüstü bir otoriteye devredilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda oluşacak olan uluslarüstü otoritenin, teknik konularda elde edeceği yetkilerle, üye devletleri birbirine bağlayacağını ve bu sayede savaşların önüne geçileceğini iddia etmiştir. Burada ülkelerin arasında oluşturulacak bir bağ ile barış ve refah ortamının oluşturulması öngörülmüştür. İşlevselci teorinin siyasi bir özelliği bulunmamakta ve yalnızca teknik olarak nitelendirilen ekonomik konuları kapsamaktadır. Esas ilgi alanı, devletler arasındaki ortak ihtiyaçların belirlenmesi ve bu ihtiyaçlar doğrultusunda sürekli olarak gelişecek bir ortak çıkar ilişkisi kurulmasıdır. Teorinin teknik konular çerçevesinde bir bütünleşmeyi öngörmesinin nedeni, oluşturulmuş olduğu dönem ile yakından ilgilidir. Savaş sonrası dönemin başlarında, Avrupa'nın en büyük endişesi ekonomik alanda yaşanmaktaydı. Bu bağlamda söz konusu dönemde ekonomik endişelerin ön planda olması nedeniyle, işlevselci teoride de ekonomik konular siyasi konulara oranla daha yoğun bir biçimde incelenmiştir.³

Diğer yandan işlevselci teoride, egemenlik herhangi bir işlev veya görev bağlamında uluslarüstü otoriteye devredilmektedir. Diğer anlatımla, ilgili görev ya da işlev konusunda sahip olunan egemenlik hakkı, yalnızca söz konusu alan veya birim itibarıyla devredilmektedir. Bu çerçevede uluslarüstü otoriteye devredilen görev ve yetkiler arttıkça, yetki devri yapılan uluslarüstü otoritenin görev alanı daha da genişleyecek ve sonuç itibarıyla da bir topluluk halini alacaktır. Ancak burada belirtmek gerekir ki, işlevselci teori, ulusal yetki ve otoritenin tamamıyla ortadan kaldırılması gibi bir sonucu hedeflememektedir. İşlevselci teori hakkında dikkati çeken bir diğer nokta da, ulusal aktörlerin karşılıklı işbirliği yönünden sağladıkları

² Gülnur Aybet, *The Dynamics of European Security Cooperation, 1945–1991*, Routledge, London, 1997, s. 16.

³ y.a.g.e., s. 17.

ilerlemenin bilinçli bir şekilde gerçekleşmediğidir. Bu bağlamda denilebilir ki, işlevselci teori, sonuçtan çok süreç ile ilgilenmektedir. Ancak burada önemli olan, sağlanması olası bütünleşme düzeyinin, süreç içerisinde yaşanacak işbirliği sonucunda doğal olarak oluşacağı ve bu nedenle çeşitli konularda işbirliğine gidecek olan devletlerin sürecin sonucunda bütünleşmeye gitmek gibi bir hedef belirlemelerine ihtiyaç olmadığıdır.⁴

İşlevselci teorinin en çok eleştirildiği noktalardan birisi, devletlerin karşılıklı işbirliğine gitmeleri için gerekli nedenleri tam olarak ortaya koyamamasıdır. İşlevselci teori, karşılıklı olarak ülkelerin gerçekleştireceği devir yetkisi sonucunda oluşturulacak uluslararası otoritenin, ilgili devletlerin çıkarları ve vatandaşlarının refahı üzerinde olumlu etkileri olacağını vurgulamaktadır. Ancak refah düzeyini oluşturan etmenlerin ne olduğuna dair bir bilgi vermemekte ve devletlerin ulusal çıkarlarından feragat etmelerine gerekçe olacak konular hakkında açıklama getirmemektedir. Teorinin ana hedeflerinden biri işbirliği ile savaşların önüne geçilmesidir. Bu anlamda, güvenlik ve savunma alanında elde edilecek kazanımlar ve barış ortamının yaratılması da, ülkelerin ve insanların refah düzeyleri üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu ve bu alanlardaki kazanımların refah düzeyini artırıcı etkenler olabileceği düşünülebilir. Ancak teori böyle bir çıkarımda bulunulmasına izin vermemektedir. Bunun nedeni ise, işbirliği alanlarının sadece ekonomik temelli teknik konular olduğunun vurgulanması ve güvenlik ve savunma ile ilgili konuların ‘yüksek politika’ alanına girmesi nedeniyle siyasi bütünleşme çalışmalarının ilk aşamasına dâhil edilemeyecek olduğunun belirtilmiş olmasıdır.⁵

İşlevsel teoriye göre, güvenlik ve savunma konuları, yüksek politika alanına girmektedir. Diğer bir anlatımla, güvenlik ve savunma konuları devletlerin en iddialı oldukları ve egemenlikleri konusunda taviz vermeyecekleri alanları kapsamaktadır. Bu nedenle söz konusu alanlar, herhangi bir birleşme veya bütünleşmenin yaşanması olası olmayan bir konuma sahiptirler.⁶ Bu anlamda denilebilir ki, işlevselci teori,

⁴ Rosamond, a.g.e., s. 38-39.

⁵ Aybet, a.g.e., s. 19.

⁶ y.a.g.e., s. 20.

Avrupalı devletlerin güvenlik ve savunma alanlarında günümüzde ulaşılmış oldukları seviyeyi açıklayamamaktadır.

Sonuç itibarıyla işlevselci teori, yalnızca teknik konulardaki işbirliği üzerine yoğunlaştığı için bütünleşmenin genelini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. İşlevsel teoriye göre bütünleşme, teknik yetki ve görevlerin devrinin sonucunda doğal olarak oluşacak bir sonuçtur ve devletlerin bilinçli bir şekilde hedefleyerek değil tamamen işbirliği sürecinin neticesinde ortaya çıkacak bir durumdur. Bu süreçte ulus devletler varlıklarından bir şey kaybetmeyecek ancak refah odaklı bir çıkar ilişkisi yoluyla karşılıklı olarak belirli teknik alanlarda gerçekleştirecekleri yetki devri ile uluslararası bir örgüt oluşturacaklardır.⁷

1.1.2. Yeni İşlevselci Teori

Avrupa bütünleşmesinin açıklanmasında sıklıkla kullanılan teorilerden bir diğeri yeni işlevselciliktir (neo-fonksiyonalizm). Yeni işlevselci teori, 1950'lerin ortasından itibaren Ernst B. Haas ve Leon N. Lindberg gibi teorisyenlerin çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır. Söz konusu teorinin, yöntemlerini işlevselci akımdan, amaçlarını da federalizmden aldığı söylenebilir. Yeni işlevselci teorinin, işlevselci teoriden ayrıldığı en önemli noktalardan birisi öne sürdüğü yayılma⁸ etkisidir. Bu bağlamda Haas, devletlerin bilinçli bir şekilde, bütünleşme amacını güderek üzerinde işbirliği sağlamayı başardıkları bir konunun, uzun vadede yayılma etkisi göstereceği ve bu bağlamda bütünleşmenin derinleşeceğini öne sürmüştür.⁹

AKÇT'nin oluşturulması, 1957'de AET'nin kurulması ve sonrasında EURATOM' un da olumlu neticeler vermesi, yeni işlevselci yaklaşıma duyulan ilgiyi

⁷ Donatella M. Viola, "International Relations and European Integration Theory: The Role Of European Parliament", 2000, www.fscpo.unict.it/EuroMed/jmwp26.htm (14.06.2005)

⁸ Haas'a göre yayılma etkisi, yani 'spill over effect', ekonomik ve teknik alanlardaki bütünleşmede başarı sağlanması durumunda ortaya çıkacak ve bütünleşmenin yüksek politika alanı olarak tanımlanan, güvenlik ve savunma konularına doğru yayılmasını sağlayacaktır.

⁹ Aybet, a.g.e., s. 24.

arttırmıştır.¹⁰ Bu bağlamda Haas tarafından oluşturulan teorik yaklaşımda ‘topluluk’ kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Uluslarüstü seviyede topluluk kavramını açıklarken vurgu yapılan iki önemli nokta vardır. Bunlar toplum içindeki gruplar ve onların sergiledikleri bağlılıktır. Haas, siyasal topluluğu, belirli bir zaman ve yer sınırları içinde belirli gruplar veya bireylerin, siyasal kurumlarına gösterdikleri bağlılığın olduğu koşullar olarak nitelendirmektedir.¹¹ Bu tanım çerçevesinde, uluslarüstü seviyede topluluk algılamasının varlığına işaret eden bazı belirtiler tanımlanmıştır. Bunlardan birincisi, ulusal seviyedeki çıkar grupları ve siyasi partilerin bağlı oldukları devletlerin karar alma süreçlerinin yanı sıra uluslarüstü seviyedeki faaliyetleri de desteklemesidir. İkinci olarak, söz konusu çıkar gruplarının kendi beklentilerini ulusal yaklaşımların ötesinde bir çerçevede belirlemesi beklenmektedir. Üçüncü olarak ise, grupların ve partilerin yanı sıra, hükümetlerin de, uluslarüstü seviyedeki örgütlerin kararlarını bağlayıcı olarak kabul etmeleri ve sadakat göstermeleri gerekmektedir. Son olarak ise, hükümetlerin müzakere süreçlerine katılmaları ve bu süreçte milli çıkarlarını ön plana çıkarmamaları bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Haas’a göre, bütün bu belirtilerin görüldüğü topluluklarda, yeni işlevselci teori ortaya çıkar. Bu sürecin oluşmasında elitlerin rolü çok önemlidir. Elit olarak tanımlanan gruplar, işçi ve işveren gruplarının temsilcileri, yüksek seviyedeki devlet memurları ve bürokratlar ile aktif politikacılardan oluşmaktadır. Söz konusu grupların, ulusal seviyenin daha üstünde oluşan bir kurumsal yapıyı etkileme güçleri vardır. Yeni işlevselci teoriye göre, geleneksel ve karizmatik lider figürleri, teorinin hayata geçirilmesinin önündeki en önemli engellerdendir. Aynı zamanda Haas, Jean Monnet gibi isimlerin, Avrupa bütünleşmesine katkılarının övgüye değer olduğunu vurgulamış ve hükümet yetkilileri ile elit kesim arasındaki siyasi sorumluluk paylaşımının teoriyi güçlendirdiğini belirtmiştir. Yeni işlevselci yaklaşıma göre, elitlerin süreç içinde bağlılıklarını uluslarüstü seviyedeki kuruma kaydırmaları beklenmektedir. Bu durum ilk bakışta ulus devletlere olan bağlılığın ve aidiyet duygusunun ortadan kaldırılması olarak anlaşılabilir da, aslında birden fazla aidiyetin ortaya çıkması demektir. Aidiyet

¹⁰ Giovanna Bono, “European Security and Defence Policy: Theoretical Approaches, the Nice Summit and Hot Issues”, 2002, s. 4. www.europeansecurity.net/documents/ESDP&democracy.pdf (14.06.2005)

¹¹ Aybet, a.g.e., s. 21.

duygularında ki bu değişim sonucunda devletlerin ortak tehdit ve tehlike algılamaları oluşacağı öngörüldüğünden, karşılıklı işbirliğine dayanan bir dış politika izlenmesi daha olanaklı hale gelecektir.¹²

Yeni işlevselci teori, işlevselci teorinin aksine bütünleşmeyi esas amaç olarak ortaya koymaktadır. Haas'a göre yeni işlevselci teori, yalnızca sanayileşmiş ve ekonomik olarak nispeten daha fazla kalkınmış ülkeler açısından uygulanabilir. Buna gerekçe olarak, teorinin ekonomik bütünleşmeyi bir araç olarak kullanması ve sonuçta siyasi olarak nitelendirilebilecek bir bütünleşme seviyesini öngörüyor olmasıdır. Ekonomik açıdan az gelişmiş sayılabilecek ülkelerin öncelikli hedefleri mali durumlarını geliştirmek olacağı için ortak tehdit veya tehlike algılamaları söz konusu ülkeler için bir bütünleşme aracı olamayacaktır. Haas bu bağlamda, teorinin NATO yapılanması içindeki ülkelere uygulanabileceğini ancak Latin Amerika ve Orta Doğu gibi az gelişmiş ülkelerdeki bütünleşme hareketlerini açıklamakta kullanılamayacağını öne sürmüştür.

1960'lı yıllarda, yeni işlevselci teorisyenler, Avrupa'daki siyasi işbirliği çabalarının başarısızlıkla sonuçlanması nedeniyle ciddi biçimde eleştirilmişlerdir. AKÇT bütünleşmesi sonrasında ekonomik anlamda yaşanan bütünleşmenin devam etmesi teorinin iddialarını güçlendirmiş olsa da, ilerleyen süreçte siyasi birleşme alanındaki başarısızlıklar yayılma etkisinin ortaya çıkmadığını göstermiştir.¹³ Ancak her ne kadar söz konusu yıllar itibarıyla ciddi eleştiriler almış olsa da, bütünleşme hareketlerinin açıklanması açısından ortaya koyduğu yayılma etkisi kavramı, siyasiler ve elitler arasındaki siyasi yükümlülük paylaşımı, topluluk kavramı gibi yenilikler nedeniyle bütünleşme sürecinin açıklanmasına etki edecek konumdadır. Diğer yandan Avrupa'daki güvenlik ve savunma yapılanması bağlamında bir değerlendirme yapılacak olursa, söz konusu alanlarda Avrupa'nın ulaşmış olduğu bütünleşme seviyesi, yeni işlevselci teorinin geçerli olduğunu göstermektedir.¹⁴

¹² y.a.g.e., s. 22.

¹³ Rosamond, a.g.e., s. 52.

¹⁴ Aybet, a.g.e., s. 26; Bono, a.g.e., s. 6.

Her iki teori doğrultusunda Avrupa bütünleşmesinin tamamı hakkında bir değerlendirme yapmak ve kesin çıkarımlarda bulunmak, objektiflik ve bilimsellik çerçevesinde olası değildir. Ancak aktarılmaya çalışılan işlevselci ve yeni işlevselci teoriler bağlamında Avrupa bütünleşmesi hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında açıkça görülmektedir ki, her iki teorinin de, Avrupa bütünleşmesinin gelişimi üzerinde belirgin etkileri vardır. Bu bağlamda, AKÇT'nin temellerinin atılmasının ardından AT'nin¹⁵ kurulması, işlevselci teorinin mantığı ile örtüşmektedir. İşlevselci teori, herhangi bir teknik konuda ulusal yetki devri sonucu oluşan işbirliğinin süreç içinde diğer sektörlerin de katılımıyla genişleyeceğini öne sürmekteydi. Bu çerçeveden bakıldığında kömür ve çelik alanındaki işbirliğinin süreç içinde ekonomi politikalarının genelini kapsayacak şekilde genişlediğini ifade etmek mümkündür.¹⁶ Diğer yandan, yeni işlevselci teorinin başlıca önermeleri olan yayılma etkisi, topluluk kavramı, değişen aidiyet ve sadakat algılamaları, yüksek politika alanlarındaki etkileşim, elitlerin hükümetlere etkisi gibi konular, Avrupa bütünleşmesinin açıklanmasında önemli role sahiptirler. *“Ekonomik ve parasal birlik alanındaki işbirliğinin başarısı, yayılma etkisi sonucunda AGSP'nin oluşumuna önemli ölçüde etki etmiştir. Ekonomik alandaki kararlar, güvenlik ve savunma konularının tartışılmasında rol oynamıştır. Ancak bu konuda kesin bir çıkarımda bulunmak mümkün değildir. AB'nin ATS, Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları sonrasında, güvenlik ve savunma alanındaki atılımlarının, deneye dayalı araştırmalar yoluyla irdelenmesi bu konuda daha net çıkarımlarda bulunmaya yardımcı olacaktır.”*¹⁷

Avrupa bütünleşmesini ve söz konusu bütünleşme içinde güvenlik ve savunma kavramlarının gelişimini incelerken yalnızca teorik temeller değil aynı zamanda tarihsel gelişmelerden de faydalanmak gerekmektedir. Bu nedenle

¹⁵ Çalışmanın içeriğinde, 1993 Maastricht Antlaşması'na (AB Kurucu Antlaşması) kadar olan dönem için AB yerine AT (Avrupa Topluluğu) terimi kullanılacaktır.

¹⁶ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Menent Savaş, “Avrupa Birliği: Derinleşme-Genişleme Sorunsalı”, 2003, http://www.stradigma.com/turkce/mayis2003/print_01.html (19.03.2005)

¹⁷ Bono, a.g.e., s. 10; Ayrıca bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. A. Moravcsik, “Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in The European Community”, *International Organizations*, Vol.45, No.1, 1992.

çalışmanın sıradaki bölümünde Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde siyasi işbirliği oluşturma çalışmalarının tarihsel gelişimi üzerinde durulacaktır.

1.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Siyasi İşbirliği ve Güvenlik Çalışmaları

Avrupa'da bir birlik kurulmasına yönelik ilk somut ve önemli adım, Fransa Planlama Teşkilatı'nın Başkanı olan Jean Monnet ve Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman tarafından atılmıştır. 9 Mayıs 1950'de, her iki politikacının da fikirlerinin ortaya konulduğu Schuman Planı açıklanmıştır. Bu plan, Avrupa tarihine atıflarda bulunarak, Avrupa'nın gelişmesi için bütünleşmeye, bütünleşmesi için de öncelikle barışın tesis edilmesine ihtiyaç olduğunu belirtirken bu bağlamda öncelikle, Fransa ve Almanya arasındaki düşmanlığın son bulması gerektiğini ifade etmiştir. Schuman Planı çerçevesinde, söz konusu iki ülke arasındaki anlaşmazlıkların çözümü için Ruhr bölgesinde bulunan zengin kömür ve çelik madenlerinin Fransa ve Almanya tarafından ortaklaşa işletilmesi fikrinin hayata geçirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla uluslararası nitelikte bir örgüt kurulması ve Avrupa'daki tüm demokratik devletlerin bu örgüte üye olması önerilmiştir.¹⁸ 18 Nisan 1951 tarihinde, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Almanya ve Fransa tarafından imzalanan AKÇT Kurucu Antlaşması ile Avrupa bütünleşmesinin temelini oluşturan AKÇT kurulmuştur. 1-2 Haziran 1955 tarihlerinde İtalya'da bir araya gelen AKÇT üyesi Devletlerin Dışişleri Bakanları, bu altı devlet arasında ekonomik kalkınmanın ortak temellerinin kurulmasını araştırmak üzere Belçika Dışişleri Bakanı Henri Spaak'ın başkanlığında bir komitenin kurulmasını kararlaştırmışlardır. Söz konusu komitenin hazırladığı taslak plan 29-30 Mayıs 1956 tarihlerinde Venedik'te AKÇT üyesi ülkelerin Dışişleri Bakanları'nın katılımı ile yapılan toplantıda görüşülerek kabul edilmiştir.¹⁹ Bu taslak üzerinde yürütülen tartışmalar sonucunda 25 Mart 1957 tarihinde Roma'da Avrupa Topluluğu Kurucu Antlaşması ile Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Kurucu Antlaşması, AKÇT'yi kuran altı devlet tarafından imzalanmış ve 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir. AT'nin görevi, ortak bir pazarın kurulması yoluyla ekonomik ve parasal bir birlik oluşturulması ve bu sayede de Topluluğun bütünü

17 Haluk Günuğur, Avrupa Birliği Bütünleşmesi'nin Tarihsel Gelişimi (Dünü, Bugünü, Yarını), Avrupa Birliği El Kitabı, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, Ankara, 1995, s. 14.

¹⁹ Rıdvan Karluk, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Basım, İstanbul, 2002, s. 9.

içindeki ekonomik faaliyetlerin uyumlu, dengeli ve sürdürülebilir şekilde geliştirilmesinin sağlanması olarak belirtilmiştir.²⁰ Bu gelişmeler sonucunda Avrupa bütünleşmesinin temelleri de atılmış olmuştur.

*“Avrupa bütünleşmesinin tarihi savunma ile başlamıştır. Güvenlik ve savunma kavramları, Avrupa’nın öncelikli başlangıç noktasıdır. II. Dünya Savaşı’nın bitiminden itibaren, güvenlik ve savunma kavramları, Avrupa’nın gündeminde yer almaya başlamıştır. 1947 Dunkirk Antlaşması ve 1948 Brüksel Antlaşması, bir güvenlik topluluğu oluşturulması ve savaş tehlikesinin ortadan kaldırılması amacıyla gerçekleştirilmiş ilk çalışmalardır.”*²¹ Bu görüşlerden de anlaşılacağı üzere, güvenlik ve savunma kavramları Avrupa bütünleşmesinin başlangıcından itibaren merkezi bir konumda yer almışlardır. Soğuk Savaş döneminin başlangıcı, Avrupa güvenliği açısından uzun yıllar belirleyici konumda kalacak gelişmelere sahne olmuştur. Bu gelişmelerin nedenlerini iki ana başlık altında toplamak olasıdır. Birinci olarak, Avrupalı ülkelerin kendi güvenliklerini sağlayacak yeterli güce sahip olmamaları ve ikinci olarak da Avrupa güvenliğinin sağlanmasında ABD’ye duyulan bağımlılık ve bu durumun bütünleşme sürecine etkileri gösterilebilir.

ABD ve SSCB arasındaki rekabet, Almanya’nın silahsızlandırılması konusu, Avrupa’nın ekonomik olarak zayıf ülkelerinin kalkındırılması sorunu ve güvenlik algılamaları açısından Avrupalı ülkelerin ulusal çıkar ve öncelikleri çerçevesinde gelişen tavırları, Soğuk Savaş dönemi boyunca, Avrupa’nın güvenlik ve savunma yapısını yönlendiren başlıca gelişmeler olmuşlardır. Bunların yanında, Avrupa kıtasının liderliği alanında İngiltere ve Fransa arasında yaşanan çekişmeler ve bu durumun NATO ve Avrupalı ülkeler açısından yarattığı sonuçlar da güvenlik bağlamındaki gelişmeler açısından belirleyici faktörler olmuşlardır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde açıklanmaya çalışılacağı üzere, Avrupa bütünleşmesi sürecinde siyasi birleşme çabaları söz konusu olduğunda, ülkelerin bireysel çıkarları ve bu bağlamda oluşan ulusal güvenlik ve dış politika algılamaları belirleyici olmuştur. Söz konusu durum günümüzde de yaşanmaya devam etmektedir.

²⁰ y.a.g.e., s.11.

²¹ Jolyon Howorth, “European Integration and Defense: The Ultimate Challenge?”, *EU Institute For Security Studies Chaillot Paper*, No:43, November 2000, s. 10.

1.2.1. Dunkirk Antlaşması

Dunkirk ve Brüksel Antlaşmaları, Avrupalı devletlerin siyasi birleşme çalışmalarının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. 1947 yılında İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Dunkirk Antlaşması'nın amacı, Alman milliyetçiliği ile Sovyet tehlikesine karşı Avrupa güvenliğinin sağlanmasına yönelik karşılıklı işbirliğinin sağlanmasıdır.²² Bir diğer açıdan da, İngiltere'yi Kıta Avrupa'sına bağlayan ilk Antlaşma'dır. İngiltere'nin, ABD ve Sovyetlere oranla gücünün azaldığını görmesi, Avrupa genelinde bir işbirliğine daha olumlu yaklaşmasına neden olmuştur. Dönemin İngiliz Dışişleri Bakanı Bevin, İngiliz Hükümeti'nin Avrupa'yı bir bütün olarak gördüğünü ve Avrupalı ülkelerin aralarında ittifaklar kurmak yoluyla bir arada hareket etmeleri gerektiğini açıklamıştır.²³ Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki, söz konusu dönem itibarıyla İngilizlerin Avrupa'da olası bir birleşmeyi desteklemelerinin esas nedeni, İngiltere'nin liderliğinde ve ABD'nin küçük ortağı olacak şekilde bir Batı Birliği'nin kurulmasıdır. Fransa ise söz konusu Antlaşma ile Almanya'nın kontrol altına alınması amacını taşımıştır.²⁴

Fransa ile İngiltere'nin, farklı amaçlar için imzaladıkları Dunkirk Antlaşması, Brüksel Antlaşması'nın temellerini oluşturmuştur.

1.2.2. Brüksel Antlaşması ve Batı Avrupa Birliği

17 Mart 1948 tarihinde, Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere tarafından imzalan Brüksel Antlaşması²⁵, Avrupa güvenliği açısından bir kilometre taşı olarak nitelendirilmekte ve ABD'nin Avrupa'nın güvenliği ile olan bağının başlangıç noktası sayılmaktadır. Bu bağlamda Brüksel Antlaşması ile ABD'nin Avrupa kıtasının güvenlik sorunları ile daha yoğun bir şekilde ilgilenmesinin sağlanması amaçlanmıştır. Aynı zamanda Brüksel Antlaşması'nın imzacı devletleri,

²² y.a.g.e., s. 11.

²³ İter Turan, NATO İttifakı'nın Stratejik ve Siyasi Sorunları, Çağlayan Basımevi, İstanbul, 1971, s.

7.

²⁴ Aybet, a.g.e., s. 60.

²⁵ Brüksel Antlaşması'nın bir diğer adı, Ekonomik, Sosyal, Kültürel İşbirliği ve Ortak Savunma Antlaşması'dır. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. www.weu.int

tamamen Avrupalı güçlerden oluşan, birleşmiş bir askeri gücün de kurulmasını öngörmüşlerdir. Bu bağlamda, Batı Avrupa Birliği'nin temelleri söz konusu Antlaşma ile atılmıştır.

1948 tarihli Brüksel Antlaşması'nın, Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere, İtalya ve Lüksemburg tarafından 23 Ekim 1954 tarihinde değiştirilmesi ile Batı Avrupa Birliği kurulmuştur. BAB'a, kolektif savunma, kültürel, sosyal ve ekonomik alanlarda işbirliğini amaçlayan yetki ve görevler verilmiştir. 1954 tarihli Paris Antlaşması uyarınca BAB üyesi ülkelerden herhangi birinin silahlı saldırıya uğraması durumunda, Antlaşma'nın 5. maddesi uyarınca diğer üye ülkelerin söz konusu üyeyi korumak üzere harekete geçeceği belirtilmiştir. Söz konusu dönem itibarıyla BAB'ın Avrupa'da işbirliğinin geliştirilmesine yönelik katkıları dört ana başlıkta toplanabilir. Buna göre BAB,

- Almanya'nın NATO'ya kabulünde;
- Avrupalı devletler arasında silahların kontrolüne yönelik sorumluluklar üstlenilmesi ve güven ortamının sağlanmasına;
- Fransa ile Almanya arasında sorun yaratan Saar bölgesinin, 1955 yılında Almanya ile birleşme kararı alması ve sonrasında da sorunun ortadan kalkması;
- İngiltere, AT üyesi olana kadar, üye devletlerle arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ne katkıda bulunmuştur.²⁶

Diğer yandan belirtilmesi gereken bir başka nokta ise, ABD'nin Avrupalı ülkelere kendi aralarında bütünleşmeleri yönünde şart koşmasıdır. ABD, Avrupa'ya askeri yardımlarını sürdürmesi için Avrupalı ülkelerin aralarındaki işbirliğini geliştirmelerini bir ön koşul olarak öne sürmüştür. Bu konudaki bazı görüşlere göre, Brüksel Antlaşması, Avrupalı devletlerin ABD'nin askeri desteğinden mahrum kalmamak için imzaladıkları bir Antlaşmadır.²⁷

²⁶ Avrupa Güvenlik ve Savunma Yapısı ve Türkiye, **İktisadi Kalkınma Vakfı**, No.171, İstanbul, 2002, s.3.

²⁷ Aybet, a.g.e., s. 63.

BAB'ın kurulması, Avrupalı devletlerin kendi aralarındaki işbirliği bakımından önemli bir gelişmedir. Ancak söz konusu Birlik, Brüksel Antlaşması'nın imzacısı olan beş devletin askeri yetersizlikleri nedeniyle işlev kazanamamıştır. Bu bağlamda Antlaşma ile öngörülen ekonomik, sosyal ve kültürel işbirliği çalışmaları da hayata geçirilememiştir. Bu başarısızlık aynı zamanda NATO'nun kurulmasına da zemin oluşturmuştur.²⁸ BAB'ın genel anlamdaki işlevsizliği 1980'lere kadar sürmüştür. 1954 yılından 1973 yılına kadar Batı Avrupa'da karşılıklı işbirliğinin gelişmesini teşvik etmiştir. İngiltere'nin Topluluğa üye olduğu 1973 yılından sonra, ekonomik ve sosyal alandaki görevlerini Avrupa Konseyi'ne, siyasi alandaki işlevlerini ASİ mekanizmasına, askeri sorumluluklarını ise NATO'ya devretmiştir.²⁹

Ancak 1984 yılında, Roma Deklarasyonu ile BAB'ın, Avrupa'nın güvenliği açısından daha etkin bir hale getirilmesi amaçlanmıştır. 1987 tarihinde La Haye'de gerçekleştirilen BAB Konseyi'nde alınan kararlar sonrasında BAB resmi anlamda yeniden doğmuştur. Söz konusu toplantıda BAB'ın, bir Avrupa savunma kimliği geliştirilmesi ve Atlantik İttifakı'nın Avrupa sütununun güçlendirilmesi amacıyla kullanılması öngörülmüştür. Ayrıca söz konusu toplantıda, Avrupa bütünleşme sürecinin, savunma ve güvenlik konularını kapsamadığı sürece tamamlanamayacağı da ifade edilmiştir.³⁰ ATS sürecinde BAB'ın, NATO'nun Avrupa kanadını güçlendirme görevini üstlenmesi ve diğer yandan da, BAB üyesi devletlerin Avrupa dışındaki kriz bölgelerine ulaşabilmesi açısından BAB'ın canlandırılması yönünde mutabakata varılmıştır. 1984 yılı sonrasında BAB'ın etkinleştirilmesine yönelik alınan kararlar devam eden süreçte Soğuk Savaş'ın bitişi ile daha yoğun bir şekilde hayata geçirilmeye çalışılmış ve BAB'a daha fazla önem verilmiştir.³¹ Türkiye'nin BAB içindeki konumu ve bunun Soğuk Savaş Dönemi sonrasındaki sonuçlarına çalışmanın son bölümünde yer verilecektir.

²⁸ Aybet, a.g.e., s. 65.

²⁹ Origins Of The WEU, www.weu.int/history.htm#5 (21.10.2004)

³⁰ Aybet, a.g.e., s.78.

³¹ Engin İ. Erdem, "Batı Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenliği", *Avrasya Dosyası*, Cilt:5, Sayı 4, Kış 1999, s.200.

1.2.3. Pleven Planı

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından, İngiltere'nin Avrupa'da oluşmaya başlayan bütünleşme sürecinin dışında kalmaya yönelik politikalar izlemesi, Fransa'nın Avrupa kıtası genelinde lider devlet olarak görülmeye başlanmasına neden olmuştur. Bu koşulların egemen olduğu savaş sonrası dönemde, 1948 yılında, Berlin'in abluka altına alınması ve 1950 yılında da Kore Savaşı'nın başlaması, Avrupa güvenliğinin, olası bir SSCB saldırısına karşı ne kadar hazırlıksız olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir.³² Bu gelişmeler sonrasında, Avrupa'da yeni bir savunma topluluğu kurulmasına yönelik tartışmalar başlamıştır. Bu tartışmaların geneline bakıldığında ABD'nin yönlendirici etkisini görmek mümkündür. ABD bir yandan kendisinin silahlanacağını açıklarken, diğer yandan da Avrupa'daki müttefiklerinden aynı yönde hareket etmelerini ve özellikle Almanya'nın NATO içinde yeniden silahlandırılmasını istemiştir. ABD'nin bu isteğini benimsemeyen Avrupalı devletler ise, W. Churchill'in, 11 Ağustos 1950 tarihinde yaptığı konuşmasında, ABD ve Kanada ile tam bir işbirliği içinde çalışacak, demokratik denetim mekanizmasına sahip bir Avrupa Ordusu'nun ivedilikle kurulması önerisini açıklamışlardır.³³

Fransa, Almanya'nın silahlandırılması üzerine olan itirazlarını, AKÇT'nin kurucu üyesi olan diğer devletlerin ve ABD'nin baskısı sonucu geri çekmiştir. Bunun üzerine, yukarıda sözü edilen önerinin hayata geçirilmesi yönünde çalışmalar başlatılmıştır. Jean Monnet tarafından hazırlanan ve daha sonra Pleven Planı olarak anılacak olan taslak plan, dönemin Fransa Başbakanı Rene Pleven tarafından 24 Ekim 1950 tarihinde açıklanmıştır. Bu plan, İngiltere ve ABD'nin Almanya'nın silahlandırılması konusunu NATO bünyesi içinde çözümleme önerisine karşılık, Fransızların bir Avrupa Ordusu oluşturma projesi olarak da nitelendirilebilir. Süreç içerisinde Pleven Planı ile AKÇT modeli örnek alınarak, uluslararası niteliğe sahip olacak 'Avrupa Savunma Topluluğu (AST) adı altında bir örgüt kurulması amaçlanmıştır. Aynı planda ayrıca biner kişiden oluşan altı adet tümen kurulması ve

³² Beril Dedeoğlu, *Adım Adım Avrupa Birliği*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1996, s. 72.

³³ William Nicol, C.Salmon Trevor, *Understanding The New European Community*, Biddles Press, England, 1994, s. 14.

bu ordunun koordinasyonu sağlanması için ortak bir Genelkurmay'ın oluşturulması ve AKÇT nezdinde sorumlu olacak bir Savunma Bakanı'nın atanması da önerilmiştir. AST Kurucu Antlaşması'nın taslağı, AKÇT Kurucu Antlaşması dikkate alınarak hazırlanmıştır ve bu çerçevede Almanya'nın ayrı bir ordusunun olmamasına ancak diğer üye devletlerin oluşturulacak ortak ordu dışında da askeri birlikleri bulundurmasına karar verilmiştir. AST'nin kurulmasına yönelik taslağa göre, önemli kararların oybirliği ile alınması benimsenirken, diğer konularda 2/3 çoğunluk prensibinin işletilmesine karar verilmiştir. Ayrıca üye devletlerin AST'na sağladıkları mali katkı ile oy ağırlıkları arasında da doğru orantı olacağı belirtilmiştir.³⁴

Avrupa Konseyi'ne üye olan, insan hakları ve temel hürriyetlere saygı gösteren her Avrupa devletine açık olan AST'nun başlıca hedefleri şu şekilde belirtilmiştir:

- Üye devletlere yönelik herhangi bir saldırı karşısında üye devletlerin güvenliğinin sağlanması;
- Bir ortak Pazar kurulması;
- Kuzey Atlantik Antlaşması, Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı'nca öngörülen hedeflere ulaşılmasının sağlanması.³⁵

Avrupa Savunma Topluluğu Antlaşması, 27 Mayıs 1952 tarihinde Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg, Belçika ve Hollanda arasında imzalanmış ve ulusal parlamentolarda onay süreci başlamıştır. Dönemin İtalya Başbakanı Gasperi'nin girişimleriyle AST'yi kuran antlaşmaya eklenen 38. maddede, bir Avrupa Siyasi Birliği'nin kurulması öngörülmüştür. Söz konusu Birliğin, AKÇT ve AST'yi tek bir çatı altında toplayarak koordine etmesi amaçlanmıştır. Avrupa Siyasi Birliği'nin üye devletlerin ulusal menfaatlerinden bağımsız olarak faaliyet gösteren ancak egemenlik haklarından feragat etmelerini gerektirmeyen bir şekilde çalışması gerektiği de

³⁴ Barış Özdal, Mehmet Genç, AGSP'nin Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri, Aktüel, İstanbul, 2005, s. 78.

³⁵ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 81.

vurgulanmıştır.³⁶ ASB Kurucu Antlaşması tasarısı, 10 Mart 1953 tarihinde açıklanmıştır. Bu tasarıda ASB'nin, AST gibi halkların ve Devletlerin birleşmesini öngören federal bir örgüt olarak oluşturulması ve dış politika, savunma, sosyal bütünleşme ve insan haklarının korunması konularında yetkili olması öngörülmüştür. ASB Kurucu Antlaşması'nın taraf devletlerce imzalanması ve onaylanması süreci ise, AST'nin faaliyete geçmesinin sonrasına bırakılmıştır. Bunun arkasında yatan neden, aradan geçen iki yıla rağmen, AST Kurucu Antlaşması'nın üye devletlerce onaylanmamış olmasıdır. AST Kurucu Antlaşması'nı onaylamayan devletlerden biri olan Fransa'nın, ulusal egemenliklerin çok fazla kısıtlandığına ilişkin itirazları sonucunda, söz konusu Antlaşma bazı taraf devletlerce onaylanmış olmasına karşın hayata geçirilememiştir. Fransa'nın vetosunda, Ulusal Parlamentosu'ndaki De Gaulcü üyelerin olumsuz oy kullanmaları büyük pay sahibidir. Bu gelişmenin üzerine hem AST son bulmuş hem de ASB'ni oluşturma girişimleri üye devletlerin onayına sunulmadan bitirilmiştir.³⁷

Sonuç olarak, Pleven Planı'nın oluşturulmasıyla başlayan ve AKÇT'ye üye devletler arasında bir AST ve ASB yaratma girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla kapanan bu dönemin sonuna bakıldığında, ekonomik anlamda bir bütünleşme sağlanmadan, siyasi bir birlikteliğin gerçekleştirilemeyeceği ortaya çıkmıştır.³⁸ Avrupalı devletlerin ulusal egemenlik yetkilerinin, kısmen devrini ya da kısıtlanmasını gerektiren siyasi bütünleşme idealine ulaşılması için öncelikle ekonomik bütünleşmeye ağırlık verilmesi fikri ön plana çıkmıştır.

1.2.4. Fouchet Planları

Fransa'da, De Gaulle'ün iktidara gelmesinin ardından, Avrupa Toplulukları üyesi devletler arasındaki bütünleşmenin öncelikle ekonomik alanda sağlanması gerektiği yönündeki görüşler eleştirilmeye başlanmış ve bu bağlamda üye devletler arasında siyasi işbirliğinin gerçekleştirilmesi düşüncesi yeniden tartışmaya açılmıştır.

³⁶ Aybet, a.g.e., s. 76.

³⁷ Günüğü, a.g.e., s. 21.

³⁸ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 83.

Avrupa'nın ABD'ye daha az bağımlı olmasını savunan De Gaulle, ilk olarak 1958 yılında, Avrupa Toplulukları üyesi devletlerin Dışişleri Bakanları'ndan oluşturulacak bir çalışma gurubu ile siyasi sorunları ve savunma konularını görüşmek üzere düzenli toplantılar yapılmasını önermiştir. Ancak De Gaulle'ün bu teklifini diğer üye devletler, Atlantik İttifakı ile olan ilişkilerine zarar verebileceği gerekçesiyle olumlu karşılamamışlardır.

Ancak De Gaulle, süreç içerisinde bu görüşlerini sık sık dile getirmeye devam etmiş ve Avrupa Toplulukları üyesi devletler arasındaki işbirliğinin, ekonomik konuların yanı sıra, siyasi sorunları ve savunma konularını da kapsamı gerektiği yönündeki teklifini yinelemiştir.³⁹ De Gaulle'ün siyasi işbirliği konusundaki fikirlerinin dayanak noktaları Gülnur Aybet tarafından şu şekilde açıklanmıştır.

- Batı Avrupa'da Fransa'nın liderliğini sağlamak;
- İngiltere'nin yer almadığı, altı AT ülkesinin üye olduğu BAB'ı yineleyerek, söz konusu liderlik yarışında İngiltere'yi saf dışı bırakmak;⁴⁰
- Fransa'yı NATO'nun dışında tutarak İttifak'ı zayıflatmak, AT üyesi diğer ülkeleri de kendi fikirleri etrafında toplayarak ABD'nin Avrupa üzerindeki etkisini azaltmak ve Avrupa'nın siyasi bir bütünleşmeye doğru ilerlemesini sağlamak.⁴¹

Diğer yandan Almanya, İtalya ve Lüksemburg De Gaulle'ün teklifini desteklemişler ancak Hollanda ve Belçika, siyasi işbirliğini gerekli gördüklerini belirtmelerine rağmen bu süreçte dikkat edilmesi gereken konular olduğunun da altını çizmişlerdir. Bu bağlamda ekonomik bütünleşmenin ve bu alanda sağlanacak başarının, siyasi birleşme açısından bir ön koşul olduğunu belirtmişler ve bu işbirliğinin uluslararası bir nitelik taşıması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.⁴² Bu

³⁹ İrfan Kaya Ülger, Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme-Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası'nın Oluşumu, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2002, s. 62.

⁴⁰ Fransa ve İngiltere'nin Avrupa güvenliği konusundaki fikirleri öteden beri birbirleriyle örtüşmemektedir. İngiltere, NATO'nun dolayısıyla ABD'nin Avrupa güvenliği alanındaki başat rolünü desteklerken, Fransa, NATO'nun Avrupa güvenliği üzerindeki rolünün azaltılmasını ve Avrupa Kıta'sının güvenliğinin Avrupalı devletler tarafından sağlanması gerektiğini savunmuştur.

⁴¹ Aybet, a.g.e., s. 95.

⁴² Özdal ve Genç, a.g.e., s. 84.

gelişmeler doğrultusunda, üye devletlerin Dışişleri Bakanlarının, her ay düzenli olarak, uluslararası sorunları görüşmek üzere, BAB ve NATO toplantılarını aksatmayacak şekilde bir araya gelmeleri kararlaştırılmıştır. Hollanda'nın önerisi üzerine savunma konuları, işbirliği alanının dışında bırakılmıştır.⁴³ De Gaulle tarafından gündeme getirilen bu siyasi işbirliği önerisini görüşmek üzere, 10 Şubat 1961 tarihinde Paris'te toplanan Avrupa Toplulukları üyesi ülkelerin Devlet veya Hükümet Başkanları ise, Hollanda dışında kalan üye devletler arasında bir siyasi birlik oluşturulması konusunda görüş birliğine varmışlardır. Bu çerçevede, Fransa'nın Danimarka Büyükelçisi olan Christian Fouchet başkanlığında, savunma, kültür ve ekonomi konularında siyasi işbirliği kurulmasına yönelik incelemelerde bulunmak üzere bir komisyon kurulmuştur.⁴⁴ Bu konu bağlamında belirtilmesi gereken bir diğer önemli gelişme ise 18 Temmuz 1961 tarihli Bonn Zirvesi'dir. Bu zirvede üye devletler, kabul ettikleri Bonn Beyanatı ile savunma alanında işbirliğine gidilmesi konusuna değinmeden, siyasi birlik için ortam yaratılmasını ve bu bağlamda eğitim, kültür ve araştırma alanlarında işbirliğinin gerçekleştirilmesini öngörmüşlerdir. Üye devletler bunun yanında, Fouchet'in başkanlığını yaptığı komitenin, Avrupa halklarının birliği için bir siyasal antlaşma taslağı hazırlamasına karar vermişlerdir. Bu karar üzerine çalışmalarına başlayan komite, 19 Ekim 1961 tarihinde, Fouchet Planı olarak anılan planı hazırlamıştır. Bu planda, oluşturulmak istenen siyasi birliğin amaçları şu şekilde belirtilmiştir:

- Ortak çıkarlarla ilgili konularda, ortak bir dış politikanın belirlenmesi;
- Üye devletlerin her türlü saldırıya karşı güvenliklerinin artırılması;
- Bilim ve kültür alanlarında işbirliğinin sağlanması;
- İnsan hakları, temel haklar ve demokrasinin savunulması.⁴⁵

Yukarıda belirtilen amaçlardan da anlaşıldığı üzere, Fouchet Planı'nda, üye devletlerin karşılıklı olarak geliştirmek istedikleri güven ortamına değinilirken, De Gaulle'ün savunucusu olduğu bir ortak savunma politikası fikrine yer verilmemiştir.

⁴³ Hollanda, Avrupa Toplulukları üyesi devletler arasında öncelikle uluslararası düzeyde bir ekonomik bütünleşmenin tamamlanması gerektiğini, ancak bunun ardından siyasi bütünleşmeye yönelik girişimlerde bulunulabileceğini savunmuştur.

⁴⁴ Ülger, a.g.e., s. 64.

⁴⁵ Özdal ve Genç, a.g.e., s.84; Ülger, a.g.e., s. 65.

Söz konusu plan onaylanmak üzere üye devletlerce mercek altına alınmış ve süreç içerisinde özellikle karar alma mekanizmasının işleyişine yönelik eleştiriler ön plana çıkmıştır. Fouchet planı, Avrupa Parlamentosu ve AET Komisyonu tarafından kabul edilmemiş ve hayata geçirilememiştir. Plana işlerlik kazandırılmadığı için Fouchet başkanlığındaki komisyon taslak plan üzerinde bazı değişikliklere gitmiş ve yeni planı 18 Ocak 1962'de Komisyon'a sunmuştur. Bu plan daha sonra II. Fouchet Planı olarak anılmıştır. II. Fouchet Planı'nın bir öncekinden en önemli farklılığı, dış politika ve savunma konularında yetki sahibi olacak bir Meclis'in oluşturulmasıdır. Bu bağlamda Meclis'in alacağı kararların üye devletler üzerinde bağlayıcı etkisi olmayacağı da vurgulanmıştır. Ayrıca söz konusu Meclis'in, üye devletlerin tayin edeceği yetkililerden oluşmasına da karar verilmiştir. Dönemin Belçika Dışişleri Bakanı Paul-Henri Spaak, Fouchet Planları'na yönelik bir takım eleştiriler getirmiştir. Bu eleştiriler aynı zamanda, Fransa dışındaki Avrupa Toplulukları üyesi devletlerin, siyasi bütünleşmeye yönelik tavrını ortaya koyan görüşler olarak da nitelendirilebilir. Spaak, Avrupa bütünleşmesinin uluslararası bir yapıya sahip olması gerektiğini, aksi takdirde siyasi bütünleşme yönündeki çabaların boşa gitmiş olacağını belirtmiş ve Fouchet planlarında öngörülen gelişmeleri yetersiz ve dar olarak nitelmiştir.⁴⁶

Fouchet planlarına yönelik eleştiriler hakkında belirtilmesi gereken diğer bir nokta ise, Fransa ve diğer AT üyesi devletler arasında, NATO'nun rolüne ilişkin mutabakat sağlanamamasıdır. De Gaulle, Avrupa'nın NATO himayesinden çıkması gerektiğini savunurken diğer üye devletler bu fikri kabul etmemişlerdir. Bu görüş ayrılıkları Fouchet planlarının hayata geçirilememesi sonucu beraberinde getirmiş ve AT üyesi devletler arasında siyasi işbirliğini geliştirmeye yönelik çabalar sonuçsuz kalmıştır.⁴⁷ Bu bağlamda denilebilir ki, Avrupa bütünleşmesi konusunda Fransa ve diğer üye devletler arasında savunma alanındaki görüş ayrılıkları, söz konusu dönem itibarıyla Avrupa'da gerçekleştirilmesi planlanan siyasi işbirliğinin önündeki en

⁴⁶ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 89.

⁴⁷ Stanley Hoffman, "Towards a Common Foreign and Security Policy?", *Journal of Common Market Studies*, Vol.38, No.2, June 2000, s. 189.

büyük engel olarak yer almıştır. Söz konusu dönem Avrupa'sında, siyasi işbirliğine yönelik çabalar ciddi bir durgunluk sürecine girmiştir.

1.2.5. Davignon Raporu

1 Aralık 1969 tarihinde La Haye'de toplanan AT üyesi ülkelerin Devlet ve Hükümet Başkanları, siyasi işbirliğine yönelik bir takım kararlar almışlardır. Bu Zirve'de alınan kararları üç başlık altında toplamak mümkündür:

- Gümrük Birliği'ni tamamlayacak nitelikte bir ekonomik ve parasal birliğin oluşturulması için çalışmalar yapmak;
- İngiltere, Danimarka, İrlanda ve Norveç ile üyelik müzakerelerine başlamak;
- Ortak bir savunma politikası oluşturulması haricindeki konularda, AT üyesi devletler arasında siyasi işbirliğini geliştirmek.⁴⁸

Bu amaçlardan da anlaşılacağı üzere, AT üyesi devletler, aralarında siyasi işbirliğinin oluşturulmasına yönelik en önemli anlaşmazlık noktasını oluşturan ortak savunma alanını amaçları dışında bırakarak işbirliğinin geliştirilmesi açısından önemli bir adım atmışlardır. Bu bağlamda La Haye Zirvesi ile başlayan ve AT üyesi ülkelerin bir siyasi işbirliği yapısı oluşturması ile sonuçlanacak süreç de başlamış olmuştur. Belçikalı Etienne Davignon başkanlığında bir komisyon kurulmuş ve Topluluğu siyasi birlik hedefine ulaştırabilecek en uygun yöntemleri araştırmakla görevlendirilmiştir. Davignon başkanlığındaki Komisyon, 27 Ekim 1970 tarihinde, AT üyesi ülkeler arasında siyasi işbirliğinin tesis edilmesine yönelik Davignon Planı'nı⁴⁹ tamamlamış ve onaya sunmuştur. Bu plan, Avrupalı devletlerin, uluslararası sorunlara ortak tutumlar doğrultusunda yaklaşmalarını ve bunların çözümlenmesinde karşılıklı dayanışma ruhu içinde ortak eylemler düzenleyecek duruma gelmelerini amaçlamaktadır. Ayrıca bu amaca ulaşılması için, AT'nin ortak bir dış politika oluşturması ve üye ülkeler arasında Avrupa Siyasi İşbirliği adı altında

⁴⁸ Ülger, a.g.e., s. 65.

⁴⁹ Davignon Raporu'nun bir diğer adı, Lüksemburg Planı'dır.

bir mekanizmanın kurulması önerilmiştir.⁵⁰ Bu bağlamda üye devletler, bağlayıcı bir taahhüt altına girmeden dış politika ile ilgili tüm konularda karşılıklı danışma prensibini kabul etmişlerdir. Ancak Davignon Raporu çerçevesinde oluşturulan ASİ mekanizması itibarıyla, üye devletlerin dış politika konularında karşılıklı işbirliği içinde bulunma yönündeki kararları fiilen işleyiş gösterememiştir.

1.2.6. Tindemans Raporu

1973 yılında Kopenhag'da yapılan Zirve'de üye ülkeler, ilk defa olarak bir Avrupa birliği gerçekleştirme yönündeki iradelerini ortaya koymuşlardır. 1979 yılındaki Kopenhag Zirvesi'nde ise ASİ oluşumunun kurumsallaşması açısından önemli bir yere sahip kararlar alınmış ve 1980 yılından önce Avrupa birliğini gerçekleştirme fikri ortaya konulmuştur. Bu hedefe yönelik bir rapor hazırlamak üzere, Belçika Dışişleri Bakanı Leo Tindemans görevlendirilmiştir. Bu rapor ile AT üyesi devletlerin Davignon Planı ile hedefledikleri ASİ'nin kurulmasına yönelik yapılan çalışmaların eksiklerinin belirlenmesi ve siyasi birlik oluşturulması yönündeki çalışmaların değerlendirilmesi hedeflenmiştir. 7 Ocak 1976 tarihinde, Tindemans raporu açıklanmış ve siyasi işbirliği yolunda gelinen nokta ve yapılması gerekenler açıkça ortaya konulmuştur.⁵¹ Genel olarak söz konusu rapor, üye ülkelerin savunma konularında karşılıklı görüş alışverişinde bulunmalarını, Konsey'in oyçokluğu ile karar almasını ve Komisyon'un dış ilişkilerdeki rolünün artırılması gerekliliği yönünde atılması gereken adımlar olduğunu belirtmektedir. AT üyesi devletler, raporun önerdiği yenilikleri egemenlik haklarının kısıtlanmasına yönelik girişimler olarak algılamışlar ve raporu reddetmişlerdir.⁵²

Maastricht Antlaşması'na kadar olan süreç değerlendirildiğinde, Tindemans raporunun, reddedilmiş olmasına rağmen ASİ'nin gelişimine büyük katkıda bulunduğu ve getirdiği önerilerin 1993 yılına kadar adım adım hayata geçirildiği ifade edilebilir. Ayrıca çalışmanın tarihsel çerçevesi açısından belirtmek gerekir ki;

⁵⁰ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 93.

⁵¹ Ülger, a.g.e., s. 67.

⁵² Aybet, a.g.e., s. 95.

Davignon ve Tindemans raporları, siyasi işbirliğine yönelik katkılarıyla, ikinci bölümde açıklanacak olan ODGP ve AGSP oluşumları açısından gerekli düşünsel altyapının oluşturulmasını sağlamışlardır. Ancak burada belirtilmesi gereken bir diğer önemli nokta da, ASİ'nin AT oluşumunun dışında tutulduğu yani Avrupa bütünleşmesinde ekonomik ve siyasi konuların kurumsal olarak ayrı yapılar içinde değerlendirilmiş olmasıdır.

1.2.7. Genscher-Colombo Raporu

AT üyesi ülkeler her ne kadar Tindemans raporunu reddetmiş olsalar da, söz konusu rapor ve önerdiği yenilikler, Avrupa'da siyasi işbirliği çalışmalarının ilerletilmesine yönelik genel bir ortam yaratmış ve 1980'li yıllar Avrupa bütünleşmesi açısından yoğun reform tartışmalarının yapıldığı bir dönem olmuştur. 13 Ekim 1981 tarihli Londra Raporu ile Avrupa'daki siyasi işbirliği sürecine güvenlik kavramı ilk defa olmak üzere dâhil edilmiştir. Bu rapor ile:

- Üye devletlerin dış politikada tutum belirlemeden önce birbirleriyle danışmada bulunma yükümlülüğü teyit edilmiş;
- Avrupa Siyasi İşbirliği çerçevesinde ilk kez güvenlik kavramı gündeme getirilmiş;
- Üye devletler arasındaki danışma eyleminin ileride ortak eyleme dönüşmesi dileği ifade edilmiştir.⁵³

Güvenlik kavramının dış politika ile birlikte siyasi işbirliği sürecine dâhil edildiği söz konusu rapor ile ayrıca AT ve ASİ oluşumunun Avrupa Konseyi çatısı altında bir araya getirilmeleri yönünde bir öneri de getirilmiştir. Ancak bu öneri AT üyesi ülkelere destek bulamaması nedeniyle hayata geçirilememiştir.⁵⁴

Londra raporu ile belirtilen hedefler konusunda uzlaşma sağlanamaması üzerine 4 Kasım 1981 tarihinde, dönemin Almanya Dışişleri Bakanı olan Genscher ve İtalya Dışişleri Bakanı olan Colombo tarafından bir başka rapor hazırlanmış ve

⁵³ Ülger, a.g.e., s. 68.

⁵⁴ Aybet, a.g.e., s. 135.

Konsey'e sunulmuştur. AT'nin daha etkin hale getirilmesi, siyasi işbirliğinin artırılması, ortak bir Avrupa dış politikasının geliştirilmesi, ekonomik işbirliği alanlarının genişletilmesi ve güvenlik konularında yeni düzenlemelerin yapılmasının hedeflendiği Genscher-Colombo raporu, geniş ölçüde federatif özellikleri taşıdığı yönünde eleştiriler almıştır. AT üyesi devletler rapora karşı çıkmışlar ve işlerlik kazanmasını engellemişlerdir.⁵⁵ 1980'lerin başında yaşanan bu gelişmeler her ne kadar başarısızlıkla sonuçlanmış olsa da, daha önce belirtildiği üzere, siyasi bütünleşme yönündeki girişimlerin somutlaştığı Soğuk Savaş sonrası döneme birçok konuda öncülük etmesi açısından büyük öneme sahiptir.

1.2.8. Stuttgart, Fontainebleau ve Milano Zirveleri

1983 yılı Haziran ayında Stuttgart'ta yapılan AB Konseyi Zirvesi'nde, ASİ sürecinin güçlendirilmesi, üye devletlerin dış politikanın yanı sıra güvenliğin ekonomik ve siyasi boyutlarına ilişkin konularda da ortak eylem ve tutum içinde olmaları gerektiği vurgulanmıştır.⁵⁶ Ancak bu öneriler herhangi somut bir neticeyle sonuçlanmamıştır. Görüldüğü üzere, Avrupa'da siyasi işbirliğini gerçekleştirmek üzere hazırlanmış çok sayıda rapor, taslak plan veya çeşitli zirvelerde alınmış ancak hayata geçirilememiş kararlar bulunmaktadır. Ancak Stuttgart Zirvesi'nin ardından 14 Şubat 1984 tarihinde, İtalyan Parlamenter Spinelli'nin hazırladığı 'Avrupa Birliği'nin Kuruluşuna İlişkin Antlaşma Taslağı' adını taşıyan plan, Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilmiş ve siyasi işbirliği alanında bir dönüm noktasını oluşturmuştur. Bu taslak planda, ekonomik bütünleşme çerçevesinde gösterilen başarının siyasi alanda da gösterilerek, uluslararası alanda Avrupa'nın hak ettiği siyasi konumun elde edilmesi, ana hedef olarak ortaya konulmuştur. Güvenlik konuları da dâhil olmak üzere Avrupa'da yeni bir siyasal birlik oluşumunu hedefleyen antlaşma taslağı, AT üyesi ülkeler tarafından kabul görmemiş ve hayata geçirilememiştir.⁵⁷

⁵⁵ Dedeoğlu, a.g.e., 1996, s. 211.

⁵⁶ Ülger, a.g.e., s. 69.

⁵⁷ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 103.

Ancak bir Avrupa birliği kurulmasına yönelik alışmalar, 1984 Haziran ayında yapılan Fontainebleau Zirvesi ile devam etmiştir. Bu Zirvede, Avrupa bütünleşmesine doğru ilerlemek için işbirliği yapılması gereken alanların tespit edilmesine karar verilmiştir. Bu amaç doğrultusunda Dooge Komitesi olarak adlandırılan bir komite kurulmuştur. Söz konusu komitenin çalışmaları sonucunda, AT yesi devletlerin dış politika konularında izleyecekleri tutumlar hakkında düzenlemelere yer verilen, Siyasi işbirliği Antlaşması olarak anılan bir metin hazırlanmıştır. 1985 yılı Haziran ayında gerçekleştirilen Milano Zirvesi'nde ASI'nin güçlendirilmesine yönelik alınan kararlar ve Dooge Komitesi'nin çalışmalarının sonucunda hazırlanan söz konusu metin, Almanya ve Fransa'nın desteğine rağmen, İngiltere ve Danimarka tarafından olumsuz karşılanmıştır. Ancak kısa bir süre içinde yapılan değişiklikler sonucunda, Aralık 1985 Lüksemburg Zirvesi'nde metnin adı Avrupa Birliği Antlaşması olarak değiştirilmiş ve taslak olarak ana hatlarıyla kabul edilmiştir. Bu metin, Avrupa Tek Senedi içinde hukuksal bir kimlik kazanmıştır.⁵⁸

1.2.9. Avrupa Tek Senedi

Çalışmanın buraya kadarki bölümlerinde açıklanmaya çalışıldığı üzere, Avrupa'nın bütünleşme sürecinde, siyasi bir birliğe ulaşma amacı sürekli olarak gündemde yer almıştır. Bu erevede, Stuttgart Zirvesi'nde yayınlanan bildirmede, AT'nin bütünleşmesinde nihai hedef olarak kabul edilen, bir Avrupa birliği yaratma hedefi, Avrupa Tek Senedi ile hayata geirilmifitir. ATS, 17 Şubat 1986 tarihinde Belçika, Fransa, Almanya, İrlanda, Lüksemburg, Hollanda, İngiltere ve Portekiz tarafından imzalanmış ve 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir. AT'nin kurumsal yapısına yönelik yeni düzenlemeler getirmesi, dış politika konularında siyasi işbirliğini öngörmesi ve ye devletler arasındaki siyasi işbirliğini, ekonomik bütünleşme ile aynı düzeyde ve önemde kabul etmesi nedeniyle büyük önem arz etmektedir.⁵⁹

ATS ile başlıca beş alanda AT Kurucu Antlaşmaları'na yenilikler getirilmiştir. Bunlar:

⁵⁸ lger, a.g.e., s. 71.

⁵⁹ Karluk, a.g.e., s. 41.

- Avrupa Parlamentosu ve Konsey arasında yeni bir işbirliği sürecinin başlatılması;
- 31 Aralık 1992 tarihine kadar bir iç pazarın kurulması;
- Avrupa Parlamentosu'nun etkinliğinin artırılması;
- Konsey'de nitelikli çoğunlukla karar alma ilkesinin bazı alanlarda değiştirilmesi;
- Dış politika konusunda üye devletler arasında bir işbirliğinin sağlanması.⁶⁰

ATS'nin 30. maddesi, AT üyesi ülkelerin, ortak bir Avrupa dış politikası hazırlamaya ve gerçekleştirmeye çaba sarf edeceklerini belirtir. Bu konuda dikkati çeken nokta, Avrupa'da bir ortak dış politika kavramının ilk kez resmi bir metinde kullanılmış olmasıdır. Diğer bir anlatımla bu kavram, hukuki bir metinde bağlayıcı olarak ilk defa yer almıştır.⁶¹ ATS ile getirilen yeni düzenlemelerde NATO'nun rolü açısından ise bir değişiklik öngörülmemiştir. Bu bağlamda üye ülkelerin ulusal güvenliklerini, üyesi oldukları uluslararası askeri örgütler çerçevesinde sağlayacakları belirtilmiştir.

1987 yılında yürürlüğe giren ATS'nin, ASİ mekanizmasının eksik olan hukuksal zeminini oluşturduğu söylenebilir. Bu anlamda, AT üyesi devletler arasındaki siyasi işbirliğine olumlu katkıda bulunmuştur. Ancak detaylı olarak ilerleyen bölümlerde değinileceği üzere, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından değişen uluslararası sistem nedeniyle AT üyesi ülkelerin dış politika alanında bir bütünlük sergileyememeleri, ASİ mekanizmasının etkinlik kazanmasını engellemiştir.⁶²

⁶⁰ Gülören Tekinalp, Ünal Tekinalp, *Avrupa Birliği Hukuku*, Beta Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 13.

⁶¹ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 108.

⁶² Ülger, a.g.e., s. 72.

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA YAPISININ ANALİZİ

2.1. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Oluşturma Çabaları

Avrupa'da bütünleşme hareketleri bağlamında ve Soğuk Savaş döneminin etkisi altında şekillenmiş olan güvenlik yapısında, 1990'ların başında değişimler baş göstermeye başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve sonrasında Doğu Bloğu'nun yıkılması bu değişim sürecinin en önemli etkenidir. Bu değişimin önemli bir özelliği olarak, Sovyet tehdidinin hafiflediği yeni dönemde ABD'nin Batı Avrupa'dan 100.000 askerini geri çektiği gözlenmiştir. Dolayısıyla, Soğuk Savaş süresince varlığını koruyan askeri dengenin önemli ölçüde değişmeye başlaması Batı Avrupa'da yeni arayışlara kapı aralamıştır.¹

Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasının ve Berlin Duvarı'nın yıkılmasının Avrupa'da yol açtığı yeni arayışlar birçok yükümlülüğü de beraberinde getirmiştir. Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından Merkezi ve Doğu Avrupa'da oluşan otorite boşluğu ve bunun giderilmesi gerekliliği, iki Almanya'nın birleştirilmesi süreci, bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin demokratikleştirilme süreci ve son olarak da Avrupa güvenlik yapısı'nın yeniden inşa edilmesi bu yükümlülüklerin en önde gelenleridir.² Bunlara ek olarak ABD'nin Yugoslavya'nın parçalanma sürecine gösterdiği isteksiz tepki, Avrupa'nın kendi sorunlarına kendisinin çare bulması gereken bir dönemin başladığını göstermiştir. Artık Avrupa'nın ulaşmış olduğu gelişmiş ekonomik bütünleşmenin ve büyük mali gücün, siyasi bütünleşme yönünde kullanılmasının ve etkili bir ortak dış politika oluşturacak siyasi gücün yaratılmasının zamanının gelmiş olduğu anlaşılmıştır.³

¹ Hoffman, a.g.e., s. 191.

² Aybet, a.g.e., 1997, s. 164–169.

³ Hoffman, a.g.e., s. 192.

Ayrıca 1980'lerin son döneminde, ekonomik birliğin siyasi yönden desteklenmesi fikri ve bütünleşme sürecinin ileriye götürülmesi isteği gittikçe artan bir şekilde desteklenmeye başlanmıştır.⁴ Bir yandan değişen uluslararası siyaset sahnesi ve iki kutuplu dünyanın sona ermesi diğer yandan da AT üyesi devletlerin yeni düzende daha aktif bir role sahip olma istekleri, Avrupa bütünleşmesi çerçevesinde ortak bir dış ve güvenlik politikasının geliştirilmesini kaçınılmaz kılmıştır.⁵ Dünya siyasetinde yaşanan çeşitli değişimler sonucunda ortaya çıkan bu durumu değerlendirirken, Avrupalı devletlerin geçirmekte oldukları bütünleşme sürecinden bağımsız bir değerlendirme yapmak olası değildir. Bu bağlamda denilebilir ki, ortak bir dış ve güvenlik politikasının oluşturulması ve ileriki bölümlerde değinileceği üzere bu oluşuma savunma ayağının eklenmesi esasen Avrupa bütünleşmesinin doğal bir sonucudur. Avrupa savunması, daha sonra oluşmuş olmasına rağmen aslında Avrupa bütünleşme sürecinin içsel bir parçasıdır. Ortak Pazar'ın kurulmasıyla ticari ve ekonomik bütünleşme, tek para biriminin kullanılmaya başlanmasıyla parasal bütünleşme ve ortak dış politika aracılığıyla da ortak savunma politikasının oluşturulması Avrupa bütünleşmesinin vardığı son noktayı göstermektedir.

2.2. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

AT'nin uluslararası siyaset ve güvenlik alanında sesini duyurabilmesi daha da önemlisi üye devletlerin ayrı ayrı duruşlar sergilemeleri yerine birliktelik arz eden bir yapıya sahip olabilmeleri için üretilen fikirler ve yapılan çalışmalarda Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk yıllarından başlayarak önemli bir artış gözlenmiştir. Fakat 1990'ların başında Avrupalı devletlerin, yaşanan uluslararası kriz durumlarında etkinlik gösteremediği 1990–1991 Körfez Krizi'nde iyice ortaya çıkmıştır. AT üyesi ülkeler, güvenlik kurumlarının yeni dünya düzenine uygun olarak geliştirilmesi ve kendi ortak askeri kapasitelerinin oluşturulması gereğini fark etmişlerdir.⁶ Ekonomik

⁴ Alan W. Cafruny, *Towards a European Foreign Policy*”, *The Union and the World*, Alan W. Cafruny (ed.), Kluwer Academic Publications, 1998, s. 301.

⁵ Jonathan Spence, *The CFSP from Maastricht to Amsterdam*, *Foreign and Security Policy in the EU*, Kjell Eliassen (ed.), Oxford University Press, 1998, s. 44.

⁶ Gülnur Aybet, *A European Security Architecture After the Cold War*, St. Martin's Press, New York, 2000, s. 99.

bir dev olmasına karşın siyasi bir güç olarak etkin olamayan AT'nin, değişen güç dengeleri karşısında, ekonomik konumunun kendisine kazandırdığı güce paralel bir siyasi güç olmak istemesinin sonucunda da ilk olarak, 1990 yılı sonunda dönemin Almanya Başbakanı Helmut Kohl ve Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterand'ın girişimleri ile ekonomik birliğin yanı sıra, siyasi birlik konusundaki çalışmaların geliştirilmesi gündeme gelmiştir.⁷ Bu bağlamda 15 Aralık 1990 tarihinde yapılan Roma Zirvesi'nde AT üyesi devletler arasında bir 'Tek Pazar' kurulmasına yönelik çalışmalara hız verilmiştir. Bu amaç doğrultusunda, ekonomik ve parasal konular üzerinde çalışmalar yapması planlanan Hükümetlerarası Konferansla eşzamanlı olarak siyasi birlik konusunun ele alındığı ikinci bir konferansın daha düzenlenmesi yönünde fikir birliğine varılmıştır. AT üyesi devletlerin, egemenlik haklarını belirli konularda ve şartlarda Avrupa Toplulukları'na devretmesini fakat bunun yanında egemenliğin devri ile ilgili kararların oybirliği prensibi çerçevesinde alınmasını öngören Hükümetlerarası Konferans çalışmaları, 1991 yılı boyunca sürmüştür.

2.2.1. Maastricht Antlaşması

AT üyesi devletler arasında ekonomik entegrasyonun büyük ölçüde tamamlanmış olmasının, Avrupa bütünleşmesine etkilerini arttırmak için sürdürülen hükümetlerarası konferansların sonucunda, 14–15 Aralık 1991 tarihlerinde Hollanda'nın Maastricht kentinde yapılan Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde, üye devletler arasındaki ilişkilerin derinleştirilmesi kararı alınmıştır.⁸ Zirve gündemi; tek para, tek merkez bankası, az gelişmiş bölgelere yardımın arttırılması, ortak sosyal politikalar, ortak savunma projeleri, ortak dış politika ve Topluluğun genişlemesi olarak belirlenmiş ve bunun için "Ekonomik ve Parasal Birlik" ile "Siyasi Birlik" ana başlıkları ile hazırlanmış olan antlaşma taslağı imzaya açılmıştır. Maastricht Zirvesi sonucunda, 'Maastricht Antlaşması' veya 'Avrupa Birliği Antlaşması' olarak bilinen Antlaşma 7 Şubat 1992'de imzalanmış ve 1 Kasım 1993'te yürürlüğe girmiştir. Bu Antlaşma, Avrupa Toplulukları'nın ismini Avrupa Birliği olarak değiştirmiştir. Aynı zamanda Maastricht Antlaşması ile ortak bir dış ve güvenlik politikası oluşturulması karara bağlanmış bunun yanı sıra söz konusu

⁷ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 123.

⁸ y.a.g.e., s. 122.

oluşumun süreç içinde ortak bir savunma mekanizması kurulmasına öncülük edebileceğinin altı çizilmiştir.⁹

Maastricht Antlaşması, temelleri Paris ve Roma Antlaşmaları'na dayanan AT kurumsal yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu bağlamda Antlaşma ile AB, üç sütun üzerine inşa edilmiştir. Birinci sütunda Avrupa Toplulukları, ikinci sütunda Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve üçüncü sütunda da Adalet ve İçişleri'nde İşbirliği yer almıştır.¹⁰

Maastricht Antlaşması sonucunda yukarıda değinilen sonuçlara ulaşılmış olsa da, üye ülkeler arasında bazı konularda tam bir görüş birliğine varıldığını söylemek olası değildir. Üye ülkeler egemenlik haklarından feragat etme yönünde kararlı ve istekli bir tavır göstermedikleri için ODGP'nin kapsamı, karar alma yöntemi, güvenlik politikasının yapısı ve sınırları gibi konularda birbirlerinden farklı yaklaşımlar ortaya koymuşlardır. Bu nedenle Maastricht Zirvesi'nin sonuç bildirgesinde ODGP ile ilgili maddeler muğlak açıklamalarla ifade edilmiştir. ODGP'nin geçirdiği değişim sürecine ileri ki bölümlerde değinilecektir.

Belçika, Hollanda, İtalya, İspanya, Almanya, Lüksemburg ve kısmen de olsa Fransa, bütünleşmeyi pekiştirecek kararları desteklemişler ve ODGP'de kararların nitelikli çoğunlukla alınmasını savunmuşlardır. Fransa ayrıca, ODGP alanındaki bütünleşmenin NATO'dan bağımsız ve Avrupa'ya ait olması fikrini savunmuştur. Diğer yandan Atlantik İttifakı'nın devamını savunan İngiltere, Portekiz ve Danimarka ise, savunma konusunun Birlik politikası haline getirilmesine karşı çıkmış ve ODGP'de nitelikli çoğunlukla karar alınması fikrine soğuk yaklaşmışlardır.¹¹

Ayrıca Antlaşmada üye devletlere, Birliğin dış ve güvenlik politikasını aktif olarak ve itaat ruhuyla herhangi bir çekince olmaksızın ve karşılıklı dayanışma içinde

⁹ The Treaty on European Union, www.europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/dat/eu_cons_treaty_en.pdf (27.12.2003)

¹⁰ Ülger, a.g.e., s. 81.

¹¹ y.a.g.e., s. 83-90.

desteklemeleri yükümlülüğü getirilmiştir.¹² Maastricht Antlaşması'nın neticesinde AB, güvenlik ve savunma alanlarını bütünleşme sürecine dâhil etmiş ancak bu gelişme AB'nin kendi içinde otonom bir yapılanmaya gitmesi yönünde değil, NATO'nun Avrupa ayağını güçlendirmeye yönelik olmuştur.

Bu bağlamda gerçekleştirilen en önemli değişiklik BAB'ın, AB'nin savunma konularında kararlarını ve eylemlerini uygulayacağı zemin haline getirilmiş olmasıdır. 1992 yılında Almanya'da düzenlenen BAB Bakanlar Konseyi Toplantısı sonrasında yayınlanan 'Petersberg Deklarasyonu' ile BAB'a tam ve ortak üye sıfatıyla davet edilen Devletlerin statülerine ilişkin ilkeler açıklanmıştır. BAB'a tam üye olabilmek için AB üyeliği bir ön koşul haline getirilmiştir.¹³ Petersberg Deklarasyonu ile AB üyesi devletlerin; insani yardım ve kurtarma operasyonlarında, barışın inşa edilmesi ve korunması gibi konularda ortaklaşa çalışacakları karara bağlanmıştır.¹⁴

2.2.2. Amsterdam Antlaşması

Maastricht Antlaşması ile AB üyesi devletler arasında ilk kez bir ODGP oluşturulmaya çalışılmasına rağmen, süreç içinde yaşanan gelişmeler üye ülkelerin ortak bir dış politika ekseninde hareket etmediğini göstermiştir. Eski Yugoslavya Krizi, üye devletler arasında krize müdahale konusunda ortak iradenin bulunmadığını ortaya çıkarmıştır. ODGP'ye yönelik görüş ayrılıklarının giderilmesine karar verilmiş ve bu bağlamda 29 Mart 1996 tarihinde İtalya'nın Torino kentinde Hükümetlerarası konferans toplanmıştır. Neticesinde ise Amsterdam Antlaşması olarak adlandırılan ve Ekim 1997'de imzalanan metin hazırlanmıştır.¹⁵ Maastricht Antlaşması'nın V. Başlığını oluşturan ODGP'yi düzenleyen J.1 ve J.11 arasındaki maddeler, Amsterdam Antlaşması ile yeniden düzenlenmiş ve 11 ile 28. maddeler arasında yer almıştır.

¹² Maastricht Antlaşması, madde J.1/4.

¹³ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 129.

¹⁴ Western European Union Council of Ministers, Petersberg Declaration, Bonn, 1992. www.weu.int/eng/comm/92-petersberg.htm (15.11.2004)

¹⁵ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 131.

“Antlaşma’nın, AB üyesi devletlerin uzlaşma sağlama amacını güderek, aralarında sorun yaratabilecek konuların fazla tartışılmadığı bir ortamda kabul edildiğini, bu nedenle de ‘deklaratif’ niteliğinin ağır bastığını söylemek mümkündür.”¹⁶ Amsterdam Antlaşması’nın III. Bölümü ‘Etkin ve Uyumlu Dış Politika’ başlığını taşımaktadır ve söz konusu bölümde ODGP’nin kurumsal yapısı, karar alma süreci ve tasarruf türlerine ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Yapılan değişikliklerden biri ‘Politik Planlama ve Erken Uyarı Birimi’nin kurulmasıdır. Bu birimin görevleri arasında; ODGP ile ilgili gelişmelerin izlenmesi, Birliğin bu alanlardaki çıkarlarının belirlenmesi, olası krizler hakkında önceden strateji geliştirilmesi ve bu bağlamda tavsiye raporlarının hazırlanması yer almıştır.¹⁷ Bunun dışında Antlaşma ile ODGP’ye getirilen yeniliklerden bir diğeri ise Yüksek Temsilcilik Makamı’dır. Bakanlar Konseyi Genel Sekreteri konumunda bulunan ODGP’nin Yüksek Temsilcisi, politika kararlarının oluşturulmasında ve işleme konulmasında Konsey’e yardımcı olma görevini üstlenmiştir.¹⁸ Mr. CFSP yani Bay ODGP olarak da anılan Yüksek Temsilcinin en önemli görevi; AB’yi dünyada ve Avrupa’da temsil etmek ve dış politika alanındaki uygulamalarında tutarlılık ve bütünlük sağlamaktır. 1999 Köln Avrupa Konseyi Zirvesi’nde alınan kararla bu göreve Javier Solana Madariaga getirilmiştir ve halen bu görevi sürdürmektedir. Solana aynı zamanda BAB Genel Sekreterliği görevini de üstlenmiştir ve bu görevini sürdürmeye devam etmektedir.

Amsterdam Antlaşması, Birliğin ODGP alanındaki yapılanmasını BAB çatısı altında sürdüreceğini ve bu yapılanmanın NATO İttifakı’ndan bağımsız olamayacağını karara bağlamıştır. Diğer yandan Antlaşma ile Birliğin ODGP alanındaki yapılanmasının ileride savunma alanında benzer bir yapılanmaya olanak sağlayabileceği de deklare edilmiştir.¹⁹ Çalışmanın bu bölümünde kronolojik sıranın bozulmaması açısından ODGP ile ilgili teknik düzenlemelere yer verilecektir.

¹⁶ Münevver Cebeci, “The Amsterdam Treaty, the EU on the Eve of 21st Century”, **Marmara Journal of European Studies**, Vol.6, No:2, 1998, s. 74.

¹⁷ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 129.

¹⁸ Charlotte Bretherton, John Vogler, The European Union as a Global Actor, Routledge, New York, 1999, s. 191.

¹⁹ Amsterdam Antlaşması, Bütünleştirilmiş Haliyle Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları, Cenk Bolayır (haz.), İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 102.

2.2.3. ODGP'nin Amaçları

ODGP'nin amaçları, Maastricht Antlaşması'nın V. Başlığı altında J.1. maddesinde belirtilmiştir:

- Ortak değerlerin, temel çıkarların ve Birliğin bağımsızlığının ve bütünlüğünün BM Şartına uygun olarak korunması;
- Birliğin güvenliğinin tüm yönleriyle güçlendirilmesi;
- BM Şartı, Helsinki Nihai Senedi Hükümleri ve Paris Şartı amaçlarına uygun olarak, dış sınırlar da dâhil olmak üzere, barışın korunması ve uluslararası güvenliğin güçlendirilmesi;
- Uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi;
- Demokrasi ve hukuk devleti ile insan haklarına ve temel özgürlüklere saygının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi.²⁰

Amsterdam Antlaşması uyarınca, AB üyesi devletler, 'sadakatle ve karşılıklı dayanışma ruhu içinde, aktif bir şekilde ve samimiyetle' Birliğin dış ve güvenlik politikasını desteklemeyi ve Birliğin genel çıkarlarına aykırı olan hareketlerden sakınmayı taahhüt etmişlerdir. Burada önemle vurgulamak gerekir ki, Amsterdam Antlaşması'nın ODGP ile ilgili maddelerinde özellikle vurgulanan amaçlardan biri, ODGP'nin uygulanmasıyla uluslararası alanda Avrupa kimliğinin²¹ ön plana çıkarılmasıdır.²²

²⁰ Christopher Piening, *Global Europe, The European Union in World Affairs*, Lynne Rienner Publishers, Colorado, 1997, s. 40.

²¹ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Ulrich Sedelmeier, "EU Enlargement, Identity and the Analysis of European Foreign Policy: Identity Formation Through Practice", *European Forum Series*, 2003, www.cadmus.iue.it/dspace/retrieve/1646/03_13.pdf (29.02.2005); Moreira, Juan M. Delgado, "Cultural Citizenship and the Creation of European Identity", *Electronic Journal of Sociology*, 2003, www.sociology.org/content/vol002.003/delgado.html (11.12.2004)

²² Ülger, a.g.e., s. 93.

2.2.4. ODGP'yi Belirleyen Organlar

2.2.4.1. AB Konseyi

AB Konseyi, üye ülkelerin dışişleri bakanlarından oluşur. AB Konseyi, Birliğin eylemlerinin bütünlüğünü, uyumunu ve etkinliğini sağlamakla sorumludur. Bu bağlamda ODGP'nin ilkelerini ve bu politika için genel yönlendirici ilkeleri tanımlamakla görevlendirilmiştir. Üye devletlerin önemli çıkarlarının bulunduğu alanlarda AB tarafından uygulamaya konulacak ortak stratejileri kararlaştırılmasıyla da yükümlüdür.²³

2.2.4.2. AB Bakanlar Konseyi

AB Bakanlar Konseyi, AB Konseyi tarafından belirlenen genel yönlendirici ilkelere dayanarak, ODGP'nin tanımlanması ve uygulanması için gerekli kararları tesis etmekle yükümlüdür. Ayrıca AB Bakanlar Konseyi, AB Konseyi'nden ortak stratejilerin belirlenmesini isteyebilir ve ortak eylem kararı ile ilgili ortak stratejileri uygulamaya koyabilir. ODGP konularında herhangi bir üçüncü devletle anlaşma yapılması gerekli olduğunda, üye devletler adına AB Konsey Başkanlığı'nın önerisiyle, AB Bakanlar Konseyi devreye girmektedir.²⁴

2.2.4.3. AB (Konseyi) Başkanlığı

AB Başkanlığı, altı ayda bir rotasyon uygulaması ile AB üyesi devletler tarafından üstlenilen bir görevdir. Bu bağlamda AB Başkanlığı, ODGP konularında Birliği temsil etme ve alınan kararların yürürlüğe konulması sorumluluğunu üstlenmiştir. Uluslararası konferanslarda ve örgütlerde AB'yi temsil eder ve ODGP konularındaki tutumunu ortaya koyar.

²³ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 154.

²⁴ y.a.g.e., s. 157.

2.2.4.4. Komisyon

Komisyon, Konsey ile birlikte, Birliğin dış ilişkileri ile güvenlik politikalarının uyumunu sağlamakla yükümlüdür. Komisyon, karar için Konsey'e teklif sunmakla yükümlüdür, diğer yandan Konsey'de karar alabilmek için Komisyon'a teklif çağrısında bulunabilir. Komisyon'un kendi içindeki ODGP yapılanması coğrafi esasa dayanan genel müdürlüklere bölünmüştür.

2.2.4.5. Yüksek Temsilci

ODGP Yüksek Temsilciliği, ODGP konularında AB Başkanlığı'na yardımcı olmakla görevlidir. ODGP ile ilgili siyasi kararların hazırlanması ve uygulanması sürecinde gerektiğinde AB Bakanlar Konseyi yerine hareket eder ve üçüncü kişilerle diyalog kurabilir. ODGP Yüksek Temsilcisi ki bu görev halen Javier Solana Madariaga tarafından yürütülmektedir, Birliğin üçüncü kişilerle diyalogunu gerçekleştirir.²⁵

2.2.4.6. Siyasi ve Güvenlik Komitesi

Söz konusu Komite, kriz yönetimi operasyonlarının siyasi kontrol ve stratejik yönetimi görevini, Konseyin sorumluluğu altında yapacak şekilde yetkilendirilmiştir. ODGP'nin kapsadığı alanlardaki uluslararası durumu izlemek, Konsey'in talebi üzerine görüş bildirerek Birliğin dış politikasının oluşturulmasına katkıda bulunmakla yükümlüdür.²⁶

2.2.4.7. Avrupa Parlamentosu

Avrupa Parlamentosu ODGP çerçevesinde sınırlı yetkilere sahiptir. Konsey ve Komisyon, ODGP gelişmeleri hakkında Avrupa Parlamentosu'na düzenli olarak bilgi verirler. Avrupa Parlamentosu, AB Bakanlar Konseyi'ne tavsiyelerde

²⁵ y.a.g.e., s. 162.

²⁶ Ayşe Füsün Arsava, "Nice Antlaşması'nın Getirdikleri", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, Bahar 2002, s. 9.

bulunabilme ve soru sorma hakkına sahiptir ayrıca her yıl ODGP kapsamında gerçekleştirilen gelişmeler konusunda bir toplantı yapabilmektedir.²⁷ Ancak belirtmek gerekir ki Avrupa Parlamentosu'nun ODGP kapsamındaki konularda etkinliği önemli sayılabilecek bir düzeyde değildir.²⁸

2.2.4.8. Üye Devletler

Üye devletler, kendi ulusal politikalarının, ODGP çerçevesinde oluşturulan ortak pozisyonlara uygunluğunu sağlarlar. Uluslararası örgüt ve konferanslardaki üyeliklerini veya varlıklarını, Birlik politikaları ile eşgüdümlü olarak yürütürler. Üye devletlerin tümünün katılmadığı uluslararası örgüt ve konferanslarda, katılımcı devletler Birliğin ortak pozisyonlarını desteklerler. Diğer yandan üye devletler, birbiriyle ve Birlik politikaları ile uyumlu eylemler aracılığıyla AB'nin herhangi bir dış politika veya güvenlik politikası hakkında yeknesaklık sahibi olması yönünde hareket ederler. Söz konusu yükümlülüklere uymayan üye devletler, AB Bakanlar Konseyi tarafından tespit edilir. Ancak burada vurgulanması gereken bir nokta vardır ki, ihlalde bulunan üye devlete karşı uygulanacak herhangi bir yaptırım veya bu bağlamda düzenlenmiş bir uygulama bulunmamaktadır.²⁹

2.2.5. ODGP'nin Araçları

AB, ODGP çerçevesinde belirlediği amaçlara ulaşabilmek için çeşitli araçlar belirlemiştir. Söz konusu araçlar, Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları uyarınca düzenlenmişlerdir. Bunlardan bazıları, Nice Antlaşması ile bir takım değişikliklere uğramışlardır.

²⁷ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 163.

²⁸ Arsava, a.g.e., s. 11.

²⁹ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 163; Kamuran Reçber, "AB Kurucu Antlaşması Düzenlemeleri İtibarıyla AB Üyesi Devletler Arasında Ortak Dış Politika, Güvenlik ve Savunma Konularında Uzlaşma Var mı?". *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 35, Sayı 3, Eylül 2002, s. 126.

2.2.5.1. Ortak Stratejiler

Ortak stratejiler, Amsterdam Antlaşması ile oluşturulmuş ODGP araçlarındandır. AB Konseyi, üye devletlerin önemli ortak çıkarlarının olduğu alanlarda AB tarafından uygulamaya konulacak ortak stratejiler belirlemek üzere yetkilendirilmiştir. AB Konseyi tarafından oluşturulan ilk ortak strateji, 21–22 Haziran 1993 tarihlerinde Köln’de yapılan, Avrupa Konseyi Zirvesi’nde alınan karar uyarınca, AB’nin Rusya Federasyonu ile ilişkilerinin düzenlenmesine yöneliktir. AB Konseyi tarafından alınan ve Türkiye’yi yakından ilgilendiren ortak stratejilere örnek olarak ise, 12–13 Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi Bildirgesi ile açıklanan Kıbrıs’a ilişkin AB stratejisi gösterilebilir.³⁰ Belirlenen stratejilerin, AB üyesi devletler üzerinde bağlayıcılık arz edebilmesi için, AB Bakanlar Konseyi tarafından ortak eylem veya tutuma dönüştürülmesi gerekmektedir.³¹ Ortak stratejiler, yalnızca bir ODGP aracı değildir; aynı zamanda AB’nin dış ilişkilerinde yol gösterici role sahiptirler. Sonuç olarak ortak stratejiler, uluslararası alanda yaşanan kriz durumlarında veya Birliğin dış ilişkilerinde çabuk ve etkin karar alınmasını sağlayarak AB’nin etkinliğini arttırmak açısından önemli bir role sahiptir.³²

2.2.5.2. Ortak Eylemler

Ortak eylemler, Amsterdam Antlaşması’nın 14. maddesinde tanımlanmıştır. Ortak eylemlerin amacı siyasi yaklaşımların somut önlemlere dönüştürülmesini sağlamaktır. Bu bağlamda Avrupa Konseyi’nin belirlediği genel yönelimler, AB Bakanlar Konseyi tarafından ortak eylemlere dönüştürülmektedir. Bir başka deyişle ortak eylemler, sabit bir eylemin veya operasyonel bir hareketin gerekli görüldüğü durumlarda benimsenmektedir. AB Bakanlar Konseyi, ilk eylem kararını, eski Yugoslavya iç savaşı sırasında Mostar kentinde güvenliği sağlamak ve yerel polis gücünü yetiştirmek üzere almıştır. Ortak eylem kararlarına verilebilecek bir diğer örnek ise, BM Güvenlik Konseyi’nin 787 sayılı Kararı uyarınca alınan ve Tuna Nehri üzerinde uygulanan ambargonun kontrolü, Arnavutluk’ta sürekli bir polis gücünün

³⁰ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 150.

³¹ Tekinalp ve Tekinalp, a.g.e., s. 17.

³² Ülger, a.g.e., s. 140.

oluşturulması ve AB'nin bu güce katkıda bulunmasıdır.³³ Söz konusu eylemler BAB yapılanması altında gerçekleştirilmiştir.

Avrupa Konseyi 26–27 Temmuz 1992'de Lizbon'da gerçekleştirdiği zirvede, ortak eylem kararları alınırken dikkat edilmesi gereken temel ilkeleri ve AB amaçlarına uygun olan ortak eylemler için öncelikli bölgeleri belirlemiştir. Bu bağlamda öncelikli bölgeler; Eski Yugoslavya ve Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleridir. AB'nin bu bölgelerdeki amacı, istikrarın tesis edilmesi, insan haklarına saygı yükümlülüklerinin yerine getirilmesi ve çatışmaların önüne geçilip barışın sağlanmasıdır. Söz konusu bölgeleri terörizmle mücadele, uyuşturucu trafiğinin önlenmesi ve siyasi ve sosyal istikrarın sağlanması gibi konular nedeniyle Magrip ülkeleri ve Ortadoğu izlemektedir.³⁴

2.2.5.3. Ortak Tutumlar

Ortak tutum belirleme yetkisi Amsterdam Antlaşması'nın 15. maddesi uyarınca AB Bakanlar Konseyi'ne aittir. AB Bakanlar Konseyi, belirlemekle yetkili olduğu ortak tutumlar ile özel bir konuya veya belli bir coğrafi bölgeye ilişkin yaklaşımlar belirler. Üye devletlerin ulusal politikalarını belirlenen ortak tutumlara uyumlu hale getirmeleri gerekmektedir. Ortak tutumların ortak eylemlerden farkı, somut olmamaları ve görüş seviyesinde kalmalarıdır. Burada belirtilmesi gereken en önemli nokta, ODGP ve dolayısıyla AGSP'nin oluşturulması konusunda AB üyesi devletlerin, ortak bir tutum sergileyememiş olmasıdır. Söz konusu bu somut durumun altında yatan neden, üye devletlerin ODGP ve AGSP kapsamındaki hususları kendi egemenlik yetkileri içinde görüyor olmalarıdır.³⁵

³³ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 151.

³⁴ Ülger, a.g.e., s. 137.

³⁵ Esra Çayhan, "Avrupa Birliği'nde Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası", Uluslararası Politikada Yeni Alanlar, Yeni Bakışlar, Faruk Sönmezoglu (der.), Der Yayınları, İstanbul, 1998, s. 348.

2.3. Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği

AGSK³⁶ kavramı ilk olarak, NATO'nun 11 Ocak 1996 tarihli Brüksel Deklarasyonu ile duyurulmuştur. Bu kavram, Avrupa'nın NATO İttifakı içindeki güvenlik yapılanmasının BAB vasıtasıyla sağlanacağını ifade eder ve Avrupalı devletlerin kendi güvenlikleri bağlamında yapacakları girişimleri transatlantik bağlarını koparmadan hatta güçlendirerek sürdürecekları anlamına gelmektedir. AGSK oluşumu ile 'ayrılabilen fakat bağımsız olmayan' bir güvenlik ve savunma yapılanması hedeflenmiştir.³⁷

Bu yeni yapılanma bir anlamda Avrupa'nın güvenlik alanındaki zafiyetinin bir çeşit kabulleniş biçimi olarak da kabul edilebilir. Avrupa'nın güvenlik ve savunma alanında NATO ve ABD ile işbirliği yapması, var olan güvenlik zaafını kapatıyor gibi görünse de aslında AGSK'nın işlevsel ve operasyonel olmasını engellemiştir.³⁸

2.3.1. Kuzey Atlantik İttifakı Berlin Toplantısı 1996

Yukarıda da bahsedildiği üzere, AB'nin güvenlik ve savunma alanındaki yeni yapılanmasını irdelerken Atlantik İttifakı ile olan bağından söz etmemek olası değildir. Amsterdam Antlaşması yürürlüğe girmeden önce Fransa ve İngiltere'nin önderliğinde NATO'nun Avrupa'daki yönetim yapısında BAB ile ilişkilerini güçlendirecek bir takım yenilikler yapılması önerilmiştir. Atlantik İttifakı yönünde

³⁶ Avrupa güvenliği ile ilgili literatürde bazen AGSK (Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği) ile AGSP (Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası) kavramlarının eş anlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu iki kavram gerçekte eş anlamlı değildir. AGSK, NATO şemsiyesi altında bir askeri yapılanmaya gidilmesini amaçlayan ve Avrupa ile Atlantik İttifakı arasındaki ilişkinin güçlendirilerek geliştirilmesini hedef alan bir NATO projesidir. Diğer yandan AGSP ise, AB'nin ODGP alanındaki çalışmalarının ileri ve otonom bir aşamasıdır. Bu anlamda AGSP, AB'nin siyasi ve askeri alandaki çalışmalarının savunmayı da içine alan şekilde genişletilmiş halidir. Söz konusu iki kavramın ilk harflerinin benzerliğinin sebep olduğu yanlışlığın önüne geçilmesi için Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde, AGSP kavramı, OAGSP (Ortak Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası) olarak değiştirilmiştir. Kavram kargaşası yaratmamak açısından bu açıklamanın yapılması gerekli görülmüştür. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Sinem A. Açıkmeşe, "The Underlying Dynamics of the European Security and Defence Policy", *Perceptions*, Vol. IX, No:1, March-May 2004, s. 119.

³⁷ The Brussels Declaration of the North Atlantic Council, 11 January 1994, www.nato.int (24.05.2004)

³⁸ Gülnur Aybet, "NATO's Developing Role in Collective Security", *SAM Papers*, No:4, 1999, s. 14. www.mfa.gov.tr (11.02.2005)

eğilimleri her zaman Fransa'dan daha fazla olan İngiltere'nin güvenlik alanında BAB ve NATO işbirliği düşüncesine Fransa'nın da katılmasının en önemli nedeni AB'nin Bosna Krizi'nde gösterdiği başarısızlıktır. Fransa 5 Aralık 1995 tarihinde, 1966 yılında çekildiği NATO Askeri Komitesi üyeliğine geri dönmeye karar verdiğini açıklamıştır. Bu karar, Fransa'nın Soğuk Savaş sonrası yeni düzende AB'nin oluşturmaya çalıştığı ODGP'ye pratikte işlerlik kazandırılması için Atlantik İttifakı ile işbirliğine gidilmesi gerektiği yönünde karar aldığı şeklinde yorumlanmıştır.³⁹ Fransa ve Almanya arasında başlayan bu yakınlaşma, iki ülkenin Avrupa güvenliğinde BAB ve NATO işbirliğini arttırmaya yönelik fikirler üretmeleri sonucunu doğurmuştur. Bu koşullar altında 1996 baharında Berlin'de toplanan NATO üyesi ülkelerin Dışişleri Bakanları, Avrupa'nın güvenlik alanındaki faaliyetlerinin NATO yapılanması içinde yer alması gerektiğini bir kez daha deklare etmişlerdir. Bu gelişme daha sonra Berlin Anlaşması veya Berlin plus olarak anılmıştır.

AGSK hedefinin NATO olanakları kullanılarak gerçekleştirilmeye çalışılmasının amacı, BAB'ın, Petersberg Deklarasyonu ile ilan edilen, insani yardım ve kurtarma, barışın inşası ve korunması ile kriz yönetimi gibi operasyonlarda işlevsel hale gelmesini sağlamaktır. Diğer yandan Berlin Toplantısı'nda yapılan çalışmalar sonucunda İttifak'ın Soğuk Savaş sonrası yeni düzene uyumunun sağlanması yönünde kararlar alınmıştır. Buna göre üç temel amaca ulaşılması hedeflenmiştir:

- İttifak'ın askeri konulardaki etkinliğinin kesin olarak sağlanması ve üstlendiği yeni rollerin yanı sıra esas görevi olan kolektif savunma kabiliyetinin geliştirilmesi;
- NATO'nun transatlantik bağlarının korunması ve bu bağlamda İttifak'ın siyasi danışma ve askeri operasyon açısından bir forum olarak işlev görmeye devam etmesi;

³⁹ Jolyon Howorth, "European Integration and Defense: The Ultimate Challenge?", *EU Institute for Security Studies Chaillot Paper*, No:43, November 2000, s. 23.

- AGSK'nın NATO çatısı altında gelişiminin desteklenmesi ve bu amaçla BAB yönetimi altında gerçekleştirilmesi olası NATO destekli AGSK operasyonlarına hazır olunması.⁴⁰

2.3.2. Birleşik Müşterek Görev Gücü

1996 yılında AGSK'nın NATO yapılanması içinde yer alması yönünde atılan adımlardan biri de Birleşik Müşterek Görev Gücü'nün (BMGG) tesisidir. Söz konusu girişim NATO tarafından hayata geçirilmiştir ve amacı İttifak dâhilinde mevcut olan askeri imkânların gerektiğinde BAB tarafından kullanılabilmesine olanak sağlanmasıdır. Böylelikle NATO ve BAB arasındaki ilişkinin ayrı fakat bağımsız olmayan bir temele dayandırılması da garanti altına alınmıştır.⁴¹

NATO'nun Berlin Toplantısı'nda alınan kararlar BMGG'nin hayata geçirilmesi ile bir kez daha pekiştirilmiştir. Bunun yanı sıra NATO ve BAB arasında varılan bir anlaşma ile BAB'ın, NATO'nun yani ABD'nin istihbarat olanaklarından yararlanabilmesine olanak sağlanmıştır. Bu bağlamda BAB, Petersberg Deklarasyonu ile belirlenen görevlerinde ve operasyonlarında NATO'nun istihbarat olanaklarından faydalanabilir duruma gelmiştir. Söz konusu gelişmeler göstermiştir ki AGSK, önemli ölçüde NATO imkânları kullanılacak şekilde inşa edilmektedir.⁴²

2.4. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası

AB'nin bir Ortak Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası oluşturma yönündeki çalışmaları NATO'dan bağımsız olmayan bir oluşum şeklinde gelişmiştir. Avrupalı devletler gerek kendi aralarındaki görüş ayrılıkları, gerekse askeri yetersizlikleri nedeniyle NATO ve dolayısıyla ABD'den bağımsız bir güvenlik ve savunma politikası geliştirme yönünde etkisiz kalmışlardır. Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları'nın hazırlandığı ve yürürlüğe girdiği dönemlerde bile AB

⁴⁰ Ministerial Meeting of the North Atlantic Council, 3 June 1996, www.nato.int/docu/pr/1996/p96-063.htm. (12.02.2005)

⁴¹ Münevver Cebeci, "A Delicate Process of Participation", Occasional Papers No:10, EU Institute for Security Studies, November 1999, s.18. www.iss.eu.org/occasion/occ10.html (05.02.2004)

⁴² Aybet, 1999, a.g.e., s. 16.

içinden, güvenlik ve savunma yapılanmasının otonom bir şekilde oluşturulması yönünde bazı görüşler çıkmıştır. Ancak bu görüşler hiçbir zaman çoğunluğun sesi olamamış ve itibar görmemiştir. Bu görüşlerin geçerlilik kazanamamasında rol oynayan en önemli fiili neden BAB'ın askeri ve siyasi irade zayıflığıdır.⁴³ Ancak Avrupa güvenlik ve savunma yapılanmasındaki bu genel gidişat Aralık 1998'de gerçekleşen St. Malo Zirvesi ile bambaşka bir boyut kazanmıştır. Bu ani değişim sırasıyla AB'nin Köln, Helsinki ve Nice Zirveleri'nde yapılan kurumsal değişikliklerle AGSK'dan AGSP'ye giden süreci başlatmıştır. Amsterdam Antlaşması'nın 17. maddesinde yer alan, 'ODGP eğer Avrupa Konseyi bu yönde karar verirse, ortak bir savunma anlayışına dönüşebilecek olan ortak savunma politikasının süreç içinde oluşturulması dâhil olmak üzere, Birliğin güvenliği ile ilgili tüm sorunları kapsar... silahlanma alanında işbirliği yapmak yoluyla, üye devletlerin uygun gördüğü ölçüde, bir ortak savunma politikası çerçevesinin aşamalı olarak oluşturulması desteklenir' ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, AGSP'nin oluşturulabileceği ihtimali öngörülmüştür.⁴⁴

“AGSP'nin kökleri NATO'nun AGSK oluşumunda ve ODGP'nin uzun dönemli amacı olan güvenlik ve savunma politikası yaratılmasında yatar.”⁴⁵ Bir diğer anlatımla AGSP, oluşmakta olan AGSK'nın ve Amsterdam Antlaşması'nda belirtildiği üzere ODGP'nin güvenlik ve savunma politikası oluşturma amacının bir sonucudur.⁴⁶ En yalın anlatımla AGSP, AB'nin ODGP ile başlayan AGSK ile devam eden dış ve güvenlik politikası oluşturma sürecinin güvenlik boyutu eklenmiş ve otonom bir yapı kazandırılmaya çalışılan bir uzantısıdır.

2.4.1. St. Malo Zirvesi

AGSP'nin temelleri, İngiltere'nin 50 yıldır Avrupa savunmasına ilişkin konuların NATO çerçevesi dışında tartışılması ilkesine şiddetle karşı çıkan tutumunu

⁴³ Franz Joseph Meiers, “Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Politikası'nda Karşılaşılan Zorluklar”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 5, Sayı 4, Kış 1999, s. 237–238.

⁴⁴ Consolidated Version of The Treaty on European Union, www.europa.eu.int/abc/treaties_en.htm (21.05.2003)

⁴⁵ Özlem Terzi, “Emergent ESDP and EU-Turkish Relations”, *South East European Politics*, Vol. 3, No:1, 2002, s. 45.

⁴⁶ Alexander Gerry, “EU: US Partner or Competitor”, *The Officer* 77, April, 2001, s. 26.

değiştirmesi sonrası Fransız-İngiliz işbirliğinin neticesi olan St. Malo Deklarasyonu ile atılmıştır. Atlantikçi eğilimi ağır basan İngiltere ve bu eğilime zıt bir şekilde bütünleşmeci tutuma sahip olan Fransa, karşılıklı olarak katı ve değişmeyen yaklaşımlarını yumuşatmıştır. Bu değişim güvenlik alanında Avrupa bütünleşmesi açısından çok önemli ve tarihi bir dönüşüme yol açmıştır. St. Malo Zirvesi öncesi yaşanan sürecin başlangıcında 3 faktör önemli rol oynamıştır.⁴⁷ Avrupa’da güvenlik ve savunma alanında yapılan tartışmalarda Fransa, en baştan beri BAB’ın NATO’nun Avrupa ayağı olarak kullanılması yerine NATO’ya karşı bir alternatif yapılanma içinde yer almasını savunmuştur. Ancak burada tekrar belirtmek gerekir ki, Bosna Savaşı sonrasında BAB’ın askeri kapasitesinin oldukça sınırlı olduğunun anlaşılması üzerine Fransa, 1966’da ayrıldığı NATO’nun Askeri Kanadı’na tekrar geri dönmüştür. Fransa ve İngiltere, ABD’nin Avrupa güvenliği konusundaki çekimser ve isteksiz tutumunun farkına varmışlar ve bu durumun oluşturacağı yeni yük paylaşımının doğuracağı sonuçlar üzerinde ortak fikirler yürütmüşlerdir.⁴⁸ Fransa’nın AGSP’ye yönelik yaklaşımı yeni ve pratik anlamda işlerliğe sahip bir transatlantik ilişkisinin kurulması yönünde gelişmiştir.

St. Malo sürecini başlatan bir diğere önemli etken ise İngiltere’nin tutum değişikliğidir. İngiltere Başbakanı Tony Blair, Amsterdam Zirvesi’nde Avrupa’nın güvenlik ve savunma alanında bağımsız bir yapılanmaya gitmesine karşı çıktığını alışlagelmiş bütünleşme karşıtı İngiliz tutumuyla açıklamıştır. Ancak Blair aradan bir yıl geçtikten sonra St. Malo Zirvesi’nde Avrupa’nın güvenlik ve savunma alanındaki kısır varlığının gerek kaynak arttırımı gerekse kurumsal açıdan yapılacak değişikliklerle geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁹ Bunun arkasında yatan en başlıca neden, dönemin Amerikan Başkanı Bill Clinton’ın, NATO’nun ayrıcalıklı konumuna bir zarar getirmediği sürece Avrupa güvenliğinin kısıtlı da olsa bir otonomiye sahip olmasına sıcak yaklaşmasıdır. Diğere yandan ABD’nin eski Yugoslavya’daki kriz durumunda askeri açıdan isteksiz davranması ve asker göndermeyi reddetmesine karşın siyasi anlamda nispeten daha baskın bir etkinliğe

⁴⁷ Howorth, a.g.e., s. 28.

⁴⁸ Cengiz Okman, “AGSK ve NATO Üzerine Radikal Dönüşüm’ün İkilemi”, *Karizma*, Sayı:6, Nisan-Mayıs-Haziran 2001, s. 123.

⁴⁹ Margarita Mathiopoulos and Istvan Gyarmati, “St. Malo and Beyond: Toward European Defense”, *The Washington Quarterly*, Vol. 22, No:4, Fall 1999, s. 68.

sahip olmayı istemesi, Atlantikçi eğilimleri her zaman güçlü olan İngiltere'yi endişelendirmiştir. İngilizler, Avrupa'nın bundan böyle kendi kıtasında yaşanması olası kriz durumlarında Amerika'nın müdahalesine güvenemeyeceklerini ve bu nedenle bağımsız bir askeri kapasite geliştirmeleri gerektiğini anlamışlardır.⁵⁰ Bir başka anlatımla, İngiltere, hem askeri hem siyasi düzeyde AB'nin otonom bir güvenlik kapasitesine duyulan gereğin varlığına ve daha da önemlisi bu gerekliliğin meşruluğuna inanmıştır. Ancak diğer yandan da Atlantikçi çizgisinden tam olarak sapmamış ve Atlantik İttifakı'nın güçlendirilmesi gerektiğini ve AGSP yönünde atılan adımların İttifaka zarar vermesinden kaçınılması gerektiğini deklare etmiştir. İngiltere, AGSP yapılanmasına destek vererek Avrupa Kıta'sının lider konumunda olma iddiasını sürdürmek ve Avrupa ile ABD ilişkilerinde bir tür arabulucu rolü oynamak istemiştir.⁵¹

St. Malo sürecini başlatan üçüncü önemli etken ise ABD'nin Avrupa'nın savunması noktasında AB'ye daha fazla otonomi vermeye eskiye oranla daha sıcak bakmasıdır. ABD Kongresi'nin, kendi üzerlerindeki savunma yükünün Avrupalı ülkelerle daha eşit paylaşılması gerektiği yönündeki talepleri ve ABD'nin kendi stratejik coğrafi çıkar bölgelerinin değişmesi, Avrupa güvenliği alanında bir nevi yük aktarımının oluşmasında rol oynamıştır.⁵² ABD'nin Bosna Savaşı harcamaları transatlantik ilişkilerde bir gerginliğe neden olmuştur. Ayrıca ABD'nin, Bosna'da NATO denetimi altında görev yapacak Çok Uluslu Uygulama Gücü'ne (IFOR) asker yollama isteği ve NATO'nun genişlemesinin ABD bütçesine getireceği yük gibi konular, AB'ye daha fazla otonomi verilmesinde rol oynamıştır.

4 Aralık 1998 tarihinde Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac ile İngiltere Başbakanı Tony Blair arasında St. Malo'da yapılan Zirve sonrasında St. Malo Deklarasyonu olarak anılan bildirme yayınlanmış ve AGSP'nin temelleri atılmıştır. Alınan kararlar şunlardır:

⁵⁰ Richard G. Whitman, "Amsterdam's Unfinished Business? The Blair Government's Initiative and the Future of the Western European Union", Occasional Paper 7, EU Institute for Security Studies, 1999, s. 7.

⁵¹ Jolyon Howorth, "European Defence and the Changing Politics of the European Union: Hanging Together or Hanging Separately?", *Journal of Common Market Studies*, Vol.39, No:4, November 2001, s. 769.

⁵² Howorth, a.g.e., 2000, s. 28.

- AB'nin Amsterdam Antlaşması ile karara bağladığı ve Birliğin uluslararası alandaki rolünün geliştirilmesine yönelik hedeflerin tam olarak ve hızlı bir şekilde uygulamaya geçirilmesi;
- Bu bağlamda AB'nin uluslararası kriz durumlarına müdahale edebilmesi için nicelik ve nitelik bakımından yeterli askeri kapasiteye ve bunların otonom eylemlere dönüşmesini sağlayacak hazırlığa sahip olması;
- NATO'nun bir bütün olarak müdahil olmadığı hallerde Birliğin askeri operasyon yürütebilmesi için istihbarat analizi yeteneğine ve stratejik planlamaya sahip olacak kapasiteye kavuşturulması;
- Avrupa'nın, güçlü ve rekabetçi bir savunma ve teknoloji yapılanmasına olan ihtiyacının giderilmesi yönünde çalışılması ve hedeflerine ulaşabilmek için gerekli silahlı kuvvetler ihtiyacının giderilmesi;
- AB'nin söz konusu hedeflerine varabilmesi için gereken tüm gayretin ortaklaşa bir şekilde gösterilmesi.⁵³

St. Malo Deklarasyonu sonrasında ortaya çıkan iki önemli sonuç vardır. Bunlardan ilki; BAB'ın, AB'nin ikinci sütunu olan ODGP içine çekileceğidir. Ancak bu bir çeşit lağvedilme veya tamamıyla ortadan kaldırma olarak yorumlanmaz. Her ne kadar BAB fonksiyonları AB'nin kendi yapılanması içine transfer edilmiş olsa da, BAB hukuki bir süje olarak varlığını devam ettirecektir.⁵⁴ Diğer önemli sonuç ise Birliğin otonom faaliyet gösterecek bir kapasiteye sahip olmasının amaçlanmasıdır. Otonomi sözcüğü, AB'nin NATO'dan ayrı olarak hareket etme isteğinin bir ifadesidir. Buna göre; 1996 Berlin Kararları'nda vurgulanan, ayrı ancak birbirinden bağımsız olmayan askeri yapılanma kararından uzaklaşmıştır. Bu aynı zamanda NATO ve BAB işbirliğinin de büyük ölçüde sona erdiği anlamına gelmektedir.⁵⁵ Sonuç olarak, St. Malo Zirvesi, AB'nin ODGP alanında bir türlü gösteremediği siyasi iradenin ortaya çıkması ile sonuçlanmış ve otonom faaliyetler konusunun

⁵³ British-French Summit Joint Declaration, St. Malo, 4 December 1998, www.weu.int.institute/chailot/chai38ex.htm (18.12.2003)

⁵⁴ Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Çınar Yayınları, İstanbul, 2003, s. 262.

⁵⁵ Aybet, 1999, a.g.e., s. 48.

gerek NATO ve AB içinde gerekse üçüncü devletlerle olan ilişkiler bağlamında ileri ki dönemde doğuracağı sonuçların başlangıç noktası olmuştur.⁵⁶

2.4.2. NATO Washington Zirvesi

1999 yılı Nisan ayında gerçekleştirilen NATO'nun Washington Zirvesi⁵⁷, AB'nin AGSP konusunda St. Malo Zirvesi ile attığı yeni adımların ve bunların olası sonuçlarının karşılıklı olarak tartışıldığı bir toplantı olmuştur. Söz konusu Zirve'de Avrupalı devletler askeri imkânlarının otonom faaliyetler yürütmek için yeterli olmadığını ve bu eksikliklerin giderilmesi için neler yapılması gerektiğini değerlendirmiştir. NATO ise AB'nin eksikliklerinin giderilmesi için uyum içinde çalışacaklarını ve AGSP'nin otonomi kazanması noktasında her türlü desteğin verileceğini deklare etmiştir.⁵⁸ Yalnız önemle belirtmek gerekir ki, otonomi konusunda NATO'nun ve AB'nin farklı algılamaları olduğu Washington Zirvesi ile açıkça ortaya çıkmıştır. NATO, AB'nin bağımsız askeri operasyon düzenlemesine sıcak bakmış ancak olası operasyonların karar alma mekanizmasında yer alma yönündeki isteğini de ortaya koymuştur. AGSP bağlamında yapılacak operasyonların NATO'nun onayı ile yapılacağını düşünen Türkiye'nin de aralarında bulunduğu NATO üyesi ancak AB üyesi olmayan Avrupalı devletler, bu durumdan rahatsız olmamışlardır. Bu koşullar altında AB üyesi olmayan NATO üyesi Avrupalı devletler ve NATO ve AB üyesi olan devletlerarasında AGSK'nın 1996 Berlin toplantısında alınan kararlar doğrultusunda geliştirilmesi yönünde mutabakat sağlanmıştır.⁵⁹ Çalışmanın amacı, tarihsel ve anlamsal bütünlüğü açısından söz konusu yeni karar alma mekanizmasının gelişimine ve Türkiye'ye etkilerine son bölümde değinilecektir.

⁵⁶ Çınar Özen, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Temel Özellikleri", *ATAUM Bülteni*, Sayı: 1, Kış 2000–2001, s. 2.

⁵⁷ NATO Washington Summit, NATO Pres Release, www.nato.int/docu/pr/1999/p99-064e.htm (19.12.2003)

⁵⁸ Timothy Garden, "A Bumpy Ride For European Defense", www.tgarden.co.uk/writings/articles/2000/001123source.html, s. 2. (24.01.2004)

⁵⁹ Francois Heisbourg, "European Defense: Making It Work", *EU Institute for Security Studies*, 2000, s. 47.

2.4.3. Köln Zirvesi

Köln Avrupa Konseyi'nin Haziran 1999 tarihli toplantısında AB üyesi ülkeler, uluslararası arenada güçlü bir role sahip olma ve ortak bir AGSP oluşturma yönündeki kararlılıklarını bir kez daha belirtmişler ve bu doğrultuda gerekli araç ve kabiliyetlere ulaşılması bakımından gerekli çalışmaların devam ettirileceğini açıklamışlardır.⁶⁰ Köln Zirvesi'nde vurgulanan noktalardan biri, AGSP'nin faaliyetleri bağlamında Petersberg görevlerinin merkezi konumda olacağının ve bunların uygulanmasında NATO'nun eylemlerine herhangi bir olumsuz etkiye bulunmayacağına ifade edilmesidir. Bunun yanında söz konusu Zirve'de, NATO içinde geliştirilmekte olan ve NATO'nun askeri olarak yeniden yapılanmasının bir parçası sayılan AGSK oluşumunun AGSP'den farklılığını ifade etmek amacıyla AGSP'nin tamamıyla AB'ye özgü askeri yetenekler geliştirilmesi projesi olduğu çeşitli defalar vurgulanmıştır.

Köln Zirvesi'nde, NATO'nun eski Genel Sekreteri olan Javier Solana Madariaga, St. Malo Zirvesi'nde kararlaştırıldığı üzere ODGP Yüksek Temsilciliği görevine getirilmiştir. Ayrıca BAB'ın 2000 yılına kadar AB ile bütünleşmesi öngörülmüş ve böylelikle Avrupa'nın savunma kimliği, AB bütünleşmesi içine taşınmıştır.⁶¹

Köln Zirvesi ile ilgili olarak AGSP bağlamında belirtilmesi gereken en önemli nokta, AB'nin Petersberg görevlerini uygularken kullanacağı operasyon yöntemlerinin açıklanmasıdır. Buna göre bu yöntemlerden ilki, 1996 Berlin Anlaşması'nda üzerinde uzlaşıldığı şekilde NATO'nun imkânlarının kullanılması, diğeri ise, NATO imkân ve yeteneklerine başvurmadan AB'nin askeri operasyon gerçekleştirmesidir.⁶² "ODGP çerçevesinde oluşturulacak bu yeni yapı doğrultusunda NATO'ya, güvenlik ve savunma riskleri karşısında AB'nin dolayısıyla AGSP'nin yetersiz kaldığı durumlarda devreye girme yetkisi verilmiştir. Diğer bir deyişle

⁶⁰ Cologne European Council, Presidency Conclusions, 3-4 June 1999, www.europa.eu.int/council/off//conclu/june1999.htm (24.01.2004)

⁶¹ Esra Çayhan, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye", Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı:3, 2002, s. 49.

⁶² Aybet, a.g.e., 1999, s. 64.

Zirve’de, NATO’nun AB üyesi olmayan müttefiklerinin, AGSP çerçevesinde üstlenilecek olan görevlere ve operasyonlara en üst düzeyde katılımının sağlanması için gerekli düzenlemelerde bulunulacağı ifade edilerek, Washington Zirvesi’nde alınan kararlardan farklı bir yapının hedeflendiği belirtilmiştir.”⁶³ Bu kapsamda, AGSP çerçevesinde, NATO imkân ve kabiliyetlerine hiçbir engel olmadan ulaşılması ve olası operasyonların karar alma sürecinde yalnızca AB üyesi devletlerin yer alması amaçlanmıştır.⁶⁴

2.4.4. Helsinki Zirvesi

1999 yılı Aralık ayında gerçekleştirilen AB Helsinki Zirvesi’ne büyük ölçüde üye devletlerin kriz yönetiminin yapısına ilişkin tartışmaları etki etmiştir. Söz konusu zirvenin amacı; ‘AB’nin otonom bir şekilde karar alabilme ve NATO katılımı olmaksızın uluslararası kriz durumlarına müdahale yeteneği kazanması’ olarak belirlenmiştir.⁶⁵ AB üyesi devletler, NATO’nun bir bütün olarak katılmadığı kriz durumlarında otonom bir şekilde faaliyet gösterme konusundaki kararlılıklarını dile getirmişler ve AB’nin yürüteceği operasyonlara katılma yönünde ki isteklerini ifade etmişlerdir. Bir diğer deyişle, Köln Zirvesi’nde kararlaştırılan otonom faaliyet hedefine bağlılıklarını pekiştirmişler ve bu sürecin pratikte işlerlik kazanması yönünde hareket edeceklerini deklare etmişlerdir.⁶⁶ AB Helsinki Zirvesi’nde üye devletler, siyasi bağlılıklarının hayata geçirilmesi için bir takım kararlar almışlardır. Bu kararlar şunlardır:

- AB’nin yürüteceği operasyonlara gönüllü olarak katılmayı, 2003 yılı itibarıyla, 60 gün içinde toplanabilecek ve görev sahasında 1 yıl süreyle kalabilecek 50–60 bin kişilik bir ‘Acil Müdahale Gücü’nün’ oluşturulması ve bu gücün Petersberg görevlerini yerine getirebilecek yeteneklere sahip olması;

⁶³ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 187.

⁶⁴ Hüseyin Bağcı, “Türkiye ve AGSK: Beklentiler, Endişeler”, *21. Yüzyılım Eşiğinde Türk Dış Politikası*, (der.) İdris Bal, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s. 602.

⁶⁵ Helsinki European Council, Presidency Conclusions, 10–11 December 1999, www.europa.eu.int/council/off/conclu/dec99/dec99/en.htm (18.02.2004)

⁶⁶ Aybet, a.g.e., 1999, s. 67.

- AB'nin kurumsal yapısı içerisinde, söz konusu operasyonları hazırlayacak ve yönlendirecek 'Siyasi ve Güvenlik Komitesi'nin' oluşturulması;
- AB ve NATO arasında gerekli olan danışma, işbirliği ve şeffaflığın tesis edilmesi;
- AB'nin ve üye devletlerin otonom karar alma hakkı korunarak, AB üyesi olmayan Avrupalı NATO üyelerinin ve diğer ilgili devletlerin AB kriz yönetimine katılabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması;
- Askeri yapısı olmayan sivil bir oluşum kurulması ve askeri müdahale gerektirmeyen kriz durumlarında AB üyesi devletlerin kararı ile bu oluşumun faaliyete geçirilmesi.⁶⁷

Helsinki Zirvesi, AB'nin kendisinin yürüteceği askeri operasyonlarda gerekli olan askeri kapasitenin oluşturulması amacıyla, AB üyesi ülkelerin savunma sanayilerine daha fazla önem vermeleri sonucunu beraberinde getirmiştir.⁶⁸ Hiç kuşkusuz bu kararlar, St. Malo'nun getirdiği otonomi anlayışının bir uzantısıdır. AGSP'nin otonom faaliyet gösterebilecek yeterliliğe ulaşması ve dışarıdan yani ABD ve üçüncü ülkelere sağlanacak askeri teçhizata fazlasıyla bağımlı olmaması için St. Malo Zirvesi sonrasında Avrupa savunma sanayisini bütünleştirme çabalarına hız verilmiştir ve bu yöndeki kararlılık Helsinki Zirvesi ile bir kez daha ifade edilmiştir.⁶⁹ Helsinki Zirvesi sonrası, 2000 yılı Kasım ayında, AB üyesi ülkelerin savunma bakanları Brüksel'de bir araya gelmişlerdir. AGSP operasyonlarında kullanılmak üzere 100.000 personel, 400 savaş uçağı ve 100 savaş gemisinden oluşan bir askeri gücün tesis edilmesi ve bu gücün en az 50.000 kişilik bölümünün acil müdahaleye hazır durumda bekletilmesini kararlaştırmışlardır.⁷⁰ AB üyesi ülkeler, Birliğe üye olmayan müttefiklerini de söz konusu oluşuma asker göndermeye davet etmişlerdir. Bu bağlamda da Türkiye, 5.000 asker, 36 adet F 16 tipi savaş uçağı ve 2 adet kargo uçağı ile askeri operasyonların planlama aşamasında önemli bir rol alma imkânı karşılığında yukarıda belirtilen yeni oluşuma katkıda bulunabileceğini beyan

⁶⁷ Helsinki European Council, Presidency Conclusions.

⁶⁸ François Heisbourg, "Europe's Strategic Ambitions: The Limits of Ambiguity", *Survival*, Vol.42, No:2, Summer 2000, s. 13.

⁶⁹ P. Van Ham "Europe's Common Defence Policy: Implications for the Trans-Atlantic Relationship", *Security Dialogue*, Vol.31, No:2, 2000, s. 219.

⁷⁰ Gordon, M.R., "Europe Acts to Build Its Own Military Force", *New York Times*, November 21, 2000.

etmiştir.⁷¹ Bu noktada vurgulamak gerekir ki, oluşturulmaya çalışılan AB askeri kapasitesini, AB Ordusu olarak nitelemek doğru değildir.⁷²

2.4.5. Feira Zirvesi

Haziran 2000 tarihinde gerçekleştirilen Feira Zirvesi'nde AB üyesi devletler, AGSP çerçevesinde Helsinki Zirvesi'nde belirlenen konularla ilgili uzlaşmaya yönelik adımlarını pekiştirmişlerdir. AGSP'nin güvenilirliğinin ve etkinliğinin artırılmasının, AB'nin askeri yeteneklerinin geliştirilmesiyle doğru orantılı olduğu vurgulanmıştır. AGSP çerçevesinde 30 Ekim 2000 tarihine kadar üye devletlerin, Acil Müdahale Gücü'nün oluşturulması için bu kuvvete tahsis edecekleri asker sayılarını bildirmeleri kararlaştırılırken, 2000 yılı sonunda yapılacak olan Nice Zirvesi'nde de AGSP'nin kurumsal yapısına son şeklinin verilmesi planlanmıştır.⁷³

Aynı zamanda Feira Zirvesi'nde, AB içerisinde, işbirliği, dayanışma ve diyalogun yürütülmesi bağlamında AB üyesi olmayan NATO üyesi devletler ve AB üyeliğine aday devletlerin, AGSP sürecine katılabilmelerinin esasları kabul edilmiştir. Bu kapsamda, söz konusu devletlerin AB ile gereken işbirliğini sağlayacak kurumsal düzenlemelerin yapılması kararlaştırılmıştır.

2.4.6. Nice Zirvesi

AB üyesi ülkelerin Devlet veya Hükümet Başkanları, 7–11 Aralık 2000 tarihleri arasında Nice'de bir araya gelmişlerdir. Nice Zirvesi'nde AGSP'nin ODGP'nin bir uzantısı olduğu resmen ilan edilmiştir.⁷⁴ Ayrıca AGSP çerçevesinde oluşturulan Acil Müdahale Gücü içinde faaliyet göstermek üzere, 'Siyasi ve Güvenlik Komitesi', 'Askeri Komite' ve 'AB Genel Kurmayı' isimli üç yeni birimin oluşturulmasına karar verilmiştir. Söz konusu kurumlardan Siyasi ve Güvenlik

⁷¹ Gordon, M.R., "Turkey Offers Troops for New European Force, with a Proviso", *New York Times*, November 22, 2000.

⁷² Çınar Özen, "ESDP-NATO Relations: Considerations on the Future of European Security Architecture", *Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi*, Sayı:33, 2003, s. 11.

⁷³ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 187

⁷⁴ Arsava, a.g.e., s. 17.

Komitesi, 1 Mart 2000 tarihi itibarıyla hayata geçirilmiş olup başlıca işlevi uluslararası krizlerin gelişimini takip etmek ve bu bağlamda öngörülerde bulunarak planlama yapmaktır. Haftada bir veya iki defa Brüksel’de toplanır ve her üye devletin büyükelçi düzeyindeki temsilcilerinden oluşur. Siyasi ve Güvenlik Komitesi’ne, askeri konularda yardımcı olması için kurulan Askeri Komite ise AB üyesi devletlerin Genelkurmay Başkanlıkları’nın atadığı askeri yetkililerden oluşmaktadır. Askeri Komite AB’nin en üst düzeyli askeri organı konumundadır ve ODGP Yüksek Temsilcisi ile yakın işbirliği içinde çalışır. Kurulan diğer birim olan AB Genel Kurmayı ise AGSP çerçevesindeki konularda, Siyasi ve Güvenlik Komitesi ile Askeri Komite’ye yardımcı olmakla görevlendirilmiştir. Bu birim AB üyesi devletlerin Genel Kurmay yetkililerinden oluşur. ODGP’nin uygulanmasında planlama ve strateji belirleme gibi askeri konularda teknik destek vermekle sorumludur. Erken uyarı, durum değerlendirme ve stratejik planlama gibi operasyonel işlevleri vardır.⁷⁵

Nice Zirvesi’nde genel olarak alınan kararlar şunlardır:

- BAB’ın fonksiyonlarının AB’ye devredilmesi;
- Kurumsal anlamda dönüşümü sağlamak üzere yeni yönetim yapılarının oluşturulması;
- AB ve NATO arasındaki düzenli ve derinlemesine görüş alışverişinde bulunulması için düzenlemeler yapılması;
- AB’nin otonom olarak düzenleyeceği operasyonlarda NATO imkânlarının ne şekilde kullanılacağına dair düzenlemeler yapılması;
- AB üyesi olmayan NATO üyesi Avrupalı devletlerin, AB’nin otonom faaliyetlerine katılımları hakkında gerekli düzenlemelerin hayata geçirilmesi.⁷⁶

Nice Zirvesi ile ilgili vurgulanması gereken bir diğer önemli gelişme ise, Avrupa Güvenlik Savunma Politikası’na İlişkin Bildiri’nin, zirvede kabul edilen

⁷⁵ Michale Rupp, “Avrupa Birliği’nin Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası ve Türkiye’nin Uyumu”, **İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları**, Mayıs 2002, s. 31.

⁷⁶ Arsava, a.g.e., s. 19.

Nihai Senet’le benimsenmesidir. Bu bildiri üye ülkelerin karar mekanizmalarına katılımının belirlenmesi için yapılacak olan görüşmelerin takvimini ortaya koymuştur. Ancak daha da önemlisi söz konusu bildiri, AB üyesi olmayan Avrupalı NATO üyesi ülkelerin AGSP’nin karar alma mekanizmalarına katılımı hakkında düzenlemeler getirmiştir.⁷⁷ AB üyesi olmayan Avrupalı müttefiklerin AGSP sürecine katılımları noktasında yüksek düzeyde yoğun bir danışma süreci öngörülmüştür. Bu amaçla “Katılımcılar Komitesi” adı altında bir yapı kurulmuş ve karar alma mekanizmasında belirli düzenlemelerde bulunulmuştur. Bu düzenlemeler genel hatlarıyla şu şekilde sıralanabilir:

- “AB’nin, NATO imkânlarını kullanması durumunda, AB’ye üye olmayan altı NATO üyesi devletin⁷⁸ katılımı AB Konseyi tarafından alınacak karara bağlıdır;
- Eylem amacıyla harekâta yönelik planlama durumunda NATO’nun araçları ve yeteneklerine ulaşım, İttifak’ın planlama mekanizmaları çerçevesinde gerçekleştirilecektir;
- AB’nin kendi başına düzenleyeceği harekâtlarda, operasyona yönelik planlamanın Avrupalı birimler tarafından gerçekleştirildiği durumlarda, AB üyesi olmayan altı müttefik devlet, söz konusu birimlerle temas halinde bulunmak amacıyla memurlar atayabileceklerdir;
- Harekâta dâhil olan devletler, kuvvetlerin oluşturulması ile ilgili konferansta ulusal katılımın düzey ve niteliğini belirleyeceklerdir. Konferans sonrasında, harekât resmi olarak başlayacak ve Katılımcılar Komitesi oluşturulacaktır.”⁷⁹

⁷⁷ Terry Teriff, Mark Webber, Stuart Croft and Jolyon Howorth, “European Security and Defense Policy After Nice”, **The Royal Institute of International Affairs Briefing Paper**, No:20, April 2001, s.7. www.ciaonet.org (29.05.2005)

⁷⁸ Düzenlemenin yapıldığı tarih itibariyle söz konusu devletler; Çek Cumhuriyeti, İzlanda, Macaristan, Norveç, Polonya ve Türkiye’dir. Ancak Mayıs 2000 tarihi itibariyle AB’nin son genişlemesinin ardından Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya Birliğe üye olmuşlardır. Geriye kalan 3 devletten İzlanda ve Norveç ise Türkiye ile kıyaslandığında oluşmakta olan AGSP’den çok daha az etkilenmektedirler. Bu nedenle BAB’ın fonksiyonlarının AB’ye devredilmesinden en çok etkilenen ülke Türkiye’dir.

⁷⁹ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 196.; Özen, 2003, a.g.e., s. 3.

Bu düzenlemelerden de anlaşıldığı üzere karar alma sürecinde, AB üyesi olmayan devletlerin, AGSP mekanizmasında etkin bir pozisyona sahip olmalarının mümkün olamayacağı açıkça ortaya çıkmaktadır. Başta Türkiye olmak üzere karar mekanizmasına tam katılımı arzulayan ve BAB'da elde ettikleri hakları kaybetmek istemeyen devletlerin yapılan yeni düzenlemelerle birlikte var olan hakları büyük ölçüde yitirilmiştir.

2.4.7. Laeken Zirvesi

14–15 Aralık 2001 tarihlerinde gerçekleştirilen Laeken Zirvesi'nde, AGSP bağlamında atılan adımlar somutlaştırılmıştır. Laeken Zirvesi sonuç bildirgesinde AB üyesi ülkeler AGSP'nin otonom olarak geliştirileceği yönündeki görüşlerini bir kez daha dile getirmişlerdir. *“Amsterdam Antlaşması ile geçici olarak kurulan bazı askeri ve sivil yapılar Laeken Zirvesi ile kalıcı hale gelmişlerdir. AB'nin askeri ve sivil yeteneklerinin geliştirilmesi için harcanan çabalar kararlı bir şekilde devam ettirilecektir. Bu bağlamda AB'nin uluslararası kriz durumlarına otonom bir şekilde veya NATO ile işbirliği halinde müdahale etmesi için gerekli askeri ve siyasi altyapı güçlendirilerek oluşturulmaya devam etmektedir.”*⁸⁰

Nice Zirvesi sonrasında NATO üyesi olan ancak AB üyesi olmayan Avrupalı devletlerin, yeni düzenlemelerin kendi açılarından yarattığı sorunların ortadan kaldırılacağına dair beklentileri Laeken Zirvesi'nin önemini arttırmıştır. Bu bağlamda yukarıda belirtilen sorunların çözümü kavuşturulması için görüşmelerin yapılacağı Laeken Zirvesi'ne 11 Eylül saldırıları damgasını vurmuştur.⁸¹ Zirvede, AGSP kapsamında askeri ve sivil yeteneklerini geliştiren AB'nin yeni oluşturmuş olduğu kriz yönetimi yapılarının, NATO'nun dâhil olmadığı durumlarda, askeri kriz yönetimi operasyonlarını gerçekleştirme kapasitesini sağladığı açıklanmıştır. Bu bağlamda Petersberg görevlerinin tamamının AB tarafından uygulanabileceği vurgulanmış ve AB üyesi olmayan NATO üyesi Avrupalı devletlere, bu görevlerin

⁸⁰ European Security and Defense Policy, www.eurunion.org/legislat/defense/esdpweb.htm (14.05.2005)

⁸¹ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 198.

yerine getirilmesi sürecinde katılım hakkı verilmemiştir.⁸² Ancak diğer yandan Türkiye'nin endişelerinin giderilmesi yönünde çok önemli bir adım atılmıştır. Buna göre; "AGSP'nin hiçbir koşulda ve krizde herhangi bir NATO müttefikine karşı kullanılmayacağı gibi, NATO askeri kriz yönetiminin de karşılıklı olarak, AB'ye ve üye ülkelerinden herhangi birine karşı eyleme geçemeyeceği kararlaştırılmıştır".⁸³ Ancak Yunanistan'ın vetosu nedeniyle bu karar resmîyet kazanamamıştır.

2.4.8. Kopenhag Zirvesi

12–13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nde AB ile NATO'nun birlikte gerçekleştireceği Acil Müdahale Gücü kapsamındaki operasyonlarda NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanılması konusunda mutabakata varıldığı açıklanmıştır. AB ile NATO arasında varılan bu uzlaşmanın içeriği ve detayları, 16 Aralık 2002'de açıklanan, 'Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'na İlişkin AB-NATO Deklarasyonu'⁸⁴ ile teyit edilmiştir. Buna göre AB'nin, NATO'nun dâhil olmadığı kriz yönetimi operasyonlarında, AGSP çerçevesinde sahip olduğu tüm araçları kullanarak, çatışmaları önlemeye çalışacağı belirtilmiştir. NATO ise aynı deklarasyon içinde vurgulandığı üzere, AGSP oluşumunu desteklediğini ve Washington Zirvesi kararları ile uyum içerisinde kendi planlama imkan ve yeteneklerini AB'ye verdiğini açıklamıştır. Aynı deklarasyonda, AB üyesi olmayan Avrupalı NATO üyesi devletlerin, AGSP'nin karar alma mekanizmalarında yer alma yetkisininin, AB'nin yükümlülüğünde olduğu da bir kez daha ilan edilmiştir.⁸⁵

2.4.9. Brüksel Zirvesi

12–13 Aralık 2003 tarihlerinde Brüksel'de gerçekleştirilen AB Zirvesi'nde, AB liderleri AGSP'nin operasyonel gücünün vardığı noktadan ötürü duydukları

⁸² Seda Serdar, "Belçika'nın Kazançları ile Türkiye'nin Tavizleri: Laeken Zirvesi Sonuçları", *Stratejik Analiz*, Cilt:2, Sayı 21, Ocak 2002, s. 43.

⁸³ Mehmet Özcan, "AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası", <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=18> (11.04.2005)

⁸⁴ "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'na İlişkin AB-NATO Deklarasyonu", 2002 www.nato.int/docu/pr/2002/p02142e-htm (14.04.2005)

⁸⁵ Özlem Terzi, "Evolving European Security Capabilities and EU-Turkish Relations", *Perceptions*, Vol. IX, No:1, March-May 2004, s. 105.

memnuniyeti dile getirmişlerdir. Bu bağlamda AGSP kapsamında 1 Nisan 2003 tarihinden itibaren yürütülmeye başlanan Makedonya'daki barışı koruma görevinin bu alandaki gelişmelerin bir göstergesi olduğu belirtilmiştir. Zirvede AGSP ile ilgili olarak belirtilen en önemli gelişme ise 'Avrupa Güvenlik Stratejisi' belgesinin açıklanmış olmasıdır.⁸⁶

2.4.9.1. Avrupa Güvenlik Stratejisi

12 Aralık 2003 tarihinde AB, Yirmi Birinci Yüzyıl'da dış politika, güvenlik ve savunma alanlarında izleyeceği politikalara rehberlik edecek bir 'Avrupa Güvenlik Stratejisi'⁸⁷ belgesini açıklamıştır. Bu belgenin en önemli amacı, Avrupa'nın kendisine ait ve ayrı bir kimliği olduğunun ortaya konulmasıdır. Bu anlamda söz konusu belge ile AB üyesi devletler, Avrupa'nın uluslararası barış ve güvenlik için daha fazla çaba harcaması gerektiğinin bilincinde olduklarını tüm dünya kamuoyuna açıklamışlardır.⁸⁸ Belgenin içeriği üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde küresel tehdit olarak nitelenen etmenler ortaya konulduktan sonra, Birliğin bu tehditlere karşı verilen mücadelede üzerine düşeni yapmaya hazır olduğu vurgulanmıştır. İkinci bölümde ise Birliğin, belirtilen tehditlere karşı izleyeceği politikalar açıklanmıştır. Bu bağlamda hem askeri hem de sivil yeteneklerin kullanılacağı belirtilmiştir. Strateji belgesinin üçüncü bölümünde de, uluslararası barış, güvenlik ve refah ortamının sağlanması yönündeki çabaların çok taraflı işbirliği ve uluslararası hukuk çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.⁸⁹ Söz konusu stratejinin oluşturulmasının arkasında yatan en belirgin ve önemli fikir şu şekilde ortaya konulabilir: Kalkınmanın önkoşulu güvenlidir ve dünyanın ihtiyaç duyduğu güvenlik, barış ve refah ortamının sağlanmasında AB, öncü bir rol oynamaya hazır ve isteklidir. AB üyesi ülkeler bu stratejiyi ilan ederek ortak bir dış ve güvenlik politikası oluşturma yönündeki kararlılıklarını şu şekilde

⁸⁶ Brussels European Council Presidency Conclusions, 2003, www.ue.int/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/83201.pdf (12.05.2005)

⁸⁷ "A Secure Europe For A Better World-European Security Strategy", 2003, www.ue.eu.int/uedocs/cmsupload/78367.pdf (17.12.2004)

⁸⁸ Klaus Becher, "Has-been, Wannabe, or Leader: Europe's Role In The World After The 2003 European Security Strategy", *European Security*, Vol.13, No.4, 2004, s. 345.

⁸⁹ Gökçen Yavaş, "Avrupa Güvenlik Stratejisi ve Türkiye", *Stratejik Öngörü*, No.3, Sonbahar 2004, s. 221.

ifade etmişlerdir: “Avrupa Güvenlik Stratejisi, daha iyi bir dünyada daha güvenli bir Avrupa’nın oluşturulması için sorumluluklarımıza daha fazla sahip çıkacağımızı garanti eder. Bu strateji AB’nin küresel tehditler ve tehlikelerle daha yoğun ve etkin biçimde ilgilenmesini sağlayacaktır. Aktif, yetenekli ve tutarlı bir AB, küresel ölçekte etkinlik kazanacaktır. Bu sayede Birlik, daha etkin, daha adil, daha güvenli ve birleşmiş bir dünyaya katkıda bulunacaktır.”⁹⁰

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere AB, içedönük ve sadece kendi sorunları ile ilgilenen imajından sıyrılıp uluslararası sorunların çözümüne daha fazla önem vereceğini açık bir şekilde belirtmiştir. Belgede, artık Avrupa’nın veya herhangi bir üye ülkenin bir üçüncü ülke tarafından topyekûn bir saldırıya hedef olma olasılığının bulunmadığı ancak buna karşılık öngörülmesi oldukça zor olan yeni tehditlerin AB’nin güvenliği açısından tehlike oluşturduğu belirtilmiştir. Avrupa Güvenlik Stratejisi’ne göre AB’nin karşı karşıya olduğu tehditler şunlardır: Terörizm, kitle imha silahları, bölgesel çatışmalar, çöken devletler ve organize suçlar.⁹¹ 11 Mart 2004’te İspanya’da meydana gelen ve 200 kişinin ölümüyle sonuçlanan terörist saldırılar, AB’nin güvenlik stratejisinde belirlenen risklerin ne kadar doğru olduğunun acı bir ispatı olmuştur. Ancak terörle mücadele için güçlü bir siyasi irade ve uluslararası işbirliği gerekmektedir. Bu bağlamda bireysel hak ve özgürlüklerin sınırlarının çok geniş olduğu Avrupa ülkelerinde bu mücadele bir hayli zorlayıcı olacaktır.⁹²

AB, yayınladığı güvenlik belgesi ile küresel tehditlere karşı duyarlılığını arttıracaklarını ve dünyanın sosyo-ekonomik açıdan çeşitli yerlerinde yaşanan farklı sorunlara, sorunun nasıl çözülebileceği ve AB’nin sorunun çözümüne ne şekilde katkıda bulunabileceği anlayışı ile yaklaşacağını deklare etmiştir. Diğer yandan, dünyanın ve Avrupa’nın karşı karşıya kaldığı başlıca tehditler üzerinde AB çapında bir uzlaşma sağlanmış ve AB’nin geleneksel yapısı ile mücadele edemediği bu tehditlere karşı yeni yaklaşımların geliştirileceği belirtilmiştir. “AB’nin son 20 yılda

⁹⁰ Brussels European Council Presidency Conclusions, 2003.

⁹¹ Becher, a.g.e., 2004, s. 350.

⁹² Can Buharalı, “Avrupa Güvenlik Strateji Belgesi-AB Türkiye ile Daha mı Güvenli Olacak? Tüsiad Görüş Dergisi, Haziran 2004, s. 19.

elde ettiği tecrübe ile tanımladığı küresel tehditlere karşı mücadele edecek gerekli imkân ve kabiliyetleri mevcuttur ancak bu mücadelenin etkinliği açısından var olan imkânların geliştirilmesi ve siyasi iradenin sağlamlaştırılması kaçınılmaz bir gerekliliktir."⁹³

Diğer yandan AB'nin Komşuluk Politikası evresinde Birliğe komşu ülkelerden oluşan bir, iyi yönetilen ülkeler zinciri oluşturma hedefi de, strateji belgesi içinde değinilen konulardandır. Bu anlamda belge ile AB, Balkanlar, Doğu Avrupa, Güney Kafkaslar, Akdeniz ve Orta Doğu bölgelerindeki hassas konuların ve bu konulara karşı yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerin bilincinde olduğunu ifade eder. Ayrıca daha iyi bir dünya ve daha güvenli bir Avrupa yaratılması amacı doğrultusunda, çok taraflı ilişkilerin, uluslararası hukukun ve BM Güvenlik Konseyi'nin rollerine daha fazla önem verilmesi gerektiği de belgenin altını çizdiği konulardandır. Birliğin, ABD ile ortaklaşa çalışmasının hem uluslararası kurumların geleceği hem de küresel güvenliğin sağlanması açısından bir gereklilik olduğu da belirtilmiştir. Bu anlamda transatlantik ilişkilerin glendirilmesinin ve ortaklaşa çalışmanın, uluslararası sistemin korunması açısından merkezi bir önemi olduğu açıkça ortaya konmuştur. Küresel sorunların çözümünde AB ve ABD'nin birlikte dünyanın iyiliği için vereceği mücadelenin başarısız olmasının çok zor olduğu, ancak bu birlikteliğin uluslararası güvenlik kurumlarının çizmiş olduğu ereve dışına çıkması sonucunda gerek AB ve ABD, gerekse de dünyanın geri kalanı için olumsuz sonuçlar doğacağı vurgulanmıştır.⁹⁴ Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere AB, ABD'nin bir süper güç olarak tek başına hareket etmemesi gerektiğinin, ABD ve AB'nin uluslararası güvenlik kurumlarının nclgnde dünya barışı ve refahına katkıda bulunmak için ortak gayret göstermeleri gerektiği açıkça belirtilmiştir. Bunun iki anlamı vardır. İlki AB'nin küresel anlamdaki rolünün arttırılmak istendiği ancak bunun transatlantik bağlarına zarar vermeden yapılacağıdır. İkincisi ise BM ve NATO gibi kurumların küresel refah, güvenlik ve barışın sağlanması için rehber organlar oldukları ve ABD'nin tek kutuplu dünyanın getirdiği hegemonik gücünü bu kurumların çizdiği çerçevede ve AB ile işbirliği içinde kullanması gerektiğidir. Bir

⁹³ David Fenske (Der.), "Beyond The European Constitution", Heinrich Böll Foundation, 2004, s.9–11. www.boell-latinoamerica.org/download_es/memorandumconstitutionEN.pdf (05.05.2005)

⁹⁴ Becher, a.g.e., 2004, s. 351.

diğer anlatımda BM Güvenlik Konseyi'nin, hukuka dayalı bir uluslararası sistem için merkezi bir konumda olması gerektiği vurgulanmıştır.

AB'nin uluslararası sorunlar karşısında transatlantik ilişkiler çerçevesinde daha belirgin bir rol oynayacağıın altı çizilirken, AB üyesi ülkeler arasındaki görüş ayrılıklarının en aza indirileceği ve Irak Savaşı örneğindeki gibi ülkelerin bireysel politikalar izlemesinin önüne geçilmek istendiği de önemle belirtilmiştir. Bu anlamda karar alma mekanizmalarındaki demokratik yapının korunacağı ancak AB'nin bir bütün olarak ortak hassasiyet ve algılamalar doğrultusunda hareket edeceği vurgulanmıştır. Bu bağlamda Avrupa Güvenlik Stratejisi ile varılmak istenen birliktelik için yapılması gerekenler şunlardır:

- AB ülkelerinin vatandaşları arasında bilgilendirmenin sağlanması;
- Dünya çapındaki sorunların çözümünde AB'nin rolünün güçlendirilmesi için Avrupa çapında özendirici faaliyetlerde bulunulması;
- AB ve üye ülkelerin görevlilerine rehberlik edilmesi;
- Avrupa bütünleşmesinin teşvik edilmesi ve derinleştirilmesi.⁹⁵

Nihai analizde denilebilir ki; AB gittikçe küreselleşen dünyada, dinamikleşen ve sürekli değişen tehditlere karşı yalnız askeri güç kullanarak mücadele verilemeyeceğini, bu bağlamda 25 üye devlet 450 milyon kişiden oluşan, dünyanın GSMH'sinin %25'ini üreten küresel bir aktör olarak dünya barışına uluslararası işbirliği çerçevesinde daha fazla katkıda bulunmak istediğini ortaya koymuştur. AB bu yöndeki kararlılığını ortaya koyarken aynı zamanda yumuşak bir üslup kullanarak, ABD'nin Irak Savaşı'ndaki tutumunun tasvip edilmediğini ve küresel güvenliğin sağlanması için tek taraflı meşruiyet esasına dayanan salt askeri güç kullanımının yeterli ve adil olamayacağını da vurgulamıştır.⁹⁶

⁹⁵ Becher, a.g.e., 2004, s. 354.

⁹⁶ Javier Solana, "Dışli Kurallar", *Foreign Policy*, Türkiye Baskısı, Kasım-Aralık 2004, s. 98.

2.4.10. Brüksel Zirvesi

16–17 Aralık 2004 tarihlerinde Brüksel’de bir araya gelen AB Devlet ve Hükümet Başkanları, AB’nin terörizmle mücadele konusundaki çabaları ve bunların geliştirilmesine yönelik çalışmaların tartışılması önemli gündem başlıklarını oluşturmuştur. Üye devletler, 2003 yılında yayınlanan Avrupa Güvenlik Stratejisi’nin, dünya çapında yarattığı geniş etkinin, AGSP’nin geleceği açısından son derece olumlu olduğunu açıklamışlardır. Ayrıca AB’nin 2 Aralık 2004 itibariyle Bosna Hersek’te yürütmeye başladığı yeni görevin, AGSP’nin askeri operasyon yürütme konusundaki kararlılığının bir neticesi olduğu belirtilmiştir. Ayrıca yürütülmekte olan üç adet AB askeri operasyonunun AGSP’nin etkinliğinin bir göstergesi olduğunun altı çizilmiştir. Bu operasyonlar şunlardır: Bosna Hersek’teki AB Polis Misyonu, eski Yugoslavya’daki EUPOL Proxima adlı görev ve Gürcistan’daki Themis başlıklı görevdir. Diğer yandan AB’nin Afrika’da barışın korunmasına yönelik projelerinin yakın gelecekte hayata geçirileceği, Irak’ta barış ve güven ortamının tesis edilmesine yönelik bir görev hazırlığında bulunduğu ve İsrail-Filistin sorununun çözümüne somut katkıda bulunulmasının da Birliğin uzun vadeli hedefleri arasında olduğu deklare edilmiştir.

Söz konusu zirvenin, Türkiye açısından en önemli yanı ise, AB ve Türkiye arasında 3 Ekim 2005 tarihi itibarıyla tam üyelik müzakerelerinin başlatılmasına karar verilmiş olmasıdır.⁹⁷

2.4.11. AGSP’nin Temel Özellikleri

AB’nin St. Malo Zirvesi ile ciddi bir şekilde otonomi kazandırmaya çalıştığı AGSP’nin oluşum süreci detayları ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ise AGSP’nin temel özellikleri ayrıntılı olarak açıklanmaya çalışılacaktır. İlk olarak belirtmek gerekir ki, AGSP’nin yetki alanına giren operasyon türleri, Petersberg Görevleri ile sınırlı tutulmuştur. Bu bağlamda AGSP, insani yardım operasyonları, barışın inşası ve korunması faaliyetleri, kriz yönetimi, arama kurtarma hizmetleri ve

⁹⁷ Brussels European Council Presidency Conclusions, 2004, www.ue.int/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/84201.pdf (19.05.2005)

güç kullanımı görevleri kapsamında yetkilidir.⁹⁸ AGSP'nin oluşumu açısından en önemli dönüşümün yaşandığı St. Malo Deklarasyonu'nun ikinci maddesinde, Washington ve Brüksel Antlaşmaları'nın kolektif savunma konusunu düzenleyen maddelerin korunacağı ayrıca AB ülkeleri arasındaki dayanışmanın, AGSP'nin geliştirilmesi sürecinde NATO dâhilindeki yükümlülükleriyle uyumlu olacağı ilan edilmiştir. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki, AB'nin kolektif savunma ve otomatik müdahale gibi bir yetkisi bulunmamaktadır.

AGSP'nin ikinci özelliği ise 1958 yılından başlayarak faaliyet gösteren BAB'ın, AB bütünleşmesi içine alınması olmuştur. Bu bağlamda BAB'ın örgütsel ve operasyonel kabiliyetleri, Nice Avrupa Konseyi sonrasında Amsterdam Antlaşması'nda öngörüldüğü üzere AB'ye dâhil edilmiştir. Bu gelişme aynı zamanda Kuzey Atlantik İttifakı içinde geliştirilen ve varlığı BAB'a dayanan AGSK'nın da önemli ölçüde yara alması sonucunu doğurmuştur.⁹⁹ BAB'ın AB bütünleşmesi içine alınması Türkiye ve diğer AB üyesi olmayan Avrupalı NATO üyesi devletler açısından da önemli endişelere yol açmıştır.

AGSP'nin üçüncü özelliği, AGSK'dan farklı olarak otonomi prensibine dayanmasıdır. Bu bağlamda AB üyesi devletler sırasıyla; Köln, Helsinki, Feira, Nice ve Laeken Zirveleri'nde, St. Malo süreci ile başlayan otonom operasyon yürütme konusundaki kararlılıklarını sürdürmüşlerdir. Otonomi prensibinin hayata geçirilmesi ile AGSK oluşumu tamamen terkedilmiştir. Birliğe üye ülkeler, AB'nin yürüteceği Petersberg operasyonlarının siyasi karar alma ve stratejik yönetim aşamalarında kendilerinin sorumlu olmasını planlamışlardır. AB üyesi ülkelerin AGSP yapılanması ile elde ettikleri otonomi konusunda altı çizilmesi gereken önemli bir husus bulunmaktadır. St. Malo Zirvesi ile başlayan ve AGSP ile ilgili düzenlemelerin yapıldığı tüm resmi belgelerde AB'nin ancak NATO'nun bir bütün olarak dâhil olmadığı durumlarda, askeri faaliyetlerde bulunmak üzere otonom karar alma yetkisine sahip olacağı belirtilmiştir. Bir başka anlatımla AB'nin Petersberg görevleri kapsamında otonom harekât yapma yetkisi NATO'nun müdahil olup olmama

⁹⁸ Özen, a.g.e., 2000, s. 3.

⁹⁹ Ömür Orhun, "European Security and Defense Identity-Common European Security and Defense Policy: A Turkish Perspective", *Perceptions*, Vol: 5, No: 3, Sept-Nov. 2000, s. 9.

kararına bağlıdır.¹⁰⁰ AB'nin önde gelen üyelerinin aynı zamanda NATO üyesi de olması sebebiyle NATO'nun öncelikli olması prensibi AGSP'nin otonom operasyon düzenlemesine engel değildir.¹⁰¹

Diğer yandan AGSP bağlamında oluşturulmuş olan Acil Müdahale Gücü, Helsinki Zirvesi sonuç bildirgesinde belirtildiği üzere Avrupa ordusu anlamına gelmemektedir. Söz konusu askeri güç operasyon zamanlarında 60 gün içinde toplanabilecek yeteneğe sahip olacak ve diğer zamanlarda birlikler kendi ülkelerinde bulunacaklardır. Ayrıca üye devletler Acil Müdahale Gücü'ne gönüllülük prensibi çerçevesinde katılacaklardır.¹⁰²

Sonuç olarak AGSP, ODGP doğrultusunda, dış politika alanında daha etkin olabilmek amacıyla, askeri kuvvet içeren bir savunma ve güvenlik politikası oluşturma çabalarının bir ürünüdür. Ayrıca altını çizmek gerekir ki, AGSP'nin oluşturulmasında, AB bütünleşmesinin özellikle 1990'lı yıllarda ulaştığı yüksek seviyenin büyük etkisi olmuştur. AB'nin bütünleşme anlamında vardığı nokta gerek seviye gerekse gelişim hızı bakımından AKÇT sonrası en yüksek düzeye ulaşmıştır.¹⁰³ *“AB'nin ASİ'den ODGP'ye ve son olarak da AGSP noktasına ulaşması ve dış politikada bütünlük sağlama çabalarına güvenlik ve savunma konularını da dâhil etmesi, Avrupa bütünleşmesinin vardığı noktayı açıkça ortaya koymaktadır.”*¹⁰⁴ AGSP'nin gerek oluşum sürecinde gerekse uzun vadede doğurması beklenen çeşitli etkiler vardır. Hiç şüphesiz AGSP oluşumu en çok Kuzey Atlantik İttifakını, ABD'yi ve AB üyesi olmayan Avrupalı NATO ülkelerini etkilemiştir.

¹⁰⁰ Alexander Moens, “European Defense and NATO”, *International Journal*, Spring 2001, s.265–266.

¹⁰¹ Özen, a.g.e., 2003, s. 10.

¹⁰² Rainer Schuwirth, “Hitting the Helsinki Headline Goal”, *NATO Review*, Autumn 2002, www.nato.int/docu/review/2002/issue3/english/art4.html (11.05.2003)

¹⁰³ Zdzislaw Lachowski, *Confidence And Security Building Measures In The New Europe*, Oxford University Press, New York, 2004, s. 70.

¹⁰⁴ Helene Sjursen, “Missed Opportunity or Eternal Fantasy: The Idea of a European Security and Defence Policy”, John Peterson and Helene Sjursen (der.), *A Common Foreign Policy For Europe: Competing Visions of the CFSP*, Routledge, London, 1998, s. 95.

2.4.12. ABD ve NATO Perspektifinden AGSP

Bilindiği üzere NATO'nun kurulmasındaki ana amaç, Batı Avrupa'nın Sovyet tehdidine ve dolayısıyla komünizme karşı koruma altına alınmasıdır. Soğuk Savaş sürecince NATO ve AB arasındaki ilişkilerin şekli de doğal olarak bu yapı çerçevesinde gelişmiştir. ABD'nin Avrupa güvenliğindeki etkin rolü, Soğuk Savaş koşulları doğrultusunda şekillenmiş ve Avrupa ülkeleri de bu durumdan herhangi bir rahatsızlık duymamışlardır.¹⁰⁵ Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve her iki tarafında güvenlik algılamalarının değişmesi sonrasında AB'nin güvenlik ve savunma alanlarında yaptığı girişimler ilişkinin boyutunu büyük oranda değiştirmiştir.

NATO'nun bakış açısından konuyu incelediğimizde, İttifak'ın bazı endişeleri olduğu gözlenmiştir. Bu endişeler iki başlık altında toplanabilir. Buna göre İttifakın birinci endişesi, AGSP'nin AB üyesi ülkelerin NATO yapısından kopmalarıdır. Diğer endişe ise AGSP'nin müttefikler arasında yeni sorunlara yol açması olasılığıdır.¹⁰⁶ NATO eski Genel Sekreteri Lord George Robertson, AGSP oluşumunu, bir Avrupa ordusu kurulmasına ve Petersberg görevleri dışına çıkılmasına yol açmadığı sürece destekleneceğini belirtmiştir. Eski Genel Sekreterin ifadelerine göre, AB ve NATO'nun uyumlu bir şekilde çalışabilmesi için AB'nin NATO'nun müdahil olmadığı kriz yönetimi operasyonlarının ötesine geçmemesi gerektiğinin altını çizmiştir. Robertson ayrıca, NATO'nun müdahalede bulunmadığı durumlarda AGSP seçeneğinin oluşmasının olumlu bir gelişme olduğunu vurgulamıştır.¹⁰⁷ *“AB'nin güçlenmesi, NATO'nun Avrupa güvenliğindeki rolünün azalmasına veya transatlantik bağlarının zayıflamasına yol açmayacaktır. Aksine, AGSP'nin işlerlik kazanması sonrasında Avrupa ve Kuzey Amerika, daha esnek şekilde düzenlenmiş bir ilişkiye sahip olacaklardır. Bu ilişki sayesinde her iki tarafta daha işlevsel yeteneklere kavuşacaktır.”*¹⁰⁸

¹⁰⁵ Ted Galen Carpenter, *Beyond NATO: Staying Out of Europe's Wars*, CATO Institute Publishing, Washington, 1994, s. 29–32.

¹⁰⁶ Terzi, a.g.e., 2002, s. 45.

¹⁰⁷ y.a.g.e., s. 47.

¹⁰⁸ Lord George Roberson, “European Security in the Twenty-First Century”, *The Officer* 77, May 2001, s. 30.

AGSP ve NATO arasındaki ilişkinin yeniden yapılandırılması ile daha etkin bir danışma, işbirliği sağlanması hedeflenmiştir. Bu bağlamda her iki tarafında daha şeffaf bir yönetim yapısını oluşturmasıyla olası kriz durumlarına daha etkin müdahale ve kriz yönetimi uygulanması amacına ulaşılacaktır. *“Yirmi Birinci Yüzyıl’ın NATO organizasyon yapısı içinde, Avrupalı müttefiklerin etkinliği daha da artacaktır. Bu bağlamda Avrupalı devletlerin askeri operasyon yapabilme yetenekleri geliştikçe, güvenlik ve savunma alanındaki roller ve yetenekler daha eşit bir şekilde paylaşılacak ve bu da transatlantik ilişkilerin olgunlaşmasını sağlayacaktır.”*¹⁰⁹

Yukarıda hem NATO hem de AB perspektifini yansıtan görüşlerden de anlaşılacağı üzere aslında iki tarafında karşılıklı olarak çekinceleri ve görüş ayrılıkları bulunmaktadır. AB, NATO’nun kendisine Petersberg görevleri kapsamında otonom askeri operasyon yetkisi vermesinin bir lütuf olarak algılanmaması gerektiğini ve uzun vadede AB bütünleşmesinin güvenlik ve savunma alanındaki etkinliğinin daha da artacağını savunurken, NATO, Avrupa güvenliği konusundaki yeni oluşumların Atlantik’in iki yakasındaki işbirliğinin artırılması ve NATO’nun yükünü hafifletilmesi sonucundan öteye gidemeyeceğini belirtmektedir.¹¹⁰

Avrupa’nın güvenlik alanındaki yapılanmasının belirginleşmesinde NATO-AB işbirliği hayati önem taşımaktadır. Bu işbirliğinin boyutu Avrupa’da güvenlik bağlamında yeni sorunlara gebe olabilecek potansiyeli içinde barındırmaktadır. Bu bağlamda AGSP’nin NATO’dan bağımsız olarak yapılanması Türkiye’nin de aralarında bulunduğu AB üyesi olmayan NATO müttefikleri açısından olumsuz sonuçlar doğurabilir.¹¹¹ AB ve NATO arasında var olan ilişkinin resmi çerçevesi Aralık 2002’de yayınlanan ortak bir deklarasyon ile sağlanmıştır.

¹⁰⁹ Javier Solana, “NATO in the Twenty-First Century”, *Perceptions*, March-May 1999, s. 15.

¹¹⁰ Kjell A. Eliassen, *Foreign and Security Policy in the European Union*, SAGE Publications, London, 2000, s. 214–217.

¹¹¹ Terzi, a.g.e., 2004, s. 106.

ABD açısından, Avrupa bütünleşmesi ve bütünleşmenin derinleştirilmesi daima desteklenen ve teşvik edilen gelişmeler olmuşlardır. ABD'nin AB'ye karşı izlediği politikalar daima olumlu bir çerçevede yürütülmüştür.¹¹² “1960’lı yıllarda dönemin Amerikan Başkanı J. F. Kennedy, AET ve ABD için iki sütunlu bir kavram önerisini dile getirmiştir, 1970’lerde Henry Kissinger Avrupa için tek bir telefon numarası oluşturulması gerektiğini belirtmiş ve Avrupa bütünleşmesinin varmasını istediği noktayı ilgili çekici bir şekilde açıklamıştır. 1994 yılında ise Clinton daha güçlü bir Avrupa’yı desteklediklerini deklare etmiştir. AGSP’nin oluşturulmaya başladığı 1998 sonrasında ise Colin Powell, Avrupalı müttefiklerinin daha bütünleşmiş bir Avrupa için attıkları adımları memnuniyetle karşıladıklarını ve savunma alanında gerçekleştirilen çalışmaların NATO’nun gücünü arttırdığı sürece destekleneceğini vurgulamıştır.¹¹³ Kronolojik sırada verilen bu görüşler, ABD’nin, AB’nin savunma ve güvenlik alanındaki çalışmalarının otonomi prensibine kadar olan ki bölümünü desteklediğini, ancak NATO’nun varlığına zarar veya kısıtlama getirecek faaliyetlere karşı olduğunu açık ve net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu anlamda denilebilir ki, AB bütünleşmesinin uzun vadede ABD’ye ve ABD stratejilerine özellikle güvenlik ve savunma alanında ters düşen neticeler doğurması ABD tarafından kesinlikle istenmemektedir. Kısaca ABD, AB’yi kendisine rakip olarak değil bir çeşit yardımcı olarak görmek istemektedir. Söz konusu mantık 11 Eylül sonrası dönemde daha da belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Buna örnek olarak ABD’nin Balkanlarda barışın korunmasına yönelik görev yapan NATO kuvvetlerini Irak Savaşı’nda kullanmak üzere yönlendirmesi ve Balkanlar’da NATO’nun yürüttüğü askeri faaliyetleri AGSP yapılanmasına devretmesi gösterilebilir.

Önceki bölümlerde aktarıldığı üzere ABD’nin Avrupa güvenliğine olan ilgisinin azaldığı özellikle Kosova Krizi’ndeki etkisiz hava bombardımanları şeklinde gerçekleşen zayıf müdahale sonucunda daha da belirgin hale gelmiştir.

¹¹² Sean Kay, *NATO and The Future of European Security*, Rowman&Littlefield Publishers Inc., Boston, 1998, s. 148.

¹¹³ Guenter Burghardt, “The Future of The European Union”, John Hopkins University School of Advanced International Studies, 23 January 2001, www.eurunion.org/news/speeches/2001/010129gb.htm (29.03.2005)

Hatta ABD'nin Avrupa güvenliği ile ilgili sorunlara ilgisiz kalması, AGSP'nin oluşturulmasında başat rol oynamıştır.

Ancak AGSP alanında AB'nin kaydettiği gelişmeler ABD'nin AB'ye göstereceği toleransın yalnızca NATO'nun dâhil olmadığı kriz durumlarıyla sınırlı olduğunu göstermiştir.¹¹⁴ ABD'nin Avrupa Kıtası'ndaki kriz durumlarına Avrupa'nın kendi bütünleşmesi kapsamında müdahale etmesini desteklemesinin nedeni NATO'nun müdahil olamadığı durumlarda AB'nin kriz yönetimi operasyonlarını gerçekleştirmesi ve bu sayede AB üyesi ülkelerin büyük bölümünün son derece yetersiz olan askeri harcamalarının artış göstermesini sağlamaktır.¹¹⁵ Küresel ölçekte yaşanan ekonomik rekabet doğrultusunda düşünüldüğünde, ABD'nin yük paylaşımı amacının arkasında nasıl bir ekonomik nedenin de bulunduğu daha iyi anlaşılmaktadır.¹¹⁶ ABD'nin AGSP'ye bakışını açıklamaya çalışırken kullanılması gereken iki kelime ile özetlenebilecek bir tutum bulunmaktadır. Bu tutum, 'evet, ama' yaklaşımıdır. Bu bağlamda ABD, Avrupalı devletlerden savunma alanında daha fazla gayret göstermelerini beklerken diğer taraftan da bu gayretlerin transatlantik ittifakında bir ayrışmaya yol açmasını istememektedir. ABD, Avrupalı devletlerin kendi güvenliklerini sağlamaya yönelik yapacakları çalışma ve yatırımların uzun vadede, NATO çatısı altında dünyanın çeşitli kriz bölgelerinde gerçekleştirilmesi muhtemel operasyonlar için de kullanılabilceğini öngörmüştür. Akdeniz Havzası ve Orta Doğu Bölgesi'nde ABD'nin yürüttüğü veya yürütmesinin muhtemel olduğu operasyonlarda AB, bir çeşit yardımcı ve destekleyici güç olarak görülmektedir.¹¹⁷

Diğer yandan AB üyesi devletlerin birçoğunun, kitle imha silahları, uyuşturucu trafiği, küresel terör, etnik ve dini temelli çatışmaların küresel ölçekte doğurabileceği tehlikelerin çözümü konusunda somut fikir ve önerilerinin olmaması, bu gibi konularda Avrupalılara güvenlik ve savunma konularında yeni öngörüler yapabilmeleri için ABD tarafından önderlik edilmesi gerektiğini de beraberinde

¹¹⁴ David S. Yost, "Transatlantic Relations and Peace in Europe", *International Affairs*, Vol.78, No:2, April 2002, s. 297.

¹¹⁵ Yost, a.g.e., s. 298.

¹¹⁶ Charles Kupchan, "In Defence of European Defence: An American Perspective", *Survival*, Vol.42, No:2, Summer 2001, s. 29.

¹¹⁷ Stanley, R. Sloan, "The United States and European Defense", *EU Institute for Security Studies*, Chaillot Paper 40, April 2000, s. 15 www.iss-eu.org/chaillot/chai39e.html (23.11.2004)

getirmiştir. AB ülkelerinin yukarıda sayılan tehditlere karşı koyabilecek bir güç planlaması yapmaları, ABD'nin dünya çapındaki kriz bölgelerine yaptığı müdahalelerde olumlu katkılarda bulunmalarını da sağlayacaktır.¹¹⁸ Bu görüşlerden de anlaşılacağı üzere ABD, AGSP'yi tamamıyla kendisinin ve dolayısıyla NATO'nun küresel anlamdaki egemen rolüne yardımcı ve tamamlayıcı bir konumda görmektedir veya en azından öyle görmek istemektedir.

Sonuç itibarıyla ABD'nin AGSP konusundaki endişeleri 3 başlık altında toplanabilir. Yineleme, ayrılma ve ayrımcılık yaratma olarak belirtilebilecek etkenler ABD'nin endişelerinin kaynaklarıdır.¹¹⁹ Bu bağlamda AB'nin güvenlik ve savunma alanındaki çalışmalarının NATO'nun hâlihazırda gerçekleştirdiği veya gerçekleştirme kapasitesine sahip olduğu operasyonlar için AGSP'nin kullanılmak istenmesi olasılığı ABD'yi kuşkulandırmaktadır. Böyle bir amaç uğruna çabalamanın gereksiz olacağını ve NATO-AB işbirliği prensibine ters düşeceği açıktır. Diğer yandan AGSP'nin sadece NATO'nun dâhil olmadığı durumlarda kullanılması amacından öteye geçilmesi Atlantik'in iki yakasında önemli ayrılmalara yol açacaktır. AB'nin NATO ile işbirliği prensibine aykırı davranması, Fransa'nın Amerikan karşıtı tutumunun Avrupa geneline yayılması ile sonuçlanabilir. Böyle bir tehlikenin önüne geçmek için AB ve NATO şeffaf bir yönetim anlayışı ile ortak amaçlara yönelik etkin bir işbirliği oluşturmak zorundadırlar.

Son olarak AGSP oluşumunun ayrımcılık yaratması olasılığı ABD'yi kuşkuya düşüren bir diğer önemli etkendir. Bu bağlamda BAB yapılanmasının AB bütünleşmesi içine alınması ve AB üyesi olmayan ancak NATO üyesi olan Avrupalı devletlerin BAB şemsiyesi altında elde etmiş oldukları hakları kaybetmeleri, ABD'yi Kuzey Atlantik İttifakı'na zarar vereceği düşüncesiyle endişelendirmektedir. BAB'ın AB içine alınmasından olumsuz etkilenen ülkeler olan Türkiye, Norveç ve İzlanda'nın AGSP oluşumu dışında bırakılmaları NATO'nun bütünlüğüne zarar

¹¹⁸ Sloan, a.g.e., s. 41-42.

¹¹⁹ Alexander Vershbow, "The American Perspective on ESDI/ESDP", *Perceptions*, Vol.5, No:3, September-November 2000, s. 5.

verebilir.¹²⁰ AGSP'nin Türkiye'ye etkileri son dönem gelişmeler doğrultusunda detaylı olarak son bölümde aktarılacaktır.

2.4.13 AB Taslak Anayasası ve AGSP

Avrupa bütünleşmesi ve bu bütünleşmenin temel hukuksal bir metne oturması fikri yeni bir fikir değildir. Geçmişten beri bu konuda bir takım fikirler ileri sürülmüştür. Avrupa Toplulukları kurucu antlaşmalarla kurulmuş ve kurucu antlaşmalar üzerinde belli aralıklarla revizyona gidilmiştir. Bu bağlamda, Avrupa Tek Senedi (1986), Maastricht (1992), Amsterdam (1997) ve Nice (2001) gibi antlaşmalar ortaya çıkmıştır. Bu antlaşmaların her birinin Avrupa bütünleşmesine oldukça önemli katkıları olduğu kuşkusuzdur. Diğer yandan Avrupa Birliği'nin bir Anayasası¹²¹ olması konusu Yirmi Birinci Yüzyılın başında daha önemli bir düzlemde gündeme gelmiştir. Bunun sonucu olarak Aralık 2000 tarihinde Nice AB Zirvesi'nde Devlet ve Hükümet Başkanları bir araya gelmiş ve Birliğin geleceği üzerine daha geniş ve daha derin bir tartışmanın başlatılması ve kurucu antlaşmaların ciddi biçimde revize edilmesi konusunda görüş birliğine varmışlardır. Nice Antlaşması'na ekli 23 numaralı deklarasyonda bu süreç için 3 aşama öngörülmüştür: birinci aşamada açık bir tartışma ortamı oluşturulacak ve buna her kesimden kişi ve kuruluşların katılması sağlanacaktır. Bir sonraki aşama 2002–2003 yıllarını kapsayacak ve bu aşamanın uygulama şekli Aralık 2001'de toplanacak Laeken Zirvesinde belirlenecektir. Üçüncü aşamada ise kurucu antlaşmalarda yapılacak değişikliklere karar verilmesi için 2004'te Hükümetlerarası Konferans toplanacaktır.¹²²

2001 Aralık ayında yapılan Laeken Zirvesi'nde, AB'nin geleceğine ilişkin çalışmaların sistemli bir şekilde yürütülmesini sağlayacak ve bir çeşit kurucu meclis gibi çalışacak bir Konvansiyonun oluşturulmasına karar verilmiştir. Söz konusu

¹²⁰ John Bolton, "The European Threat to NATO's Future Creating a New Defense Alliance Could Fundamentally Alter the Continent's Relationship wiith the US", *Financial Times*, London, 11.02.2000. www.ft.com (12.06.2005)

¹²¹ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. www.europa.eu.int/futurum

¹²² Ercüment Tezcan, "Avrupa Birliği Anayasa Taslağı ve Öngördüğü Yenilikler", 2003, www.stradigma.com/turkce/eylul2003/makale_03.html (21.03.2005)

Konvansiyonun toplantılarına, üye devletler ve aday ülkelerden birer resmi temsilci, üye ve aday ülke parlamentolarından temsilciler, ayrıca Avrupa Parlamentosu ve Komisyon'dan temsilciler katılmaktadır. Konvansiyonun amacı, AB'nin gelişiminin ne yöne gittiği, amacının ne olduğu, hangi değerlere sahip olması gerektiği, uluslararası platformdaki rolü ve demokratik değerlerinin nasıl arttırılabileceği gibi sorulara cevap üretmesidir. 2002 yılı Şubat ayında çalışmalarına başlayan Konvansiyon'un ilk dört toplantısı sonucunda; AB'nin hedefleri, Birlik ile üye ülkeler arasında yetki dağılımı, AB'nin mevcut yetkilerinin etkin bir şekilde kullanması gibi genel konular ele alınmıştır. Ekim 2002 itibarıyla Konvansiyon, bir Anayasal Antlaşma Taslağı hazırlamıştır. Hazırlanan bu ilk taslağın ardından çalışmalar devam etmiş ve 10 Temmuz 2003'de Konvansiyon Genel Kurulu nihai Anayasal Antlaşma Taslağını imzalamıştır. Taslağın ilk maddesinde, ulusal kimliklerin korunmasına, Birliğin çok kültürlü yapısının önemine değinilmiş ve Birliğin bazı yetkilerinin federal düzeyde yönetilmesi gibi konular da vurgulanmıştır. İkinci maddede AB'nin, temel haklar, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi bazı değerlerine değinilmiştir. Üçüncü maddede ise, ortak değerlerin korunması, istihdam oranlarının arttırılması, çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınma hedefinden sapılmaması ve ortak dış ve güvenlik politikasının geliştirilmesi gibi konulara yer verilmiştir. Taslağın dördüncü maddesinde ise, AB'ye tüzel bir kişilik verilmesi önerisi getirilmiştir. Bu madde AB'yi devletleşmeye doğru götüren en somut adım olarak değerlendirilmiştir.¹²³

Hükümetlerarası konferans ise 29 Ekim 2004'toplanmış ve AB'nin Devlet ve Hükümet Başkanları AB için bir Anayasa oluşturan metni imzalamışlardır. Böylelikle AB üyesi ülkelerin söz konusu metni onaylamaları için verilen süreç de başlamıştır. Bu sürecin 2006 yılı Kasım ayına kadar tamamlanması öngörülmüştür. AB'ye üye 25 üye devletten herhangi birinin anayasa metnini onaylamaması durumunda, Anayasa'nın yürürlüğe girmesi mümkün olmayacaktır.¹²⁴ Nitekim Hollanda ve Fransa, yapılan referandumlar sonucunda Anayasa'ya hayır sonucu

¹²³ Hande Akgür, "Küreselleşme Sürecinde Entegrasyon Hareketleri ve Ulus Devlet: AB Sürecinde Oyun Teorik Bir Değerlendirme" *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Vol.7, No.1, Ocak-Mart 2005, s. 70-72.

¹²⁴ A Constitution for Europe, <http://europa.eu.int/constitution/en.htm> (14.04.2005)

çıkan ilk ülkelerdir. Bu nedenle AB'nin bir Anayasa oluşturma yönündeki çabaları en azından şimdilik sonuçsuz kalmıştır.

AB Taslak Anayasası'nı oluşturan 4 bölüm içinde ve 460'ın üzerinde madde bulunmaktadır. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ile Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ile ilgili maddeler Anayasa'nın 3. ve 4. bölümlerinde yer almaktadır. Genel anlamda AB Taslak Anayasası'nda; krizlerin önlenmesi için demokrasinin desteklenmesi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı gibi prensiplerin güçlendirilmesi ile daha iyi bir dünya hedefine yaklaşılmasının hedeflendiği vurgulanmıştır. Dördüncü bölümün 27. maddesinde ise, AB'nin bir Dışişleri Bakanı'nın olması gerektiği ve bu makamın oluşturulacağı belirtilmiştir. Dışişleri Bakanı, teklifleriyle Bakanlar Konseyi tarafından belirlenen çerçevede yürüteceği ortak dış politikanın, ortak güvenlik ve savunma politikasının geliştirilmesine katkıda bulunacaktır. Ancak hiç kuşku yok ki, söz konusu makamın oluşturulması için anayasanın onaylanması ve AB'nin dış politikada bütünlük sergileyebilmesi gerekmektedir. Ayrıca, bu makamın pratikte etkinlik kazanması, AB'nin siyasi ve askeri yetenekleri ile de doğru orantılıdır.¹²⁵

Diğer yandan Anayasa Taslağı'nda, Petersberg görevlerinin görev tanımına bir takım eklemelerde bulunulmuştur. Bunlar; gerektiğinde askeri güç kullanımına izin verilmesi ve terörizmle mücadeledir. Avrupa Güvenlik Stratejisi belgesinde de belirtildiği üzere, AB'nin küresel sorunlara özellikle terörizme karşı duyarlılığı artmış ve küresel terörün engellenmesi yönünde daha etkin mücadele verileceği açıklanmıştır. Anayasa Taslağı'nda, AB'nin küresel tehditlerle mücadelesinde alışlageldiği üzere Avrupa diplomasisinin ve sivil çözümlerin öncelikle tercih edileceği, ancak askeri güç kullanımından da sakınılmayacağı belirtilmiştir. Taslak Anayasa'da, AB'nin küresel tehditler ile mücadelede BM Güvenlik Konseyi'nin çizdiği hukuki çerçevenin dışına çıkmayacağı ve ABD ile işbirliği prensibi üzerinde hareket edeceği belirtilmiştir. Ayrıca AB'nin küresel bir aktör olma yönündeki çalışmalarını sadece ABD'ye rakip veya ortak bir Avrupa anlayışı çerçevesinde algılamak son derece yanlıştır. AB'nin, Anayasa Taslağı'nda ve öncesinde Avrupa

¹²⁵ Fenske, a.g.e., 2005, s. 22.

Güvenlik Stratejisi'nde vurguladığı ana fikir ABD ile uluslararası arenada ortak konumlarda yer aldığıdır. Her ne kadar transatlantik ilişkilerin bekası açısından bu durum açıkça dile getirilmese de bu şekilde açıklanması gerekmektedir.¹²⁶

AB Taslak Anayasası'nda hayata geçirilmesi amaçlanan en önemli maddelerden biri de, herhangi bir AB üyesi ülkeye gerçekleştirilecek saldırıda, yakın işbirliğine gidileceğinin belirtilmesidir. Bu saldırının mahiyetinin, doğal afet veya terörist saldırı olabileceği de vurgulanmıştır. Mağdur olan üyeye sağlanacak desteğin askeri, finansal veya insani yardım şeklinde olabileceği ancak bu yardımın sınırlarının BM Güvenlik Konseyi'nce belirlenmiş kurallar çerçevesinde olacağını da altı çizilmiştir.¹²⁷

Taslak Anayasa'nın onaylanması, AB'nin tek bir tüzel kişilik sahibi olmasını sağlayacak olsa da dış ve güvenlik politikalarını ilgilendiren konularda Birlik üyesi devletler tek vücut halinde hareket edecek siyasi irade düzeyine henüz ulaşmış değillerdir. Zaten söz konusu bu durum ODGP ile ilgili kararların oyçokluğu prensibi yerine oybirliği ile alınması yönündeki zorunluluğun devam etmesine de neden olan bir etmendir. Ayrıca Taslak Anayasa onaylansa ve yürürlüğe girse dahi, ODGP çerçevesindeki konular üye devletlerin ulusal tekellerinde kalmaya devam edecektir. Sonuç olarak belirtmek gerekir ki, AB Taslak Anayasası'nın, ortak dış politika ile güvenlik ve savunma politikası alanlarındaki yeniliklerinin hayata geçirilmesi gerekse de, bundan daha önemlisi AB üyesi ülkelerin söz konusu politikalar konusunda mutlak bir uzlaşmaya varması ve birlikte hareket etme yönünde tutum belirlemeleridir.¹²⁸

¹²⁶ y.a.g.e., s. 22.

¹²⁷ A Constitution for Europe, http://europa.eu.int/constitution/en/part8_en.htm#a52 (14.04.2005)

¹²⁸ Engin Selçuk, "Avrupa Anayasası ve Türkiye", *Stratejik Öngörü*, No.3, Sonbahar 2004, s. 178-180.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA YAPILANMASI'NDA

TÜRKİYE'NİN YERİ

3.1. Güvenlik ve Savunma Perspektifi'nden Türkiye-AB İlişkileri

Türkiye, öteden beri coğrafi olarak bir köprü görevi görmüş ve bu bağlamda Avrupa'yı Asya, Orta Doğu ve Kafkaslar ile birleştirmiştir. Bu anlamda Türkiye'yi yalnızca bir Avrupa, Orta Doğu, Karadeniz veya bir Asya ülkesi olarak nitelenmek olası değildir. Söz konusu durum, doğal bir avantaj olarak görülebileceği gibi aynı zamanda Türkiye'nin problemleri bir coğrafyanın ortasında kalmasına da neden olmuştur. Cumhuriyetin ilanından beri Türkiye, ihtiyatlı ve kararlı bir dış politika izlemiş ve izlemeye devam etmektedir. Türkiye'nin bu politikası güvenlik ve savunma alanındaki konuları da kapsayacak şekilde gerek Kuzey Amerika gerekse de Avrupa ile ters düşmeyecek şekilde gerçekleşmiştir. Bu anlamda yaşanan ve ufak tefek pürüzler dışında ki bunlar genelde Yunanistan ile yaşanan zıtlamalardan ötürü doğmuştur, Türkiye sağlam bir NATO müttefiki olarak barışçıl politikalar izlemeyi sürdürmüştür.¹ Soğuk Savaş döneminin kendine has yapısı itibarıyla sahip olduğu özellikler, Türkiye'nin batılılaşma projesi bağlamında, NATO'dan sonra bazı Avrupa kurumlarına da üye olmasını sağlamıştır. Türkiye, Avrupa Konseyi, AGİT ve BAB'a üye olarak transatlantik toplumlarının ortak amaçlar taşıyan kuruluşlarında kendine yer edinmeyi başarmıştır.²

Soğuk Savaş'ın bitimine kadar güvenlik ve savunma bağlamındaki tüm girişimlerin, Sovyet tehlikesine karşı koyacak biçimde şekillendirilmiş olması ve AB'nin de bu anlamda Amerikan koruması altında bulunması ilişkilerin normal seyrinde gelişmesini sağlamıştır. Ancak Soğuk Savaş'ın bitmesi ve küresel anlamda güvenlik anlayışının değişmesi ile birlikte Avrupa'da oluşmaya başlayan yeni güvenlik ve savunma arayışları Türkiye-AB ilişkilerine yeni bir boyutun daha

¹ Ali L. Karaosmanoğlu, "The Evolution of National Security Culture and Military in Turkey", *Journal of International Affairs*, Vol.54, No.1, Fall 2000, s. 199.

² y.a.g.e., s. 200.

eklenmesine yol açmıştır. Bu değişim Türkiye'nin bir NATO müttefiki olması ve içinde bulunduğu problemlili coğrafya bakımında AB'ye adaylık sürecindeki algılamaları önemli ölçüde değiştirmiştir.

Bu anlamda denilebilir ki, 1990'ların ortasına kadar Türkiye'nin AB ile olan ilişkileri büyük oranda ekonomik düzlemde gelişmiştir. Ekonomik ilişkiler ve finansal işbirliği ilişkilerin merkezi noktası olarak algılanmıştır.³ 1993 yılında Maastricht Antlaşması'nın imzalanması ve Birliğin ortak bir dış politika oluşturması yönünde aldığı kararlar, Türk tarafında olumsuz bir etki yaratmamış ve olumlu karşılanmıştır. Bunun en önemli nedeni Türkiye'nin AB'nin savunma organı olan BAB'a ortak üye olarak katılmayı başarmış olması ve AB'nin uzun vadede, sahip olduğu güvenlik ve savunma yapısında Türkiye için olumsuz etki yaratacak bir yapılanmaya gitmesinin beklenmiyor olmasıdır.

Ancak AB'nin AGSP'yi oluşturmaya yani güvenlik ve savunma alanında otonomi elde etmeye yönelik girişimleri Türkiye tarafından yalnızca, NATO'nun öncü ve egemen rolüne zarar vermediği sürece olumlu karşılanmıştır. Ayrıca bu bağlamda bir NATO müttefiki olarak ulusal çıkarlarının olduğu alanlarda Avrupa kurumları ile işbirliğini devam ettirmek istediğini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Ancak sıradaki bölümde değinileceği üzere AGSP'nin oluşumu ile birlikte, AB'nin güvenlik ve savunma alanlarındaki politikalarında bir takım kurumsal değişimlere gidilmiş ve bunun sonucunda karar alma süreçlerinde yaşanan değişiklikler, Türk tarafında güvensizlik ve dışlanma algılaması ile sonuçlanmıştır.

3.2. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye'ye Etkileri

Türkiye ve AB arasındaki ilişkilerin ekonomik düzlemdeki gelişimi ve Türkiye'nin bu anlamda uzun vadeli öngörülerde bulunamaması güvenlik ve savunma alanında karşılaşılabilecek olası değişimlerin yalnızca AB'nin NATO şemsiyesi altında yeni bir güvenlik ve savunma yapılanmasına gitmekle sınırlı kalacağı şeklinde düşünölmüştür. Türkiye, kendisinin de üye olduğu NATO, AGİT

³ Terzi, a.g.e., 2002, s. 52.

ve BAB gibi güvenlik ve savunma örgütlerinin kurumsal yapılanmalarındaki değişimleri ve AB'nin ODGP çerçevesinde oluşturduğu AGSP oluşumunu dikkatle izlemiştir. Gerek içinde bulunduğu AB'ye üyelik süreci, gerekse de uluslararası güvenlik yapısı nedeniyle AGSP içinde yer almak istemiştir. Bu isteğini de meşru ve haklı kılmak için Avrupa kurumları ile olan ilişkilerini, BAB'a ortak üyeliğini ve NATO müttefiki olmasını ileri sürmüştür. Türkiye'nin bu argümanları AGSP kapsamında istediği konumu elde etmesine yeterli olmamıştır.⁴

1998 yılında gerçekleştirilen St. Malo Zirvesi sonrasında AB'nin güvenlik ve savunma alanında otonomi kazanmaya yönelik çalışmalara başlaması ve AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiklerinin BAB yapılanması altında elde ettiği hakların, AGSP'ye taşınmaması Türkiye açısından olumsuz gelişmeler olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda AGSP'nin Türkiye'ye etkileri incelenirken, AB güvenlik ve savunma politikasında yaptığı değişiklikler, karar alma şekilleri ve operasyon türleri hakkında bilgi verilmesi ve Türkiye'nin yeni düzenlemelerdeki konumunun BAB'daki pozisyonu ile karşılaştırılması gerekmektedir.

AB üyesi devletler, ODGP'nin bir uzantısı olan AGSP yapılanması bağlamında Türkiye'nin ve diğer AB üyesi olmayan NATO müttefiklerinin itirazlarına ters düşmeyecek düzenlemeler yapmaya çalışmış hatta 1999 yılındaki NATO Washington Zirvesi'nde alınan kararlar itibarıyla dolaylı da olsa söz konusu isteklere destek vermişlerdir. NATO'nun Washington Zirvesi'nde, AB'nin yeni güvenlik ve savunma oluşumunun AGSK adı altında ve NATO'nun Avrupa ayağı olarak geliştirilmesi yönünde karar alınmıştır.⁵ Bir diğer anlatımla, NATO, BAB ve AB arasındaki işbirliğinin güçlendirilerek devam edeceği öngörülmüştür. Bu karar aynı zamanda, Türkiye ve diğer AB üyesi olmayan NATO müttefiklerinin BAB ile ilişkilerini düzenleyen müktesebatın korunması ve NATO ile AB arasındaki yeni işbirliğinin var olan bu yapı üzerine inşa edilmesi anlamına gelmektedir.⁶ Ancak Washington Zirvesi'nin hemen ardından gerçekleştirilen AB Köln Zirvesi'nde, NATO'nun AB üyesi olmayan müttefiklerinin AGSP çerçevesinde düzenlenecek

⁴ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 200.

⁵ y.a.g.e., s. 201.

⁶ Çayhan, a.g.e., 2002, s. 50.

operasyonlara katılımlarının sağlanması için gerekli düzenlemelerde bulunulacağı ifade edilmiş ve Washington Zirvesi'nde kararlaştırılan düzenlemelerde değişikliğe gidileceği belirtilmiştir. Bunun sonucunda da, AB üyesi olmayan NATO müttefiklerinin üçüncü devletlerde aynı kategoride değerlendirilmeleri sonucu oluşmuştur.⁷ Türkiye, bu gelişmeden rahatsızlık duymuş ve AB'nin NATO imkânlarını kullanarak gerçekleştireceği operasyonlarda, BAB yapılanması altında yararlandığı haklar temelinde AGSP'nin karar alma mekanizmalarına katılma isteğini bir kez daha deklare etmiştir.

AB'nin Helsinki, Feira ve Nice Zirveleri'nde de Türkiye'nin beklediği gelişmeler olmamış aksine AGSP'nin karar alma mekanizmalarında yalnızca Birlik üyesi devletlerin yer almasına yönelik yapılan düzenlemeler pekiştirilmiştir. Bu gelişmeler üzerine Türkiye, AB'nin Petersberg görevleri kapsamında AGSP dâhilinde düzenleyeceği operasyonlarda AB üyesi olmayan NATO müttefiklerine karşı ayrımcılık yapıldığını belirtmiş ve kendilerine tanınan yetkileri yeterli bulmamıştır. Daha da önemlisi Türkiye, söz konusu koşulların değiştirilmemesi halinde AB'nin NATO imkân ve yeteneklerini, AGSP çerçevesinde gerçekleştireceği operasyonlarda kullanmasına izin vermeyeceğini açık bir şekilde belirtmiştir.⁸ Nice Antlaşması sonrasında, Avrupa'nın güvenlik ve savunma alanlarındaki bütünleşmesinin dışında kalmamak amacıyla ve endişelerini duyurabilmek için söz edilen vetonun uygulanacağı açıklanmıştır.⁹ Türkiye, AB'nin AGSP'nin NATO imkân ve yeteneklerini kullanarak gerçekleştirmeyi planladığı operasyonlara yönelik koyduğu vetosunu 2002 yılının sonuna kadar devam ettirmiştir.¹⁰ Onur Öymen'e göre Türkiye'nin AGSP'ye yönelik endişeleri 4 başlık altında toplanabilir. Bunlar:

- NATO'nun bütünlüğünün ve kurumsal yapısının korunması;
- Avrupa güvenliğinin en iyi ve etkin şekilde geliştirilmesi;
- Washington Zirvesi kararlarından vazgeçilmemesi;

⁷ Hasret Çomak, "Türkiye, NATO, AGSK ve AOGSP", 2003.
www.stradigma.com/turkce/subat2003/makale6.html (21.02.2005)

⁸ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 205.

⁹ Terzi, a.g.e., 2004, s. 112.

¹⁰ Charles Grant, "A European View of ESDP", 2001, www.eusec.org/grant/htm (15.05.2003)

- Ulusal çıkarların zarar görmemesi ve korunmasıdır.¹¹

3.2.1. Türkiye'nin BAB ve AGSP'deki Konumlarının Karşılaştırması

AB, 2000 yılında gerçekleştirilen Nice Zirvesi'nde BAB yapılanmasının AB içine alınmasına karar vermişlerdir. Bu durum Türkiye'nin de aralarında bulunduğu NATO üyesi olan ancak AB üyesi olmayan Avrupalı devletler açısından önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu ülkelerin durumları, AGSP'nin geleceği hakkındaki düzenlemelerin yapıldığı sürecin en zorlayıcı konuları olmuştur.¹² Türkiye 1992 yılından itibaren BAB yapılanması içinde, ortak üye sıfatı ile yer almıştır. Ortak üye olmanın getirdiği imkânlar ile Türkiye, BAB Konseyi'ne, Konsey'in çalışma guruplarına ve karar alma mercilerine tam üyeler ile aynı statüde katılma hakkına sahiptir. Karar alma mekanizmasında bulunmanın yanında, BAB Konseyi'ne teklif sunma ve alınması muhtemel kararların oluşturulmasında etki sahibi olma hakkı da bulunmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, BAB'ın Planlama Birimi'ne dolayısıyla operasyonların planlama ve hazırlık aşamasının gerçekleştirildiği sürece katılma imkânını ve dolayısıyla veto imkânını da elinde bulundurmaktaydı. Kısaca denilebilir ki Türkiye, BAB yapılanması altında, operasyonların planlanması ve hayata geçirilmesi sürecinde tam üye olan ülkelerle aynı haklara sahiptir.

Ancak diğer yandan AGSP bağlamında yapılan son düzenlemeler ile birlikte AB üyesi olmayan NATO müttefiklerine yönelik, BAB'da sahip oldukları hakları ortadan kaldıran düzenlemeler getirilmiştir. Nice Avrupa Konseyi Zirvesi'nde alınan kararlar şunlardır:

- AB üyesi olmayan ülkeler ile barış zamanında, güvenlik, savunma ve kriz yönetimi konularında sürekli ve düzenli olarak görüş alışverişinde bulunulması;

¹¹ Onur Öymen, "Turkey and Its Role in European Security and Defence", *Insight Turkey*, Vol.3, No.1, January-March 2001, s. 54.

¹² Nathalie Tochi, Marc Hauben, "Accommodating Turkey in ESDP", *CEPS Briefing*, No:5, 2001, s. 2.

- Kriz dönemlerinde, operasyonların planlama sürecinde, AB üyesi olmayan devletlerle, AB'nin görüşlerine aykırılık sergilemedikleri sürece danışma sürecinin devam ettirilmesi;
- Operasyonların hayata geçirilmesi sürecinde ise; eğer operasyon NATO imkânları kullanılarak düzenlenecekse AB üyesi olmayan NATO müttefiklerinin de operasyonel sürece katılmaları ancak operasyon AB imkânları ile gerçekleştirilecekse söz konusu ülkelerin Birliğin daveti üzerine katılmaları ve katılımlarının sağlanması halinde de yalnızca operasyonun uygulanmasındaki günlük işlerde yer almaları ve dolayısıyla karar alma mekanizmasında söz hakkına sahip olmamaları.¹³

Bu gelişmelerden de anlaşılacağı üzere Türkiye, yalnızca AB'nin NATO imkânlarını kullanarak gerçekleştireceği operasyonların karar alma mekanizmasında söz sahibi olabilecektir. Diğer yandan AB'nin kendi imkânlarını kullanarak gerçekleştireceği operasyonlarda, AB'nin davetinin ön şart olması koşuluyla, operasyonların yalnızca gerçekleştirilmesinde rol alabilecektir. Diğer bir anlatımla Türkiye, askeri imkânlarını kendisinin karar alma mekanizmasında bulunmadığı AB'nin askeri operasyonları için tahsis edecektir.

Türkiye, AGSP oluşumu ile BAB'daki konumuna oranla kaybettiği haklarını geri alabilmek için harekete geçmiş ve AB'nin güvenlik ve savunma alanındaki yeni oluşumuna mümkün olan en üst seviyede katılım için çaba göstermiştir. Bu bağlamda Türk Dışişleri Bakanlığı 2000 yılında, AGSP konusundaki endişelerinin giderilmesi için önerilerini deklare etmiştir. Buna göre Türkiye:

- BAB yapılanması altında olduğu gibi, Avrupa güvenliğini ilgilendiren tüm konuların planlama ve danışma sürecinde yer almayı;
- AB'nin NATO imkân ve kabiliyetlerini kullanarak gerçekleştireceği tüm operasyonların karar alma ve uygulama süreçlerinde, AB üyeleri ile eşit koşullar altında yer almayı ve tam katılım sağlamayı;

¹³ Lord George Robertson, "Turkey and European Security and Defence Identity", *Insight Turkey*, Vol.3, No.1, January-March 2001, s. 41-51.

- AB'nin kendi askeri imkânlarını kullanarak gerçekleştireceği operasyonlarda ise karar alma ve uygulama sürecinde yer almayı istediğini belirtmiştir.¹⁴

3.2.2. Türkiye'nin AGSP'ye Yönelik Endişeleri

3.2.2.1. NATO'nun Görevleri'nin Yinelenmesi ve Dışlanma

Türkiye'nin AGSK'ya yönelik tutumunun olumlu olmasının en önemli nedeni, söz konusu oluşumun NATO'nun görevleri dâhilinde bir yinelemeye gidilmeyecek olmasıdır. Ancak AB'nin güvenlik ve savunma alanında otonomi oluşturmaya yönelik adımları ve yalnızca NATO'nun müdahil olmadığı durumlara müdahale edilmesi prensibinden öteye gidilmesine yönelik çabalar, Türk tarafında memnuniyetsizlik yaratmıştır. Türkiye'nin karar alma mekanizmasında yer almadığı AB askeri operasyonları Türkiye'nin stratejik çıkarları açısından son derece tehlikelidir. Türkiye'nin, içinde bulunduğu coğrafi alan itibarıyla, AB'nin bu coğrafyada gerçekleştirmesi muhtemel askeri operasyonlardan olumsuz etkilenmesi kuvvetli bir olasılıktır. Türkiye'nin bir NATO üyesi olması itibarıyla, AB'nin NATO imkân ve yeteneklerinden faydalanarak yürüteceği operasyonlarda yer almak istemesinin sebebi, kendi çıkarlarının zarar görmesinin önüne geçmektir. Diğer yandan AB'nin askeri operasyon yürütebilmesi için gerekli komuta, kontrol, iletişim ve istihbarat olanaklarından yoksun olması ve eksikliklerini NATO imkânlarından faydalanarak gidermeyi planlaması Türkiye'nin NATO'nun görevlerinin AB tarafından yineleneyeceği ve kendisinin de bu oluşumun dışında kalacağı yönünde endişelenmesine neden olmuştur.¹⁵

Diğer yandan BAB yapılanmasının AB bütünleşmesi içine alınması, BAB'ın ortak üyelerine etkileri bakımından Türkiye örneğinde çok daha büyük bir önem arz etmektedir. BAB'ın AB yapılanması içine alınması, BAB'ın ortak üyelerinin, AB'nin yürüteceği Petersberg Operasyonları'nın karar alma mekanizmasına katılımı

¹⁴ Turkish Ministry of Foreign Affairs, note to the press on ESDI, www.mfa.gov.tr (14.02.2000)

¹⁵ Mustafa Kibaroğlu "Turkey's triple-trouble: ESDP, Cyprus, and Northern Iraq", *Insight Turkey*, Vol.4, No:1, January-March 2002, s. 51.

ve dolayısıyla AGSP içindeki olası rolleri hakkında önemli soru işaretleri oluşmasına neden olmuştur. Türkiye ile aynı statüde yer alan İzlanda ve Norveç'in, içinde buldukları güvenli coğrafya ve AB'ye üye olma yönünde bir istek ve endişelerinin olmaması gibi etkenler, söz konusu ülkelerin oluşmakta olan AGSP'den minimum düzeyde etkilenmelerini sağlamıştır.¹⁶

Türkiye'nin BAB şemsiyesi altında sahip olduğu haklarını kaybetmesinin doğurmuş olduğu endişelerin diğer ilgili ülkelere daha büyük ölçüde olmasının haklı nedenleri vardır. Bunlar; AB'ye tam üyelik hedefinden uzaklaşılması ve Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyanın, AB'nin operasyon yürütmesinin muhtemel olduğu tüm bölgeleri içinde bulundurmasıdır. *“NATO'nun büyük risk veya önemli tehlike olarak nitelendirdiği her şey Türkiye'nin etrafında bulunmaktadır. Kitle imha silahları, kökten dinci akımlar, yasadışı silahlanma, uyuşturucu trafiği, uluslararası terör, siyasi kargaşa ve sığınmacıların kitlesel hareketleri gibi istenmeyen ve tehlikeli olarak ilan edilen olayların tümüne Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya içinde rastlamak mümkündür”*.¹⁷ Bu görüşlerden de anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin AGSP yapılanması içinde yer almak istemesinin çok haklı nedenleri bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin bir NATO müttefiki ve BAB ortak üyesi sıfatıyla altyapı hazırladığı istekleri aynı zamanda Türkiye'nin bölgesel bir aktör olarak yani var oluşunun doğal bir sonucu olarak da nitelendirilebilecek doğal taleplerdir. Bu anlamda Türkiye'nin, AB'nin yürüteceği Petersberg operasyonlarına katılım durumu ülkenin stratejik çıkarları açısından son derece hayati olarak nitelendirilebilir.¹⁸

3.2.2.2. BAB'da Elde Edilen Hakların Korunması

AB, 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye aday ülke statüsü tanımıştır ve 2004 Kopenhag Zirvesi'nde de Türkiye ile tam üyelik müzakerelerine 3 Ekim 2005 itibarıyla başlanmasına karar vermiştir. Ancak tüm bu gelişmeler Türkiye'nin tam

¹⁶ Matthew Kaminski, “Turkey Threatens to Block NATO Providing Assistance to EU Allies-Recent Tensions Highlight Misgivings on Plan”, *The Wall Street Journal*, May 24 2000.

¹⁷ Cebeci, a.g.e., 1999, s. 21.

¹⁸ y.a.g.e., s. 22.

üye olmasına kadar geçecek uzun sürecin yadsınmasına neden olamaz. Ayrıca bu alandaki sorunların çözümü iki tarafında güvenlik alanlarındaki çıkarları bakımından menfaatlerinedir.¹⁹ Türkiye tam üye oluncaya kadar geçecek uzun süreç, Türkiye'nin AGSP yapılanmasında BAB üyeliği ile elde ettiği hakları kullanmak istemesini son derece meşru kılmaktadır.²⁰ AB Nice Zirvesi'nde, AGSP kapsamında yürütülecek Petersberg Görevleri'nin uygulama ve karar alma süreçleri belirlenmiştir. AB üyesi olmayan devletler bu süreçlere 'Katılımcılar Komitesi' çerçevesi altında katılma hakkına sahiptirler. Ancak bu hak, AB üyesi olmayan devletlerin karar alma mekanizmasında yönlendirici etki sahibi olmasını yani görüş ve önerilerinin dikkate alınmasını sağlamamakta ve yalnızca AB üyesi müttefiklerin aldıkları kararların uygulanması sürecinde yer alma imkânı sağlamaktadır. Bu anlamda denilebilir ki Türkiye, AB'nin NATO imkânlarından faydalanacağı operasyonlarda dahi karar alma mekanizmasında söz sahibi olamayacaktır.²¹

Bu nedenlerden dolayı Türkiye'nin AGSP konusundaki itirazları BAB çerçevesinde kazanmış olduğu yasal hakların korunmasına yönelik olmuştur. Türkiye, BAB'ın ortak üyesi olarak, planlama biriminde subay bulundurma, Konsey toplantılarına katılma ve BAB Parlamenterler Meclisi'nde Türk milletvekilleri aracılığı ile temsil edilme hakkına sahipti. Ayrıca BAB'ın operasyonlarını NATO imkânları kullanarak gerçekleştirmesi nedeniyle, Türkiye'nin karar alma sürecinde yer alması garanti altındaydı. Türkiye ayrıca diğer tüm NATO üyesi devletler gibi, BAB'ın tüm alt komitelerine ve Batı Avrupa Silahlanma Grubu'na da üyeydi. Son tahlilde Türkiye, BAB'da kazanmış olduğu siyasi, kurumsal ve hukuki hakların AGSP oluşumu içinde de devamını savunmuştur.²²

3.2.2.3. Yunanistan ile İlişkiler

Türkiye'nin AGSP oluşumu nedeniyle duyduğu endişelerden biri de Yunanistan ile çakışan çıkarlarından ve inişli-çıkışlı bir grafik sergileyen

¹⁹ Michael Emerson, Nathalie Tocci, "Turkey as a Bridgehead and Spearhead-Integrating EU and Turkish Foreign Policy", *CEPS EU-Turkey Working Paper*, No.1, August 2004, s. 1.

²⁰ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 201.

²¹ "The Turkish General Staff View on ESDP", *Insight Turkey*, Vol.3, No.2, April-June 2001, s. 89.

²² Aybet, a.g.e., 1999, s.11.

ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Türkiye, Yunanistan ile yaşayacağı herhangi bir gerginlikte karşısında AB'yi ve eş zamanlı olarak AB ile ilişkilerinde de Yunanistan vetosunu görmekten çekiniyordu. Bu çekinceyi arttıran etmenlerden biri de Kıbrıs'ın AB üyeliği ve bunun doğuracağı olumsuz sonuçlardır. Erol Manisalı'nın konuyla ilgili yorumları dikkate değerdir. *“AGSP ile AB, Türkiye'yi, Yunanistan ve Güney Kıbrıs ile ilişkilerini kullanarak ve Ege Denizi ile Kıbrıs adasının AB sınırlarına dâhil olduğunu öne sürerek baskı altında tutacaktır. Hâlihazırda Yunanistan'ın hem AB hem de NATO içinde yer alması, Türkiye'nin ise yalnızca NATO müttefiki olması, Yunanistan'ın AB'yi Türkiye'ye karşı askeri bir güç olarak da kullanmasına yol açacaktır.”*²³

*“Kıbrıs'ın AB üyeliği ve bu durumun AGSP'ye etkileri konusu da tartışmaya eklenince, Türkiye'nin çekinceleri önemli ölçüde artmıştır. Kıbrıs'ın yani NATO müttefiki olmayan bir ülkenin AB'ye üyeliği ve dolayısıyla AGSP oluşumuna dâhil olması olasılığı ve diğer yandan bir NATO müttefikinin AGSP dışında bırakılması, Doğu Akdeniz'in güvenliği ve AB'nin dış ve güvenlik politikaları açısından önemli gelişmelere neden olabilir.”*²⁴ Bu görüşlerden de anlaşıldığı üzere Yunanistan ve Güney Kıbrıs'ın AGSP yapılanması içinde yer alması ve Türkiye'nin stratejik çıkarlarının her iki ülke ile çakışması uzun vadede önemli sorunlara gebe dir. Türkiye ve Yunanistan'ın çıkarlarının çakıştığı en önemli konular, kıta sahanlığı, Ege Denizi'ndeki adaların silahsızlandırılması, Uçuş Bilgilendirme Bölgesi (FIR), hava sahalarının genişlik ve yüksekliği, Ege Denizi'ndeki NATO güçlerinin komutası, her iki ülkenin sınırları içinde bulunan etnik azınlıklar ve en önemlisi de Kıbrıs adasıdır. Yunanistan'ın söz konusu sorunları ve özellikle Kıbrıs sorununu Türkiye'ye karşı bir veto kozu olarak kullanması ve Avrupalı ülkeleri kendisine destek vermeleri konusunda ikna etmesi kuvvetle muhtemeldir. Türkiye'nin Gümrük Birliği

²³ Erol Manisalı, “Europe Forming Its Own Army, Turkey Excluded”, www.turkey.org/news99/e042899.htm (15.03.2005)

²⁴ Thomaz Diez, “Last Exit to Paradise?: The EU, the Cyprus Conflict and the Problematic, Catalytic Effect”, **Copenhagen Peace Research Institute**, June 2000, s. 4. www.cc.columbia.edu/see/dle/ciao/wps/dit02.html (24.12.2004)

Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi karşılığında, Kıbrıs'ın tam üyeliğine göz yummasının en büyük nedeni, Yunanistan vetosunu ortadan kaldırma isteğidir.²⁵

3.2.2.4. NATO Üyeliği'nin Zayıflatılması

Türkiye AB ile olan ilişkilerini, 1963 Ankara Antlaşması'ndan başlayarak ekonomik düzlemde götürmüştür. Diğer yandan bu ilişkinin Türkiye'nin Batılılaşma gayretinin bir neticesi ve aynı zamanda da bir lokomotif olduğu noktasında genel bir kanı oluşmuştur. Bu bağlamda Türkiye, AB ile olan ilişkilerini hiçbir zaman NATO üyeliği ile kıyaslamamış ve her iki tarafı da ayrı kulvarlarda değerlendirmiştir. Kaldı ki söz konusu durum, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte değişmeye başlamış ve AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin ekonomik düzlemdeki yoğunlaşmasının yanına bir de siyasi, sosyal ve kültürel faktörler eklenmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde, AB'nin yeni atılımları yalnızca güvenlik alanında değil aynı zamanda tarihsel, kültürel ve dinsel temelleri olan Avrupalılık kültürünün oluşması anlamında da yaşanmıştır.²⁶

Burada güvenlik ve savunma açısından önemli olan nokta elbette ki Avrupalı devletlerin AB'yi her alanda daha ön plana çıkarma çabalarına dikkat çekmektir. Bu bağlamda denilebilir ki, Avrupalı müttefikler, NATO'nun öncü rolünü, pratikte olmasa bile en azından teoride tamamlayıcı olarak algılamaya başlamışlardır. AB'nin askeri yetenekler oluşturmaya yönelik girişimleri, NATO'nun gücünü olmasa bile etkinliğini azaltmaya yönelik atılan adımlardır.²⁷ Türkiye ise, NATO üyeliğini kendisine AB kapısını açacak bir artı değer olarak görmektedir. Hatta NATO müttefiki olması nedeniyle, Avrupa'nın kurumsal yapısındaki yerinin sarsılamayacak derece de sağlam olduğuna inanmaktadır. Bunlar, Türk tarafının NATO'nun Avrupa güvenliğinde ve dolayısıyla AGSP'deki yerinin korunmasına yönelik isteklerinin arka plandaki nedenleridir.

²⁵ Nazif Mandacı, "The Common Foreign and Security Policy of the European Union and the Advantages It Provides For Greece In Her Problems With Turkey", *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt.1, Sayı.1, 2000, s. 112–113.

²⁶ Gülnur Aybet, "Turkey and European Institutions", *The International Spectator*, January-March 1999, s. 7.

²⁷ Özdem Sanberk, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye", www.tesev.org (11.06.2003)

Bu bağlamda, Türkiye'nin NATO eski büyükelçisi Onur Öymen'in görüşleri son derece açıklayıcıdır. *“Türkiye, AB'nin uluslararası arenada daha güçlü bir rol sahibi olma yönündeki çalışmalarına karşı değildir, kaldı ki böyle bir olasılığın gerçekleşmesi halinde Türkiye de daha güçlü bir Birliğe üye olma şansına sahip olacaktır. Türkiye'nin karşı çıktığı düzenlemeler, kendisine ikinci sınıf bir statü verecek olanlardır. Türkiye, NATO üyeliğinin bir neticesi olarak Avrupa güvenliği ile ilgili tüm girişim ve operasyonlara tam katılım hakkına sahiptir. Türk tarafı olarak biz, Avrupa güvenliği ile ilgili düzenlemelerde, Türkiye'nin rolünün, etkisinin ve gücünün azaltılmasının iyi bir teklif olmadığına inanıyoruz. AB'ye aday ülkeler ve üye ülkeler arasında ve aynı zamanda NATO müttefikleri arasında Avrupa güvenliği konusunda herhangi bir ayırım yapılması doğru değildir. NATO'nun Avrupa ayağı, AB demek değil, Avrupalı müttefikler demektir. Türkiye, Norveç, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve İzlanda'da bu müttefikler arasında eşit bir şekilde yer almaktadır. Avrupa güvenliğinden bahsederken bu altı ülkenin NATO'nun Avrupa ayağından soyutlanması mümkün değildir.”*²⁸

Diğer yandan, Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nden bazılarının Türkiye'den önce AB üyesi olacak olmaları ve sonrasında da otomatikman AGSP oluşumu içinde yer alacak olmaları, Türkiye açısından kabul edilemez bir durum olarak değerlendirilmiştir. Bu sayede AB'ye yeni üye bu devletler, Avrupa güvenliği konusunda NATO'nun sağlam ve sadık Avrupalı müttefiki olan Türkiye'den daha yüksek bir konumda olacaklardır.²⁹

3.2.2.5. Kolektif Savunma Güvencesi

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyet tehdidinin ortadan kalkması, Türkiye'nin tam bir güvenlik ortamına girmesini sağlamamıştır. Bu bağlamda Türkiye, NATO'nun kolektif savunma güvencesi garantisinin AGSP tartışmalarından etkilenmeden devam etmesini istemektedir. Bu bağlamda, “Türkiye gibi maksimum tehlike bölgesi içinde yer alan bir ülkenin hiç şüphe yok ki, maksimum barış

²⁸ Onur Öymen, “ESDP and Turkey”, *National Strategy*, Vol.3, No.21, March 2002, s. 39.

²⁹ Gülnur Aybet, “NATO's Developing Role in Collective Security”, *SAM Papers*, No:4, 1999, s. 14. www.mfa.gov.tr (11.02.2005)

bölgesinde yer alan Hollanda'dan daha tehlikeli ve önemli tehdit algılamaları olacaktır. Bu nedenle Türkiye, diğer Avrupalı devletlerden farklı olarak, kriz yönetimi, barışın korunması gibi Petersberg operasyonlarının yanı sıra, geleneksel kolektif savunma görevlerine ihtiyaç duymaktadır.”³⁰

Türkiye, kendisi açısından tamamen ortadan kalkmamış olan Rus tehdidine karşı güvenliğinin en üst seviyede sağlanmasını ve diğer yandan da, kitle imha silahlarına, köktendinci teröre, özellikle Kafkaslardaki çatışmalara karşı Rusya ile yaşadığı görüş ayrılıklarına ve etnik çatışmalara karşı, NATO çatısı altında korunmaya devam etmek istemektedir.³¹ Ayrıca AB'nin Petersberg Operasyonları kapsamında yürüteceği herhangi bir operasyonun Türkiye'nin yakın çevresi olan Balkanlar, Kafkaslar veya Orta Doğu'da gerçekleştirilecek olması, Türkiye'nin stratejik çıkarlarını çok yakından etkileyecektir. Bu bağlamda Türkiye, Avrupalı müttefiklerinin kendi güvenliği ile ilgili olan hayati konularda, NATO ile kıyaslandığında daha az duyarlı oldukları kanaatinde dir.³²

3.2.3. Ankara Mutabakatı

Türkiye ile AB arasında AGSP konusunda yaşanan uzlaşmazlığın çözümünde en önemli rolü ABD üstlenmiştir. ABD, AB üyesi olmayan NATO müttefiklerinin AGSP oluşumu içinde yer almamaları halinde bu girişimin başarıya ulaşamayacağını ve Türkiye'nin vetosunun kaldırılması açısından Türk tarafının isteklerinin büyük ölçüde karşılanması gerektiğini savunmuştur.³³ Özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde yaşadığı terörist saldırıların ardından ABD, kendi küresel güvenlik stratejilerinde yaptığı değişiklik sonucunda, AGSP'nin gecikmeksizin hayata geçirilmesini ulusal güvenlik stratejileri açısından daha faydalı görme eğilimine girmiştir. AB'nin Köln ve Helsinki Zirveleri'nden itibaren, İngiltere ve ABD arasında, AGSP'nin karar alma mekanizmalarından kaynaklanan sorunun çözümü için görüşmeler yapılmıştır. Bu

³⁰ Rob De Wijk, “What is NATO?” Rob De Wijk, Bram Boxhoorn ve Niklaas Hoekstra (der.), NATO After Kosovo, Tilburg University Press, Breda, 2000, s. 4.

³¹ y.a.g.e., s. 10-11.

³² Gülnur Aybet, “NATO's Developing Role in Collective Security”, SAM Papers, No:4, 1999, s. 17. www.mfa.gov.tr (11.02.2005)

³³ Vershow, a.g.e., s. 11.

görüşmeler bir dizi gayri resmi toplantılar serisi olarak gerçekleşmiş ve İngiltere bu toplantılara AB adına katılmıştır. 21 Kasım 2001 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen toplantıda taraflar arasında Türkiye'nin endişelerini ortadan kaldıracak bir mutabakata varılmıştır.³⁴ İngiltere, ABD ve Türkiye üçlüsünün uzun süren toplantılar dizisinin ardından vardığı mutabakata göre AGSP'nin hiçbir NATO müttefikine karşı kullanılmayacağına ve AGSP operasyonlarının Türkiye'nin ulusal çıkarlarının zarar görebileceği alanlarda yürütülmeyeceğine karar verilmiştir. Bunun karşılığında Türkiye'de AGSP operasyonlarının NATO imkânlarından faydalanmasını engelleyen vetosunu kaldıracağını ve AB'nin kendi imkânlarıyla yürüteceği operasyonlarda otomatikman yer alma isteğinden vazgeçtiğini açıklamıştır. Ayrıca AB, AGSP bağlamında kendi imkânlarıyla yürüteceği operasyonlara Türkiye'yi davet edeceğini belirtmiştir.³⁵ Gerek AB gerekse de Türk tarafında memnuniyetle karşılanan Ankara Mutabakatı, Laeken Zirvesi'nde Yunanistan tarafından reddedilmiştir. Yunanistan'ın Türkiye ve AB arasında varılan anlaşmayı veto etmesi neticesinde, Türkiye'nin AB'nin NATO olanakları ile yürüteceği operasyonların hayata geçirilmesini de engellemiş ve Türk vetosunun devam etmesine neden olmuştur. Yunanistan'ın bu olumsuz tavrı, Türkiye'nin AGSP'ye karşı olan endişelerinin ve hassasiyetinin ne kadar haklı bir temele dayandığını daha net bir şekilde ortaya koymuştur.³⁶

Ekim 2002'de Brüksel Avrupa Konseyi, Türkiye ve AB arasındaki sorunu tamamıyla ortadan kaldıran son noktayı koymuştur. Buna göre; AGSP'nin NATO müttefiklerine karşı kullanılmayacağı garantisi verilmiş ve NATO üyesi olmayan AB ülkelerinin NATO imkânları ile gerçekleştirilecek operasyonlara katılmayacağına karar verilmiştir. 16 Aralık 2002'de Türkiye'nin vetosunu kaldırmasıyla birlikte, AB ve NATO arasında, kriz yönetimi operasyonlarının her iki tarafında üyelerinin stratejik çıkarlarına zarar vermeden gerçekleştirileceği konusunda anlaşmaya varılmıştır. AB, AGSP çerçevesindeki askeri operasyonlarda Birliğe üye olmayan NATO müttefiklerine mümkün olan en yoğun katılım hakkının sağlanacağını kesin

³⁴ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 206.

³⁵ "Turkey and EU Closer to Solve Defence Dispute", EU Observer, 27 November 2001, www.euobserver.com/front_print.phtml?article_id=4382 (11.06.2003)

³⁶ Terzi, a.g.e., 2004, s. 116;

olarak belirtirken NATO ise, kendi olanaklarından AB'yi faydalandıracağını deklare etmiştir.³⁷

Kamuoyunda Ankara Mutabakatı³⁸ olarak anılan bu anlaşmanın en önemli hükümleri şunlardır:

- Oluşturulacak Acil Müdahale Gücü NATO müttefiklerinin herhangi birinin taraf olduğu Kıbrıs, Ege ve benzeri sorunlarda, AB'ye üye olmayan ancak NATO müttefiki olan Türkiye'ye karşı kullanılmayacaktır;
- Bu gücün sadece kendi olanaklarını kullanacağı operasyonlarda Türkiye gibi NATO üyesi olan ancak AB üyesi olmayan ülkelerin katılımında AB Konseyi'nin daveti esas alınacaktır.³⁹

Yukarıda aktarılmaya çalışılan söz konusu mutabakat ile iki yıldan fazla bir süre boyunca AB'nin NATO imkânlarını kullanması üzerindeki vetosunu kaldırmış ve büyük ölçüde istediklerini elde etmiştir.

3.3. Türkiye'nin AGSP'ye Olası Katkıları

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte değişen güvenlik algılamaları, Türkiye'nin coğrafi konumunu ve dolayısıyla jeostratejik önemini değiştirmemiş aksine artarak devam etmesini sağlamıştır. Türkiye, Avrupa kıtası açısından önemli olan tüm bölgelerin kesişme noktasında yer almaktadır. Bu bölgeler; Balkanlar, Kıbrıs, Ege, Irak, Rusya, Kafkaslar, Orta Asya ve Hazar bölgesidir.⁴⁰ Avrupalı ülkelerin genel anlamıyla dış politikada, dar anlamıyla ise güvenlik ve savunma alanlarında işbirliği yaparak küresel bir aktör olma yönündeki operasyonlarının

³⁷ EU-NATO Joint Declaration on ESDP, 16 December 2002, NATO Press Release, 2002; "AGSP Sorunu'nda Uzlaşma Çıktı." Radikal, 14 Aralık 2002, www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=59655&tarikh=14/12/2002 (11.06.2003)

³⁸ Ankara Mutabakatı'nın içeriği, üzerinde anlaşmaya varıldığı tarihten bu güne kadar hiçbir şekilde resmi olarak açıklanmamıştır.

³⁹ Özdal ve Genç, a.g.e., s. 206; Gülden Ayman, "Yunanistan'ın Stratejik Çıkmazı ve AGSP", *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Sayı.1, Şubat 2003, s.71; Çomak, a.g.e., 2003.

⁴⁰ Meltem Müftüler Baç, "Turkey's Role in the EU's Security and Defense Policies", *Security Dialogue*, Vol.31, No.4, 2000, s. 495.

gerçekleştirileceği bölgelerin tamamına yakını Türkiye'nin merkezinde bulunduğu coğrafyadadır.⁴¹ Türkiye ayrıca, NATO'nun dünya çapında belirlediği 23 kriz bölgesinin 21'ine yakındır. Bu nedenlerden ötürü, Türkiye'nin krizlerin önlenmesine ve kriz yönetimine, siyasi ve askeri anlamda katkıda bulunabileceği yadsınamaz bir gerçektir.⁴²

Türkiye'nin güvenlik ve savunma alanlarında hayati çıkarlarının olduğu bölgeler genel olarak, Doğu Akdeniz, Balkanlar, Orta Doğu ve Avrasya⁴³ bölgeleridir. Bu bölgeler aynı zamanda AB'nin güvenlik politikaları kapsamında güvenlik endişelerinin kaynaklandığı odak noktalarıdır. Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde belirtildiği üzere söz konusu bölgeler, AB tarafından güvenlik ve savunma alanında öncelikli bölgeler olarak nitelendirilmektedir. Diğer yandan AB'nin oluşturmakta olduğu Avrupa Komşuluk Politikası⁴⁴ çerçevesinde Türkiye'nin olası AB üyeliğinin ardından söz konusu bölgelerden birçoğunun AB'nin de komşusu olacak olması sonucunu beraberinde getirecektir. Türkiye, coğrafi, siyasi ve kültürel yapısı ile medeniyetlerin uyum içinde yaşayabileceklerine yönelik somut bir örnek olmanın yanı sıra aynı zamanda AB'nin küresel güvenliğe yönelik hedeflerine ulaşmasında önemli bir rol oynayacaktır.⁴⁵

Bu bağlamda Türkiye'nin AGSP'ye direk veya dolaylı olarak yapacağı katkılar hem AB'nin güvenlik ve savunma alanlarındaki etkinliğinin artmasına hem de genel anlamda küresel güvenliğe katkıda bulunacaktır.⁴⁶ Türkiye, demokratik yönetim yapısı, güçlü ordusu ve bölgesinde diğer devletlerle geçmişten gelen tarihi

⁴¹ Aybet, a.g.e., 1999, s. 19.

⁴² Sascha Müler, Dilek Gönül, "Common European Security and Defense Policy and Turkey-Status-Perspectives", 2005, s.14. www.boell.de/downloads/aussen/smk_turkey_31052005.pdf (11.06.2005)

⁴³ Avrasya bölgesi; Avrupa'nın doğusunda Güney Karpatlar'dan başlayarak ve Dinyeper Valdai Seliger tepelerini aşarak batı kısmında kalan Piskoy gölüne doğu kısmında kalan Volga boyunca devam ederek Çerkesi Dağları'ndan Kamçatka Yarımadası'na uzanan geniş bir coğrafyadır. Kuzey Buz Denizi'nden Tibet Platosuna uzanan kara parçasını da içine almaktadır". Dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 75'i Avrasya'da yaşamaktadır ve hem ekonomik girişimler hem de yeraltı zenginlikleri bakımından dünyanın fiziksel zenginliklerinin de çoğu bu coğrafyada bulunmaktadır. Avrasya dünya GSMH'nin yüzde 60'ına ve bilinen enerji kaynaklarının yüzde 75'ine sahiptir; dünya petrolünün yüzde 67'si, doğalgazın ise yüzde 40'ı bu bölgede bulunmaktadır.

⁴⁴ European Neighbourhood Policy-Strategy Paper, European Commission, Brussels, May, 2004.

⁴⁵ Kemal Derviş, Michael Emerson, Daniel Gros, Sinan Ülgen, The European Transformation of Modern Turkey, Center For European Policy Studies, Brussels, 2004, s. 44.

⁴⁶ Meltem Müftüler Baç, Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s.192-195.

ve kültürel ilişkileri nedeniyle, AB'nin güvenlik ve savunma alanlarındaki amaçları ve çıkarları bakımından tartışmasız şekilde bir artı değerdir. Bu değer AB'nin 2003 yılında yayınladığı Avrupa Güvenlik Stratejisi'ndeki küresel güvenlik amaçları ile daha da pekişmiştir.⁴⁷

Türkiye'nin AGSP'ye olası katkıları Michael Emerson ve Nathalie Tocci tarafından objektif ve subjektif faktörler olarak ikiye ayrılmıştır. Buna göre objektif faktörler şunlardır.

- Türkiye'nin AB'ye üyeliği AB'nin Komşuluk Politikası'nın etki alanını genişletecek ve güçlendirecektir. Türkiye'nin komşuları, AB'nin de komşuları haline gelecektir;
- Türkiye, coğrafi olarak bölgesel işbirliği açısından merkezi bir öneme sahiptir;
- Türkiye; Hazar, Orta Doğu ve Rus petrolünün taşınması açısından güvenli ve merkezi bir güzergâh teşkil etmektedir;
- AB'nin güvenlik ve savunma alanındaki askeri operasyonlarının lojistik ihtiyacı açısından iyi konumlandırılmış bir üs olacaktır. Böylelikle, AB'nin bölgedeki varlığı etkinlik kazanacaktır.⁴⁸

Türkiye'nin AB'ye AGSP bağlamında sağlayabileceği katkılardan ilkinin dayanak noktası modern ve gelişmiş ordusudur. Türk ordusu, NATO yapılanması içindeki ikinci, küresel anlamda ise altıncı büyük ordudur.⁴⁹ Türk ordusu 514.000 askerden oluşurken, İngiltere'nin 210.000, Fransa'nın 260.000, Almanya'nın ise 296.000 askeri vardır. Diğer yandan Türkiye'nin Afganistan'da ISAF komutası altında 1.400, Bosna'da SFOR II'de 1200 ve Kosova'da KFOR yapılanmasında 940 askeri bulunmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, NATO'nun yeni yapılanması altında uluslararası güvenliğin sağlanması yönündeki amaçlarına yoğun biçimde katkıda bulunmaktadır.⁵⁰ Uzun yıllardır sınırları içinde ve dışında, terörist faaliyetlere karşı

⁴⁷ Emerson, Tocci, a.g.e., s. 1-5.

⁴⁸ Emerson, Tocci, a.g.e., s. 9.

⁴⁹ Baç, a.g.e., 2000, s. 496.

⁵⁰ Emerson, Tocci, a.g.e., s. 32.

sürdüğü düşük yoğunluklu savaş nedeniyle Türk silahlı kuvvetleri, NATO müttefikleri arasında yetenek ve tecrübe açısından ilk sıralarda yer almaktadır. Bu bağlamda AB'nin otonom olarak yürüteceği Petersberg operasyonlarında ve NATO ile işbirliği yapacağı alanlarda nitelik ve nicelik açısından çok önemli katkılar sağlayabilecek kapasiteye sahiptir.⁵¹ Ayrıca Türkiye, savunma sanayi alanındaki yatırımları ile de, AB savunma sanayisinin gelişimine öncül desteklerde bulunabilecek sayılı Avrupa ülkelerindedir.⁵² Diğer yandan Haziran 2004'de AB ve Türkiye'nin karşılıklı olarak istihbarat olanaklarının işbirliği içinde geliştirilmesi yönünde çalışacakları kamuoyuna duyurulmuştur. Bu bağlamda, terörizm, narkotik suçlar, göçmen trafiği, kara para aklanması ve silah kaçakçılığı konusunda Türkiye ve AB'nin istihbarat olanaklarını birleştirerek geliştirecekleri, AB tarafından deklare edilmiştir.

İkinci olarak ise, Türkiye, Avrupa açısından kritik ve problemli olarak nitelendirilebilecek kriz bölgelerinin birçoğuna bitişik veya çok yakın konumda yer almaktadır. Türkiye'nin bu konumu, AB'nin söz konusu bölgelerde yürüteceği operasyonlarda gerek lojistik ikmal ve altyapı desteği gerekse stratejik açıdan oldukça idealdir. Türkiye'nin lojistik anlamdaki önemini ortaya konulması açısından İncirlik Üssü'nün Birinci ve İkinci Körfez Savaşları'ndaki rolleri önemli örneklerdir. Türkiye, AB'nin askeri güçlerinin transferleri ve konumlandırılması açısından AGSP'ye önemli katkılarda bulunabilecek potansiyele sahiptir. Ayrıca AB'nin yürüteceği olası askeri operasyonlar, Türkiye'nin yakın çevresinde ve dolayısıyla stratejik çıkarları olan bölgelerde olacağı için iki tarafında karşılıklı olarak birbirlerinin rızasına ve desteğine ihtiyaçları bulunmaktadır.⁵³

Türkiye'nin AB'ye AGSP bağlamında yapabileceği katkılardan üçüncüsü ise, özellikle Balkanlar ve Orta Doğu Bölgesi'nde AB'nin etkinliğinin artırılması bakımından yaşanabilir. Bu bağlamda Türkiye'nin söz konusu bölgelerde yer alan ülkeler ile tarihi, kültürel ve siyasi anlamda var olan yakınlığı, AB'nin düzenleyeceği

⁵¹ y.a.g.e, s. 497; Ali L. Karaosmanoğlu, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği Açısından Türkiye AB İlişkileri", *Doğu-Batı Dergisi*, No.14, Ocak-Mart 2001, s. 161.

⁵² Sermet Mat, "AGSK'nın Geleceği", *Ulusal Strateji*, No.33, Mart 2003, s. 92.

⁵³ Sinan Ülgen, "Turkey's Role in European Security and Defense Policy", *Insight Turkey*, Vol.3, No.3, July-Sept., 2001, s. 44-45.

askeri veya siyasi operasyonların ‘haçlı seferleri’ olarak nitelendirilmesinin önüne geçecektir.⁵⁴ Diğer yandan Türkiye’nin uzun dönemdir, Orta Doğu Barış Süreci’ne yönelik katkıları devam etmektedir. Bölge ülkelerinin her biri ile yakın ilişkileri olan Türkiye, AB’nin bölgeye istikrar ve barış getirme hedeflerine ulaşmasına büyük katkı sağlayabilir. Türkiye, Orta Doğu bölgesindeki istikrarsız bölgelere refah ve barış götürülmesi açısından eşsiz bir konuma sahiptir. Bu bağlamda Türkiye’nin AB’ye katkı sağlayabileceği noktalar şunlardır: Akdeniz Bölgesi’ne ekonomik refah getirilmesi ve dolaylı olarak Kuzey Afrika’dan AB’ye yaşanan yoğun göç faaliyetlerinin önüne geçilmesi, Filistin-İsrail sorununun barışçıl yollarla sonlandırılması.⁵⁵

Beşinci olarak ise, Avrupa, petrol ihtiyacının büyük bölümünü Türkiye’nin çevresindeki coğrafyadan sağlıyor olması gösterilebilir. Türkiye coğrafi olarak, Orta Doğu, Hazar ve Orta Asya’dan gelen stratejik enerji kaynaklarının rotası üzerinde yer almaktadır. Ayrıca Bakü-Ceyhan-Tiflis petrol boru hattı da Türkiye üzerinden geçmektedir. Bu bağlamda hem bu rotanın güvenliği hem de AB enerji politikalarının geleceği açısından Türkiye önemli katkılar sağlayabilecek potansiyele sahiptir.⁵⁶

Türkiye’nin kitle imha silahlarının üretildiği bölgelere yakınlığı, bir artı değere dönüştürülebilecek altıncı etmendir. 2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi belgesi ile AB’nin bu tip silahlara karşı etkin mücadele vereceği AB tarafından deklare edilmiştir. Bu tip silahların menzilleri Orta Doğu’daki bazı ülkeler tarafından gün geçtikçe arttırılmaktadır. Bu bağlamda AB ülkeleri de, söz konusu silahların etki alanına girmektedir. Bu tehlikenin önüne geçilmesi açısından balistik füze savunma sistemlerinin kurulması yönünde atılacak adımlar söz konusu olduğunda, Türkiye’nin coğrafi konumu en uygun yer olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁷

⁵⁴ Ülgen, a.g.e., 2001, s. 44.

⁵⁵ Baç, a.g.e., 2000, s. 497.

⁵⁶ Derviş, Emerson, Gros, Ülgen, a.g.e., s. 54.

⁵⁷ Karaosmanoğlu, a.g.e., 2001, s. 162.

Türkiye ve AB'nin güvenlik ve savunma politikaları perspektifinden ortak çıkarlarının olduğu alanlarda birbirlerinden bağımsız olarak izlemekte oldukları politikalar genel anlamda son derece uyumludur.

Balkanlar	Benzer ve tamamlayıcı
Karadeniz	Benzer ve tamamlayıcı
Güney Kafkaslar	Potansiyel olarak benzer ancak Ermenistan ve Azerbaycan nedeniyle tamamlayıcı değil
Orta Asya	Benzer ve tamamlayıcı
Rusya	Benzer ancak beklenmedik riskler mevcut
Akdeniz	Benzer ve tamamlayıcı
Orta Doğu	Artan bir şekilde benzer ve tamamlayıcı
Irak	Bölgedeki Kürt ve Türkmen çatışması nedeniyle bazı farklı hassasiyetler mevcut
İran	Bölgedeki Kürt varlığı ve din eksenindeki sorunlar nedeniyle özel hassasiyetler olmasına rağmen potansiyel olarak benzer ve tamamlayıcı
Suudi Arabistan ve Körfez	Benzer ve tamamlayıcı
ABD	Artan bir şekilde AB'nin pozisyonları ile uyum içinde

Kaynak: Emerson, Tocci, a.g.e., 2004, s10.

Diğer yandan AB'nin güvenlik stratejisinde terörizmin tehdit olarak ortaya konulmuş olması ile Türkiye'nin güvenlik algılamaları arasındaki paralellik artmıştır. Uzun yıllardır, NATO gibi uluslararası güvenlik ve savunma kuruluşları çerçevesinde terörle mücadeleyi yürüten Türkiye açısından bu çok sevindirici bir gelişmedir. Aynı şekilde PKK ve DHKP/C gibi terör örgütlerinin de AB tarafından terör örgütleri listesine dâhil edilmiş olmaları Türkiye açısından olumlu bir başka gelişmedir. AB'nin güvenlik ve savunma alanında yaşadığı değişimler Türkiye ile işbirliğini daha da arttıracak sonuçlar doğurmuştur. Daha önce de belirtildiği üzere

gerek terörün beslendiği bölgelere coğrafi yakınlığı gerekse terörle mücadelede sahip olduğu deneyim bu işbirliğinin olumlu sonuçlar vermesini sağlayacaktır.⁵⁸

Türkiye'nin güvenlik ve savunma politikasının temel amacı, bölgesinde bir güç ve denge unsuru olabilmek, çevresinde bir barış ve güvenlik kuşağı oluşturmak, bulunduğu bölgeye ve ötesine yönelik strateji ve güvenlik üretmek ve diğer ülkelerle iş birliği, yakınlaşma ve olumlu ikili ilişkiler içinde bulunmaktır.⁵⁹ Türkiye'nin 2005 yılı ve sonrasında izleyeceği yeni güvenlik politikasının çatısını belirleyecek olan Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi'nde, küresel terörün beraberinde getirdiği asimetrik tehdit tehlikesi ilk kez yer almıştır. Belgede Türkiye'nin, bir bölümü ülke içinden destek bulan uluslararası terörizmin tehdidi altında olduğu vurgulanmıştır. Belgeye göre, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu asimetrik tehditler şunlardır:

- Bölücü, yıkıcı ve irticai faaliyetler;
- Uluslararası terörizm ve uluslararası örgütlerle bağlantılı radikal dini gruplar;
- Uyuşturucu trafiği;
- Yasadışı göç ve insan kaçakçılığı.⁶⁰

Son tahlilde, Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde uluslararası tehdit olarak vurgulanan tehlikelerin, kitle imha silahlarının yayılması, çöken devletler, organize suçlar, kara para aklanması ve küresel terör olduğu düşünülürse her iki tarafında güvenlik algılamalarının aynı düzlemde olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Diğer yandan AB Taslak Anayasası'nda, AB'nin söz konusu tehditlere karşı vereceği mücadelenin pekiştirileceği ve uluslararası hukuk çerçevesinde yürütüleceğinin altının çizilmiş olması, güvenlik ve savunma alanlarında Türkiye ve AB işbirliğini sağlamlaştıracak faktörlerdir.⁶¹ AB ve Türkiye'nin AGSP alanında işbirliği yapması, AB'nin askeri ve siyasi etkinliğinin artırılması, Avrupa kıtasının güvenliğinin sağlanması, Avrupa

⁵⁸ Yavaş, a.g.e., s. 223.

⁵⁹ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. www.tsk.mil.tr/genel_konular/savunmapolitikasi_p.htm (01.05.2005)

⁶⁰ "Yeni tehdit Uluslararası terörizm", 1 Haziran 2005, www.cnnturk.com.tr/HABER/haber_detay.asp?PID=318&HID=100270 (18.06.2005)

⁶¹ Mülter ve Gönül, a.g.e., s. 3-6; Emerson, Tocci, a.g.e., s. 38.

Güvenlik Stratejisi'nde tanımlanan uluslararası tehlikelerle etkin biçimde mücadele edilebilmesi ve Türkiye'nin ulusal güvenliğinin korunması açısından olumlu neticeler doğuracak potansiyele sahiptir.

SONUÇ

Bu çalışmanın amacı, Avrupa güvenlik yapısının gelişimini ve özelliklerini İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemden başlayarak günümüze kadar olan süreç çerçevesinde incelemek ve Türkiye'ye olası etkileri ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışma ile cevabı aranan soru, Avrupa'nın, Soğuk Savaş sonrası dönemde nasıl bir güvenlik ve savunma politikası oluşturduğu ve Türkiye'nin söz konusu politikadan nasıl etkilendiğidir. Bu bağlamda çalışma içerisinde Avrupa bütünleşmesi ve güvenlik algılamalarının söz konusu bütünleşmedeki yerine dair teorik altyapı sağlanmış ve tarihsel çerçeveden Avrupalı devletlerin siyasi işbirliği ve ortak güvenlik ve savunma politikası oluşturma yönünde attığı adımlar ortaya konulmuştur. Diğer yandan oluşmakta olan AGSP'nin ABD ve NATO açısından ne ifade ettiği ve nasıl karşılandığı açıklanmıştır. Son bölümde ise Türkiye'nin, Avrupa'nın güvenlik mimarisi içindeki yerine değinilmiş ve oluşmakta olan AGSP sürecinden ne yönde etkilendiği gerekçeleriyle açıklanmıştır. Son olarak ise, Türkiye'nin AGSP'ye olası katkıları tartışılmıştır.

Gerek teorik çerçeve gerekse tarihsel gelişmeler göstermiştir ki, ortak bir dış politika ve bu bağlamda ortak güvenlik politikaları oluşturulması fikri, Avrupa bütünleşmesinin oluşmaya başladığı tarihten bu yana gerçekleştirilmesi hedeflenen ancak gerek uluslararası dengeler gerek ulusal hassasiyetler ve ekonomik çıkar maksimizasyonu ağır basan ilişkiler nedeniyle hayata geçirilemeyen bir ideal olarak kalmıştır. Soğuk savaş döneminin başladığı yıllarda Avrupalı devletler güvenlik alanındaki işbirliğini merkeze oturtan siyasi birleşme çabalarına girmişlerdir. Ancak çalışmanın içinde neden sonuç ilişkisi çerçevesinde açıklandığı üzere bu girişimler, ülkelerin öncelikli çıkar sağlamak istedikleri alanın ekonomik temelli olması nedeniyle sonuçsuz kalmıştır. Ayrıca dönem itibarıyla Avrupalı ülkelerin, Sovyet tehdidine karşı ABD'nin koruması altında olmaktan memnuniyet duymaları da, güvenlik alanında, Avrupa merkezli çalışmalar yapmalarını anlamsız kılmıştır. Ayrıca bu noktada önemle belirtmek gerekir ki, bütünleşme sürecinin başlangıcının yaşandığı Soğuk Savaş döneminin ilk yıllarında, işlevsel teorinin iddia ettiği şekilde,

siyasi birleşme ideali, Avrupalı devletlerin gerek kurumsal gerekse düşünsel anlamda tam olarak hazır olmadıkları bir fikir olmuştur. Yeni işlevsel teori, bu duruma daha büyük bir açıklık getirmiş ve ekonomik alanda ilerleme sağlanmadan bütünleşmenin siyasi alana doğru genişleyemeyeceğini savunmuştur. Bu açıdan bakıldığında ve tarihsel süreç değerlendirildiğinde denilebilir ki, ekonomik bütünleşmede elde edilen başarılar sırasıyla ortak dış politika, güvenlik ve savunma alanlarındaki işbirliğinin temelini hazırlamıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, ABD ve AB arasında güvenlik konularında yük paylaşımı tartışmaları artan bir şekilde görülmeye başlanmıştır. Oluşan yeni düzende ABD, tek ve başat bir hegemon olmanın getirdiği avantaj ile güvenlik algılamalarını değiştirmiştir. Bu değişim, Avrupa güvenliğinin sağlanması gibi ağır bir yükü uzun süre taşımış olan ABD'nin bu yükten kurtulma isteğini de beraberinde getirmiştir. Ayrıca, küresel ekonomik rekabet açısından ABD, Avrupalı ülkelerin savunma sanayilerine daha fazla yatırım yapmalarını arzulamış, bu sayede NATO'nun Avrupa ayağının da güçlendirilebileceğini öngörmüştür. Bu gelişmelerin yaşandığı 1990'lı yılların hemen başında Kosova Krizi baş göstermiş ve ABD'nin Avrupa güvenliğindeki rolünü azaltma isteği ile AB'nin güvenlik alanındaki yetersizliklerinin aynı anda bir araya gelmesi gibi son derece talihsiz bir dönemde insanlık adına utanç verici gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. AB üyesi ülkeler, bu kriz sonrasında kendi kıtalarının güvenliğini kendilerinin sağlaması gerektiği yönünde bir mutabakata varmışlardır. Bu bağlamda, BAB'ın daha etkin bir şekilde kullanılması ve AB bütünleşmesi içine kaydırılmasına karar vermişlerdir. Maastricht Antlaşması ile ortak bir dış politika oluşturulması yönündeki isteklerini vurgulamışlar ve bu bağlamda oluşturulabilecek bir ortak güvenlik ve savunma politikasının da sinyallerini vermişlerdir. Bu yöndeki çalışmalar çok geçmeden başlamış ve ortak güvenlik ve savunma politikası oluşturulmasına yönelik girişimlere hız verilmiştir. Daha öncede belirtildiği üzere bu girişimler çeşitli dışsal faktörlerin tetiklemesi ile ivme kazanmıştır. Burada dikkat çekilmesi gereken en önemli nokta, güvenlik ve savunma alanındaki çalışmalara otonomi kazandırılmasına yönelik gelişmelerdir. Ancak altını çizmek gerekir ki İngiltere'nin, St. Malo Deklarasyonu

sonrası süreçte AB'nin güvenlik alanında NATO'dan bağımsız gelişmesine yönelik olumsuz tavrını kaldırması önemli bir etkidir.

AB üyesi ülkeler Maastricht Antlaşması'ndan itibaren 'Avrupalı Kimliği' üzerine ciddi söylemlerde bulunmuşlardır. Avrupa vatandaşlarının Avrupalılık bilincine ulaştırılmaları için önemli yatırımlar yapmışlar, ortak kültür, ortak algılamalar ve ortak aidiyet duygularının gelişimini teşvik etmişlerdir. Bu çerçevede AB üyesi ülkelerin vatandaşlarının ulusal kimliklerini ortadan kaldırmadan Avrupalı kimliğinin yaratılmasını amaçlamışlardır. Farklı kimliklerin çoğulcu bir anlayışla geliştirilmesi ve bu sayede Avrupa genelinde ortak bir kimliğin oluşturulması ile bütünleşme sürecinin derinleştirilebileceği öngörülmüştür. Bu fikirlerle vurgulamak istediğim husus şudur: AB'nin dış politikasındaki değişimlerin, bütünleşme süreci açısından, bir diğer anlatımla içsel faktörler bağlamında en önemli noktası ortak algılamalar ve Avrupalı kimliği üzerine inşa edilen bir dış politikanın oluşturulmaya başlanmasıdır. Hiç şüphe yok ki, güvenlik ve savunma alanlarındaki gelişmelerde bu kapsamda gelişmiştir. Bu açıdan denilebilir ki, Türkiye, AGSP oluşumunun içinde yer almaya çalışarak aslında AB bütünleşmesinin içine girmeye çalışmıştır ve aksi bir durumun yaşanmasına dair tüm endişelerinde, ulusal güvenliğine yönelik olanlar da dâhil olmak üzere haklıdır. Netice itibarıyla, AB'nin güvenlik ve savunma alanlarında önümüzdeki dönemde göstereceği gelişim bütünleşme sürecinin ilerletilmesi ile doğru orantılıdır. Ancak son dönem gelişmeler göstermiştir ki, AB üyesi ülkeler arasında ortak bir dış politika yürütülmesine yönelik görüş farklılıkları devam etmektedir.

AGSP'nin Türkiye'ye etkilerini değerlendirmek için ise öncelikle uluslararası konjonktüre değinmek gerekir. Türkiye ve AB arasında 40 yılı aşkın bir süredir devam eden ilişkilerin boyutu, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte önemli ölçüde değişmiştir. İki kutuplu sistemin sona ermesinin ardından oluşturulmaya çalışılan yeni Avrupa güvenlik ve savunma yapısı çerçevesinde, Türkiye AB ilişkilerinde güvenlik ve savunma boyutunun önemi artmıştır. Bir başka anlatımla, Türkiye, Maastricht Antlaşması ile AB'nin kuruluşuna kadar olan dönem içerisinde, Avrupa ülkeleri ile güvenlik ve savunma alanlarında hayati çıkarlarını etkileyecek büyük bir

etkileşim içine girmemiştir. 1992 yılından itibaren BAB yapılanması içinde yer almıştır. Ancak BAB'ın genel anlamda işlevsiz bir örgüt olması, Türkiye AB ilişkilerinde güvenlik ve savunma konularını ön plana çıkarmamış ve ilişkiler genel olarak ekonomik düzlemde ilerlemiştir. Süreç içerisinde uluslararası koşulların değişmesi, Avrupa bütünleşmesinin önemli ölçüde artması ve transatlantik ilişkilerdeki yeni güvenlik algılamaları sonucunda AB, güvenlik ve savunma alanlarında yeni oluşumlar içine girmiştir. Bu durum Türkiye açısından beklenmedik sonuçların oluşmasını da beraberinde getirmiştir.

AB üyesi ülkeler açısından, Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan en önemli gelişmenin Sovyet tehdidinin ortadan kalkması olduğu söylenebilir. Diğer yandan AB üyesi devletler, uluslararası konjonktür çerçevesinde oluşan yeni güvenlik algılamaları sonucunda farklı stratejiler geliştirmişlerdir. Maastricht Antlaşması sonrası dönemde üye devletlerin işbirliğine dayalı ODGP ve bunun devamı olarak da AGSP oluşturulmuştur. Türkiye Soğuk Savaş sonrasında oluşan uluslararası sistem içinde ortaya çıkan gelişmeler sonucunda, güvenlik ve savunması açısından çok daha hassas bir yapıyla karşı karşıya kalmıştır. Kendisinin de üye olduğu NATO ve AĞİT gibi örgütlerin kurumsal yapılanmalarındaki değişiklikleri ve AB üyesi ülkelerin ortak bir güvenlik ve savunma politikası oluşturma yönündeki girişimlerini dikkatle izlemiştir. Türkiye'nin en önemli sıkıntısı, kendisine büyük avantajlar sağlayan tampon ülke konumu kaybetmesi olmuştur. Sovyet tehdidinin var olduğu dönemde, Türkiye coğrafi konumun getirdiği avantaj ile ulusal güvenliği açısından her zaman uluslararası destek görmeyi başarmıştır. Ancak Soğuk Savaş'ın ardından, gerek AB'nin güvenlik ve savunma alanındaki çalışmaları gerekse ABD'nin ulusal çıkarları açısından farklı alanlara yoğunlaşması, Türkiye'nin tam ortasında bulunduğu tehlikeli coğrafya nedeniyle hoş karşılamadığı gelişmeler olmuştur.

Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin yeni boyutu AGSP'nin otonom bir şekilde inşa edileceğinin açıklandığı St. Malo Zirvesi sonrasındaki süreçte ciddi sorunlara sahne olmuştur. Bu anlamda AB'nin otonom olarak yürüteceği operasyonların karar alma mekanizmasında Türkiye'ye yer verilmemesi ve yalnızca

danışma niteliğinde bir işbirliği sürecinin öngörülmesi, Türkiye açısından ciddi sıkıntılara yol açmıştır.

Türkiye, AGSP yapılanması içinde kendisine önerilen statü itibarıyla, NATO imkân ve yetenekleri kullanılmadan AGSP çerçevesinde yapılacak operasyonların karar alma mekanizmasının dışında bırakılmıştır. AB'nin AGSP çerçevesindeki operasyonlarının planlanması aşamasında NATO imkân ve yeteneklerinin kullanılması gerektiğinde, Türkiye, bu durumu NATO'ya tam üyeliği çerçevesinde veto edebileceğini açıklamıştır. Nitekim 2000 yılının ilk yarısından itibaren bu yönde bir tutum izlemiş ve veto hakkını kullanmıştır. Çalışmanın içinde detaylı bir biçimde açıklandığı üzere, söz konusu veto İngiltere ve ABD'nin arabulucu olarak çalışması sonucunda Ankara Mutabakatı ile sonlandırılmıştır. Sonuç itibarıyla Türkiye, BAB yapılanması altında Avrupa güvenliğinde sahip olduğu rolünü büyük ölçüde kaybetmiştir.

Diğer yandan, küresel güvenlik algılamalarının değişmesi beraberinde Türkiye açısından avantaja dönüştürülebilecek gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Küresel terör, kitle imha silahları, uyuşturucu trafiği, etnik çatışmalar gibi konular AB'nin ilgi alanına girmiştir. Bu noktada vurgulamak gerekir ki, AB küresel bir güç olma ve dünya sorunlarına ABD ile ortaklaşa çareler bulmaya yönelik bir anlayış geliştirmeye başlamıştır. Bu anlayış, 2003 yılında yayınlanan, Avrupa Güvenlik Stratejisi belgesi ile daha belirgin bir duruma gelmiştir. AB'nin söz konusu sorunlar ile mücadele etme yönündeki kararlılığı, Avrupa'da meydana gelen terör olayları sonrasında daha da artmıştır. Bilindiği üzere, Türkiye'nin üzerinde bulunduğu coğrafya yukarıda sözü edilen küresel tehditler açısından oldukça bereketlidir. Bu anlamda denilebilir ki, Türkiye'nin çevresi neredeyse bir mayın tarlası gibidir. Bu bir bakıma Türkiye açısından dezavantaj yaratabilecek bir sorundur. Ancak kanımca, bu durum, Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde önemli yararlar sağlayabilecek potansiyeli de içinde barındırmaktadır. AB, oluşturmakta olduğu Komşuluk Politikası ile Türkiye'nin merkezinde olduğu tehlikeli coğrafyada, kendisi açısından bir güvenlik, barış ve istikrar halkası olarak nitelendirilen bir bölge yaratmak istemektedir. Bu noktada Türkiye, AB'nin söz konusu amacına ulaşması açısından önemli katkılar

sağlayabilir. Çalışmanın son bölümünde de belirtildiği üzere, Türkiye ve AB'nin güvenlik algılamaları paraleldir. Son tahlilde AB, Türkiye ile işbirliğine giderek küresel barış ve güvenlik ortamına önemli katkılar da bulunabilir. Türkiye, komşularıyla tarihten gelen tarihi ve kültürel ilişkileri sayesinde, askeri gücünün yanı sıra kriz durumlarına yapabileceği sivil katkılar ile de AGSP'ye bir artı değer katabilir. Son söz olarak; Thomas Hobbes'un tabiri ile "herkesin herkese karşı savaştığı bir dünyada", sivil değerlere, insan haklarına, demokrasiye ve uluslararası hukuka birincil derecede önem verecek olan olası bir işbirliği sayesinde küresel sorunlarla daha etkin mücadele edilebilmesi kuvvetle muhtemeldir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

AYBET, Gülnur., **A European Security Architecture After the Cold War**, St. Martin's Press, New York, 2000.

AYBET, Gülnur., **The Dynamics of European Security Cooperation, 1945–1991**, Routledge, London, 1997.

BAÇ, Meltem Müftüler., **Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.

BOLAYIR, Cenk., **Amsterdam Antlaşması, Bütünleştirilmiş Haliyle Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.

BRETHERTON, Charlotte; VOGLER, John., **The European Union as a Global Actor**, Routledge, New York, 1999.

CAFRUNY, Alan W., **Towards a European Foreign Policy”, The Union and the World**, Kluwer Academic Publications, 1998.

CARPENTER, Ted Galen., **Beyond NATO: Staying Out of Europe's Wars**, CATO Institute Publishing, Washington, 1994.

DEDEOĞLU, Beril., **Adım Adım Avrupa Birliği**, Çınar Yayınları, İstanbul, 1996.

DEDEOĞLU, Beril., **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, Çınar Yayınları, İstanbul, 2003.

DERVİŞ, Kemal; EMERSON, Michael; GROS, Daniel; ÜLGEN, Sinan., **The European Transformation of Modern Turkey**, Center For European Policy Studies, Brussels, 2004.

ELIASSEN, Kjell A., **Foreign and Security Policy in the European Union**, SAGE Publications, London, 2000.

GÜNUĞUR, Haluk., **Avrupa Birliği Bütünleşmesi'nin Tarihsel Gelişimi (Dünü, Bugünü, Yarını)**, Avrupa Birliği El Kitabı, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, Ankara, 1995.

HEISBOURG, Francois., **“European Defense: Making It Work”**, EU Institute For Security Studies, Paris, 2000.

- KARLUK, Rıdvan., **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta Basım, İstanbul, 2002.
- KAY, Sean., **NATO and The Future of European Security**, Rowman&Littlefield Publishers Inc., Boston, 1998.
- LACHOWSKI, Zdzislaw., **Confidence And Security Building Measures In The New Europe**, Oxford University Press, New York, 2004.
- NICOL, William; TREVOR, C.Salmon., **Understanding The New European Community**, Biddles Press, England, 1994.
- ÖZDAL, Barış; GENÇ, Mehmet., **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri**, Aktüel, İstanbul, 2005.
- PIENING, Christopher., **Global Europe, The European Union in World Affairs**, Lynne Rienner Publishers, Colorado, 1997.
- ROSAMOND, Ben., **Theories of European Integration**, Palgrave, New York, 2000.
- RUPP, Michale., **Avrupa Birliği'nin Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası ve Türkiye'nin Uyumu**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, Mayıs 2002.
- TEKİNALP, Gülören; TEKİNALP, Ünal., **Avrupa Birliği Hukuku**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2000.
- TURAN, İter., **NATO İttifakı'nın Stratejik ve Siyasi Sorunları**, Çağlayan Basımevi, İstanbul, 1971.
- ÜLGER, İrfan Kaya., **Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme-Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası'nın Oluşumu**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2002.

MAKALELER

- AÇIKMEŞE, Sinem A., "The Underlying Dynamics of the European Security and Defence Policy", **Perceptions**, Vol. IX, No:1, March-May 2004.
- AKGÜR, Hande., "Küreselleşme Sürecinde Entegrasyon Hareketleri ve Ulus Devlet: AB Sürecinde Oyun Teorik Bir Değerlendirme" **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Vol.7, No.1, Ocak-Mart 2005.
- ARSAVA, Ayşe Füsün., "Nice Antlaşması'nın Getirdikleri", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Bahar 2002.

AYBET, Gülnur., “NATO’s Developing Role in Collective Security”, **SAM Papers**, No:4, 1999. www.mfa.gov.tr (11.02.2005)

AYBET, Gülnur., “Turkey and European Institutions”, **The International Spectator**, January-March 1999.

AYMAN, Gülden., “Yunanistan’ın Stratejik Çıkması ve AGSP”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı.1, Şubat 2003.

BAÇ, Meltem Müftüler., “Turkey’s Role in the EU’s Security and Defense Policies”, **Security Dialogue**, Vol.31, No.4, 2000.

BAĞCI, Hüseyin., “Türkiye ve AGSK: Beklentiler, Endişeler”, **21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, (der.) İdris Bal, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.

BECHER, Klaus., “Has-been, Wannabe, or Leader: Europe’s Role In The World After The 2003 European Security Strategy”, **European Security**, Vol.13, No.4, 2004.

BOLTON, John., “The European Threat to NATO’s Future Creating a New Defense Alliance Could Fundamentally Alter the Continent’s Relationship wiith the US”, **Financial Times**, London, 11.02.2000.

BONO, Giovanna., “European Security and Defence Policy: Theoretical Approaches, the Nice Summit and Hot Issues”, 2002.
www.europeansecurity.net/documents/ESDP&democracy.pdf (14.06.2005)

BUHARALI, Can., “Avrupa Güvenlik Strateji Belgesi-AB Türkiye ile Daha mı Güvenli Olacak? **Tüsiad Görüş Dergisi**, Haziran 2004.

BURGHARDT, Guenter., “The Future of The European Union”, John Hopkins University School of Advanced International Studies, 23 January 2001, www.eurunion.org/news/speeches/2001/010129gb.htm (29.03.2005)

CEBECİ, Münevver., “A Delicate Process of Participation”, **EU Institute For Security Studies Occasional Papers**, No:10, November 1999.
www.iss.eu.org/occasion/occ10.html (05.02.2004)

CEBECİ, Münevver., “The Amsterdam Treaty, the EU on the Eve of 21st Century”, **Marmara Journal of European Studies**, Vol.6, No:2, 1998.

ÇAYHAN, Esra., “Avrupa Birliği’nde Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası”, **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar, Yeni Bakışlar**, Faruk Sönmezoğlu (der.), Der Yayınları, İstanbul, 1998.

ÇAYHAN, Esra., “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye”, **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:3, 2002.

ÇOMAK, Hasret., “Türkiye, NATO, AGSK ve AOGSP”, 2003. www.stradigma.com/turkce/subat2003/makale6.html (21.02.2005)

DELGADO, Moreira, Juan M., “Cultural Citizenship and the Creation of European Identity”, **Electronic Journal of Sociology**, 2003. www.sociology.org/content/vol002.003/delgado.html (11.12.2004)

DIEZ, Thomaz., “Last Exit to Paradise?: The EU, the Cyprus Conflict and the Problematic, Catalytic Effect”, **Copenhagen Peace Research Institute**, June 2000, s. 4. www.cc.columbia.edu/sec/dle/ciao/wps/dit02.html (24.12.2004)

EMERSON, Michael; TOCHI, Nathalie., “Turkey as a Bridgehead and Spearhead-Integrating EU and Turkish Foreign Policy”, **CEPS EU-Turkey Working Paper**, No.1, August 2004.

ERDEM, Engin İ., “Batı Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenliği”, **Avrasya Dosyası**, Cilt:5, Sayı 4, Kış 1999.

FENSKE, David., “Beyond The European Constitution”, Heinrich Böll Foundation, 2004. www.boell-latinoamerica.org/download_es/memorandumconstitutionEN.pdf (05.05.2005)

GARDEN, Timothy., “A Bumpy Ride For European Defense”, www.tgarden.co.uk/writings/articles/2000/001123source.html (24.01.2004)

GERRY, Alexander., “EU: US Partner or Competitor”, **The Officer** 77, April, 2001.

GRANT, Charles., “A European View of ESDP”, 2001, www.eusec.org/grant/htm (15.05.2003)

HAM, P. Van., “Europe’s Common Defence Policy: Implications for the Trans-Atlantic Relationship”, **Security Dialogue**, Vol.31, No:2, 2000.

HEISBOURG, François., “Europe’s Strategic Ambitions: The Limits of Ambiguity”, **Survival**, Vol.42, No:2, Summer 2000.

HOFFMAN, Stanley., “Towards a Common Foreign and Security Policy?”, **Journal of Common Market Studies**, Vol.38, No.2, June 2000.

HOWORTH, Jolyon., “European Defence and the Changing Politics of the European Union: Hanging Together or Hanging Separately?”, **Journal of Common Market Studies**, Vol.39, No:4, November 2001.

HOWORTH, Jolyon., “European Integration and Defense: The Ultimate Challenge?”, **EU Institute For Security Studies Chaillot Paper**, No:43, November 2000.

KARAOSMANOĞLU, Ali L., “Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği Açısından Türkiye AB İlişkileri”, **Doğu-Batı Dergisi**, No.14, Ocak-Mart 2001.

KARAOSMANOĞLU, Ali L., “The Evolution of National Security Culture and Military in Turkey”, **Journal of International Affairs**, Vol.54, No.1, Fall 2000.

KİBARALİOĞLU, Mustafa., “Turkey’s triple-trouble: ESDP, Cyprus, and Northern Iraq”, **Insight Turkey**, Vol.4, No:1, January-March 2002.

KUPCHAN, Charles., “In Defence of European Defence: An American Perspective”, **Survival**, Vol.42, No:2, Summer 2001.

MANDACI, Nazif., “The Common Foreign and Security Policy of the European Union and the Advantages It Provides For Greece In Her Problems With Turkey”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt.1, Sayı.1, 2000.

MANİSALI, Erol., “Europe Forming Its Own Army, Turkey Excluded”, www.turkey.org/news99/e042899.htm (15.03.2005)

MAT, Sermes., “AGSK’nın Geleceği”, **Ulusal Strateji**, No.33, Mart 2003.

MATHIOPOULOS, Margarita; GYARMATI, Istvan., “St. Malo and Beyond: Toward European Defense”, **The Washington Quarterly**, Vol. 22, No:4, Fall 1999.

MEIERS, Franz Joseph., “Avrupa’nın Güvenlik ve Savunma Politikası’nda Karşılaşılan Zorluklar”, **Avrasya Dosyası**, Cilt: 5, Sayı 4, Kış 1999.

MOENS, Alexander., “European Defense and NATO”, **International Journal**, Spring 2001.

MORAVCSIK, Abraham., “Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in The European Community”, **International Organizations**, Vol.45, No.1, 1992.

MÜLER, Sascha; GÖNÜL, Dilek., “Common European Security and Defence Policy and Turkey-Status-Perspectives”, 2005.
www.boell.de/downloads/aussen/smk_turkey_31052005.pdf (11.06.2005)

OKMAN, Cengiz., “AGSK ve NATO Üzerine Radikal Dönüşüm’ün İkilemi”, **Karizma**, Sayı:6, Nisan-Mayıs-Haziran 2001.

ORHUN, Ömür., “European Security and Defense Identity-Common European Security and Defense Policy: A Turkish Perspective”, **Perceptions**, Vol: 5, No: 3, Sept-Nov. 2000.

ÖYMEN, Onur., “ESDP and Turkey”, **National Strategy**, Vol.3, No.21, March 2002.

ÖYMEN, Onur., “Turkey and Its Role in European Security and Defence”, **Insight Turkey**, Vol.3, No.1, January-March 2001.

ÖZCAN, Mehmet., “AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası”, <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=18> (11.04.2005)

ÖZEN, Çınar., “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’nın Temel Özellikleri”, **ATAUM Bülteni**, Sayı: 1, Kış 2000–2001.

ÖZEN, Çınar., “ESDP-NATO Relations: Considerations on the Future of European Security Architecture”, **Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi**, Sayı:33, 2003.

REÇBER, Kamuran., “AB Kurucu Antlaşması Düzenlemeleri İtibarıyla AB Üyesi Devletler Arasında Ortak Dış Politika, Güvenlik ve Savunma Konularında Uzlaşma Var mı? **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 35, Sayı 3, Eylül 2002.

ROBERTSON, Lord George., “European Security in the Twenty-First Century”, **The Officer 77**, May 2001.

ROBERTSON, Lord George., “Turkey and European Security and Defence Identity”, **Insight Turkey**, Vol.3, No.1, January-March 2001.

SANBERK, Özdem., “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye”, www.tesev.org (11.06.2003)

SAVAŞ, Menent., “Avrupa Birliği: Derinleşme-Genişleme Sorunsalı”, 2003, http://www.stradigma.com/turkce/mayis2003/print_01.html (19.03.2005)

SCHUWIRTH, Rainer., “Hitting the Helsinki Headline Goal”, **NATO Review**, Autumn 2002, www.nato.int/docu/review/2002/issue3/english/art4.html (11.05.2003)

SEDELMIER, Ulrich., “EU Enlargement, Identity and the Analysis of European Foreign Policy: Identity Formation Through Practice”, **European Forum Series**, 2003, www.cadmus.iue.it/dspace/retrieve/1646/03_13.pdf (29.02.2005)

SELÇUK, Engin., “Avrupa Anayasası ve Türkiye”, **Stratejik Öngörü**, No.3, Sonbahar 2004.

SERDAR, Seda., “Belçika’nın Kazançları ile Türkiye’nin Tavizleri: Laeken Zirvesi Sonuçları”, **Stratejik Analiz**, Cilt:2, Sayı 21, Ocak 2002.

SJURSEN, Helene., “Missed Opportunity or Eternal Fantasy: The Idea of a European Security and Defence Policy”, John Peterson and Helene Sjursen (eds.), **A Common Foreign Policy For Europe: Competing Visions of the CFSP**, Routledge, London, 1998.

- SLOAN, Stanley, R., “The United States and European Defense”, **EU Institute For Security Studies**, Chaillot Paper 40, April 2000.
www.isseu.org/chaillot/chai39e.html (23.11.2004)
- SOLANA, Javier., “Dişli Kurallar”, **Foreign Policy**, Türkiye Baskısı, Kasım-Aralık 2004.
- SOLANA, Javier., “NATO in the Twenty-First Century”, **Perceptions**, March-May 1999.
- SPENCE, Jonathan., **The CFSP from Maastricht to Amsterdam, Foreign and Security Policy in the EU**, Kjell Eliassen (ed.), Oxford University Press, 1998.
- TERIFF, Terry; WEBBER, Mark; CROFT, Stuart; HOWORTH, Jolyon., “European Security and Defense Policy After Nice”, **The Royal Institute of International Affairs Briefing Paper**, No:20, April 2001. www.ciaonet.org (29.05.2005)
- TERZİ, Özlem., “Emergent ESDP and EU-Turkish Relations”, **South East European Politics**, Vol. 3, No:1, 2002.
- TERZİ, Özlem., “Evolving European Security Capabilities and EU-Turkish Relations”, **Perceptions**, Vol. IX, No:1, March-May 2004.
- TEZCAN, Ercüment., “Avrupa Birliği Anayasa Taslağı ve Öngördüğü Yenilikler”, 2003, www.stradigma.com/turkce/eylul2003/makale_03.html (21.03.2005)
- “The Turkish General Staff View on ESDI”, **Insight Turkey**, Vol.3, No.2, April-June 2001.
- TOCHI, Nathalie; HAUBEN, Marc., “Accommodating Turkey in ESDP”, **CEPS Briefing**, No:5, 2001.
- ÜLGEN, Sinan., “Turkey’s Role in European Security and Defense Policy”, **Insight Turkey**, Vol.3, No.3, July-Sept., 2001.
- VERSHBOW, Alexander., “The American Perspective on ESDI/ESDP”, **Perceptions**, Vol.5, No:3, September-November 2000.
- WHITMAN, Richard G., “Amsterdam’s Unfinished Business? The Blair Government’s Initiative and the Future of the Western European Union”, Occasional Paper 7, **EU Institute For Security Studies**.
- WIJK, Rob De., “What is NATO?” Rob De Wijk, Bram Boxhoorn ve Niklaas Hoekstra (ed.), **NATO After Kosova**, Tilburg University Press, Breda, 2000.
- VIOLA, Donatella M., “International Relations and European Integration Theory: The Role Of European Parliament”, 2000, www.fscpo.unict.it/EuroMed/jmwp26.htm (14.06.2005)

YAVAŞ, Gökçen., “Avrupa Güvenlik Stratejisi ve Türkiye”, **Stratejik Öngörü**, No.3, Sonbahar 2004.

YOST, David S., “Transatlantic Relations and Peace in Europe”, **International Affairs**, Vol.78, No:2, April 2002.

RESMİ BELGELER

A Constitution for Europe, <http://europa.eu.int/constitution/en.htm> (14.04.2005)

“A Secure Europe For A Beter World-European Security Strategy”, 2003, www.ue.eu.int/uedocs/cmsupload/78367.pdf (17.12.2004)

“Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’na İlişkin AB-NATO Deklarasyonu”, 2002 www.nato.int/docu/pr/2002/p02142e.htm (14.04.2005)

British-French Summit Joint Declaration, St. Malo, 4 December 1998, www.weu.int.institute/chailot/chai38ex.htm (18.12.2003)

Brussels European Council Presidency Conclusions, 2003, www.ue.int/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/83201.pdf (12.05.2005)

Brussels European Council Presidency Conclusions, 2004, www.ue.int/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/84201.pdf (19.05.2005)

Cologne European Council, Presidency Conclusions, 3–4 June 1999, www.europa.eu.int/council/off//conclu/june1999.htm (24.01.2004)

Consolidated Version of The Treaty on European Union, www.europa.eu.int/abc/treaties_en.htm (21.05.2003)

European Neighbourhood Policy-Strategy Paper, European Commission, Brussels, May, 2004.

European Security and Defense Policy, www.eurunion.org/legislat/defense/esdpweb.htm (14.05.2005)

EU-NATO Joint Declaration on ESDP, 16 December 2002, NATO Press Release, 2002

Helsinki European Council, Presidency Conclusions, 10–11 December 1999, www.europa.eu.int/council/off//conclu/dec99/dec99/_en.htm (18.02.2004)

Ministerial Meeting of the North Atlantic Council, 3 June 1996, www.nato.int/docu/pr/1996/p96-063.htm (12.02.2005)

NATO Washington Summit, NATO Press Release, www.nato.int/docu/pr/1999/p99-064e.htm (19.12.2003)

Origins Of The WEU, www.weu.int/history.htm#5 (21.10.2004)

The Brussels Declaration of the North Atlantic Council, 11 January 1994, www.nato.int (24.05.2004)

The Treaty on European Union, www.europa.eu.int/eurlex/en/treaties/dat/eu_cons_treaty_en.pdf (27.12.2003)

Turkish Ministry of Foreign Affairs, note to the press on ESDI, www.mfa.gov.tr (14.02.2000)

Western European Union Council of Ministers, Petersberg Declaration, Bonn, 1992. www.weu.int/eng/comm/92-petersberg.htm (15.11.2004)

GAZETE HABERLERİ

“AGSP Sorunu’nda Uzlaşma Çıktı.” Radikal, 14 Aralık 2002, www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=59655&tarih=14/12/2002 (11.06.2003)

KAMINSKI, Matthew., “Turkey Threatens to Block NATO Providing Assistance to EU Allies-Recent Tensions Highlighth Misgivings on Plan”, **The Wall Street Journal**, May 24 2000.

R., Gordon, M., “Europe Acts to Build Its Own Military Force”, **New York Times**, November 21, 2000.

R., Gordon, M., “Turkey Offers Troops for New European Force, with a Proviso”, **New York Times**, November 22, 2000.

“Turkey and EU Closer to Solve Defence Dispute”, EU Observer, 27 November 2001, www.euobserver.com/front_print.phtml?article_id=4382 (11.06.2003)

Türkiye’nin Güvenlik ve Savunma Politikası
www.tsk.mil.tr/genel_konular/savunmapolitikasi_p.htm (01.05.2005)

“Yeni tehdit Uluslararası terörizm”, 1 Haziran 2005,
www.cnnturk.com.tr/HABER/haber_detay.asp?PID=318&HID=100270
(18.06.2005)